

Fredagen den 17 december

Kl. 09.00

§ 1 Justerades protokollet för den 9 innevarande månad.

§ 2 Om upphävande av statistiska centralbyråns monopol på statliga intervjuundersökningar

Herr ekonomiministern BOHMAN erhöll ordet för att besvara herr Tarschys (fp) den 3 december anmälda fråga, 1976/77:138, och anförde:

Herr talman! Herr Tarschys har frågat mig om regeringen är beredd att upphäva SCB-monopolet på intervjuundersökningar för statliga myndigheter.

Jag är personligen starkt kritiskt inställd till monopol med hänsyn till de konsekvenser i effektivitetshänseende och för utvecklingen generellt sett som bristande konkurrens är ägnad att föranleda. För mig är det därför naturligt att sätta i fråga inte bara om statistiska centralbyråns ensamrätt till intervjuundersökningar inom den statliga sektorn bör bibehållas, utan även i vad mån annan verksamhet som hör till denna sektor bör ha kvar den särställning i konkurrenshänseende som f. n. föreligger. För att den fråga herr Tarschys har tagit upp närmare skall bli belyst har riksrevisionsverket fått i uppdrag att utreda konsekvenserna av en liberalisering av den nämnda bestämmelsen rörande statistiska centralbyrån. När resultatet av uppdraget har redovisats, kommer regeringen att pröva i vad mån bestämmelsen bör ändras.

Herr TARSCHYS (fp):

Herr talman! Jag ber att få tacka statsrådet Bohman för ett positivt svar.

Det har gått ungefär ett år sedan den socialdemokratiska regeringen gav statistiska centralbyrån monopol på intervjuundersökningar för statliga myndigheter och kommittéer, i den mån sådana undersökningar inte genomförs av egen personal inom myndigheterna. Den här monopolregeln har redan visat sig vara till skada för enskilda företag, enskilda samhällsvetare och enskilda forskargrupper. Den har också mött stark kritik. Vid det nordiska sociologmötet i somras antogs en resolution mot SCB-monopolet och i en skrivelse av den 17 november i år har det svenska sociologförbundet vädjat till finansdepartementet om att monopolet skall upphävas.

Jag är liksom Sociologförbundet kritisk mot SCB:s monopol, och jag tror att statsrådet Bohman delar den uppfattningen. Det är glädjande att han har gett riksrevisionsverket i uppdrag att utreda konsekvenserna

*Om upphävande av
statistiska central-
byråns monopol på
statliga intervjuun-
dersökningar*

Fredagen den
17 december 1976

*Om fortsatt statligt
stöd till industrins
lagerhållning*

av en liberalisering. Det uppdraget kan inte bli särskilt arbetskrävande, eftersom en liberalisering i det här fallet endast innebär en återgång till den fria konkurrens som rådde innan den socialdemokratiska regeringen införde monopol för ett år sedan. Jag hoppas därför att utredningen kan bedrivas skyndsamt och att regeringen inom kort har underlag för att upphäva det omotiverade monopolet på intervjuundersökningar.

Herr ekonomiministern BOHMAN:

Herr talman! Jag har i sak ingenting att tillägga, herr Tarschys och jag är överens om själva principen. Jag vill bara, för att en sak inte skall stå oemotsagd i protokollet, tala om att den ändring som vidtogs 1975 var en ändring i förhållande till tidigare bestämmelser från 1966. Men det var inte en ändring i sak utan i stort sett samma tillämpning som åsyftades. Att det blev en viss skärpning i praktiken berodde på att myndigheterna tillämpade den nya bestämmelsen på ett något annat sätt än man tillämpade den gamla. Rätt skall vara rätt. Man avsåg inte att införa en skärpning.

Överläggningen var härmed slutad.

§ 3 Om fortsatt statligt stöd till industrins lagerhållning

Herr ekonomiministern BOHMAN erhöll ordet för att besvara herr *Feldts* (s) den 7 december anmälda fråga, 1976/77:141, och anförde:

Herr talman! Herr Feldt har frågat mig om regeringen avser att fortsätta med någon form av statligt stöd till industrin för dess lagerhållning.

I anledning härav får jag efter samråd med arbetsmarknadsminister Ahlmark anföra följande.

Ett viktigt inslag i den politik som förts under de senaste åren har varit att kraftigt stimulera lagerproduktionen i avsikt att hålla uppe sysselsättningen i företagen och dämpa inflatoriska löne- och prisökningar i en väntad snar högkonjunktur. Förhoppningen var att lagren skulle kunna avvecklas till rimliga priser under en sådan konjunkturuppgång. Det förväntade konjunkturuppsvinget har nu skjutits framåt i tiden. I det nuvarande ekonomiska läget i Sverige skulle den efterfrågan som finns kunna tillgodoses genom en snabb lageravveckling och resultera i en betydande neddragning av produktionen och sysselsättningen samtidigt som en snabb realisation av lagren skulle ge stora förluster för företag och samhälle. Det är därför önskvärt att begränsa den takt i vilken lagren avvecklas. Däremot finns f. n. ingen anledning att stimulera till fortsatt ökad lagerproduktion. I och med den nuvarande lagerstödsperiodens utgång upphör kravet på att de företag som fått lagerstöd skall behålla oförändrad sysselsättning.

Regeringen har därför den 15 december 1976 beslutat att de företag som har fått statsbidrag för att bygga upp lager under 1975 och 1976

skall kunna få fortsatt stöd för att hålla sysselsättningen uppe och för att inte tvingas att alltför snabbt avveckla sina överlager. Bidraget skall utgå med 8 % av värdet av överlagret den 1 juli 1977. Som överlager räknas den lagerökning som ägt rum sedan början av föregående lagerstödsperiod. En förutsättning för bidrag är att överlagret den 1 juli 1977 fortfarande är minst hälften så stort som det är den 1 januari 1977. Bidrag skall inte utgå för ytterligare ökning av lagren utöver nivån på överlagret den 1 januari 1977. Ett huvudvillkor för stödet är självfallet även i fortsättningen att företagen inte minskar sin sysselsättning.

Herr FELDT (s):

Herr talman! Jag vill tacka ekonomiministern för svaret på min fråga.

Det är naturligtvis riktigt att ingen nu önskar sig en mycket snabb lageravveckling i svensk industri, som skulle leda till produktionsminskningar och sysselsättningsförsvagningar. Jag har därför den uppfattningen att lagerpolitiken i företagen måste bli föremål för statens uppmärksamhet.

När jag nu har hört svaret från ekonomiministern på frågan hur regeringen tänker behandla lagerpolitiken i företagen får jag till att börja med konstatera att det stöd man beslutat om är utomordentligt generöst. Bidraget på 8 % skulle alltså gälla om företagen som motprestation visar upp ett överlager som är minst 50 % av överlagrets värde vid årsskiftet. Tanken måste uppenbarligen vara att med bidraget ersätta företagen för de räntekostnader lagerhållningen medför. I så fall har regeringen utgått från att det är en mycket hög ränta som skall kompenseras. Om jag förstår det riktigt utgår bidraget på 8 % för ett halvårs lagerfinansiering. Det motsvarar en ränta på 16 %. Eftersom bidraget är skattefritt är det lika mycket värt som en ränta på 32 %.

Den här givmildheten från regeringens sida föranleder vissa frågor för att komplettera det svar jag fått:

Är avsikten att stödet skall utgå till alla företag oberoende av marknadsläge och företagets situation i övrigt? Jag skall ta ett exempel: Inom massaindustrin lär det s. k. överlagret uppgå till ungefär 1 miljon ton massa och ha ett värde av 1,8 miljarder kronor i dag. Ett maximalt utnyttjande av bidraget skulle alltså ge massaindustrins företag nära 150 milj. kr. Är det regeringens uppfattning att massaindustrin behöver den subventionen? Är det också regeringens mening att det är till allmän fördel för Sveriges handelspolitiska förbindelser att massaindustrin på det här sättet stimuleras att hålla inne sitt utbud i ett läge då man även utomlands vet att industrin försöker ytterligare höja massapriserna?

Planerna inom massaindustrin på prishöjningar och strävan i andra branscher att uppnå prishöjningar både på den internationella och på den svenska marknaden skapar också en annan undran kring det här förslaget. Man vill ju begränsa inflationen. Man påstår att den svenska industrin håller på att prissätta sig bort från utländska marknader. Jag måste därför fråga ekonomiministern: Kommer det nya lagerstödet att

Fredagen den
17 december 1976

*Om fortsatt statligt
stöd till industrins
lagerhållning*

förses med det villkoret att stödet dras in i de fall företagen under stödperioden höjt sina priser på den vara eller de varor som man ansökt om bidrag för?

Herr ekonomiministern BOHMAN:

Herr talman! Herr Feldts fråga till mig gällde om regeringen var beredd att fortsätta att ge stöd till lagerproduktion och bibehållande av lager, och jag har svarat ja på den frågan. Sedan kan man naturligtvis diskutera ändamålsenligheten av de nya bestämmelserna och utformningen av dem, men den diskussionen hör strängt taget inte till den här frågan.

Jag skall ändå, mycket kortfattat, svara på de frågor som herr Feldt ställde. För prövningen av detta nya lagerstöd gäller precis samma allmänna bedömningsgrunder som gällde för det tidigare lagerstödet, som den gamla regeringen utfärdade under den tid herr Feldt var ledamot av den regeringen. Syftet är naturligtvis att söka förebygga att företagen i det mycket ansträngda läge som just nu råder realiserar ut sina lager till underpriser – det finns betydande risk för att det skall bli fallet – och dessutom att förhindra att sysselsättningen pressas ner. Men, som jag sade tidigare, precis samma allmänna förutsättningar och regler som gällde för den gamla utformningen av lagerstödet skall gälla för denna nya utformning.

Herr FELDT (s):

Herr talman! Jag tycker inte att mina frågor låg så långt ifrån detta ärende. Den 15 december beslutade regeringen om någonting som skall träda i kraft den 1 januari. Det måste då vara av betydande intresse, inte minst för de företag som berörs, att regeringen kan ge svar även på frågor av den typ som jag nu ställde och som direkt, tycker jag, föll ut av det svar som herr Bohman gav.

Det kan ju inte vara herr Bohman obekant att massaindustrin länge har försökt få en prishöjning på sina produkter. Det måste, tror jag, förefalla både våra handelspartners och kanske också människorna i det här landet något stötande om industrin kan höja sina priser och detta blir möjligt genom att den av staten får en subvention för att ligga kvar med sina lager och inte öka utbudet, i syfte att den vägen omöjliggöra den prishöjning man vill pressa fram. Men vill herr Bohman inte tala om för oss hur sådana här problem skall lösas, vill jag råda honom att regeringen snarast möjligt bestämmer sig för hur stödet skall vara konstruerat. Det lär vara nödvändigt för att företagen skall veta vad de i början av januari har att rätta sig efter.

En fråga kanske herr Bohman ändå kan svara på. Med tanke på stödets generösa utformning och de utomordentligt stora problem som på lång sikt kan vara förenade med den här typen av subventioner vill jag fråga följande: Kan herr Bohman tala om att det är alldeles klart att stödet kommer att vara tidsbegränsat och upphöra den sista juni nästa år?

Herr ekonomiministern BOHMAN:

Herr talman! Min avsikt var att inte ta en diskussion i själva sakfrågan sedan jag svarat på det spörsmål som herr Feldt ställt. Men jag skall frånga det principuttalande jag nyss gjorde genom att ändå ta upp några av de problem som herr Feldt berörde.

Den sista frågan om jag kan garantera att det inte blir fråga om en förlängning är precis lika svår att svara på som om vi hade ställt motsvarande fråga till herr Feldt när han eller hans kolleger första gången införde lagerstödet, som sedan förlängdes vid två tillfällen. Man kan inte sia om framtiden så att man göra några kategoriska uttalanden i den vägen – det skall man inte göra i sådana här sammanhang.

Problemet i dagens läge är faktiskt inte att hindra företagen i massindustrin att genomföra prishöjningar. Alla som känner till den internationella konjunkturen har klart för sig att det är fråga om att förhindra att företagen, och därmed vårt land, förlorar pengar genom att tvingas sänka sina priser och realisera sina lager. Vårt pris- och kostnadsläge är sannerligen inte sådant att man behöver "befara" att de skall höja sina priser. Det kan jag försäkra herr Feldt.

Herr FELDT (s):

Herr talman! Jag är rädd för att ekonomiministern inte har den kunskap om den internationella massamarknaden som han borde ha. Priset på den bestäms av utbud och efterfrågan och har inte ett dugg att göra med kostnadsläget i Sverige. Det går att tala med varje man inom massindustrin och han kan bekräfta den saken för herr Bohman.

Vad industrin vill göra är naturligtvis att förhindra att utbudet ökar och att möjligheterna att få den prishöjning man eftersträvar ointetgörs. Där kvarstår det enkla faktum att får man en rejäl subvention för att behålla massan på lager, då ökar också möjligheterna att höja priserna. Det är inte helt ointressant med tanke på våra förbindelser med olika handelspartner och den allmänna strävan att begränsa prisstegringarna och en onödig uppgång av företagens vinster, som i sin tur blir inflationsdrivande. Det borde herr Bohman också tänka på när han konstruerar det här stödet.

Herr ekonomiministern BOHMAN:

Herr talman! Till sist vill jag bara säga, herr talman, att de kritiska synpunkter som herr Feldt nu framförde gentemot det fortsatta lagerstödet med samma fog kunde anföras mot det lagerstöd som företagen haft under de senaste två åren.

Överläggningen var härmed slutad.

Fredagen den
17 december 1976

Om säkerhetsanordningarna vid kärnkraftverken

Herr statsrådet JOHANSSON erhöll ordet för att besvara herr *Börjessons* i Falköping (c) den 30 november anmälda fråga, 1976/77:120, till herr justitieministern, och anförde:

Herr talman! Herr Börjesson i Falköping har frågat justitieministern om han vill medverka till att en översyn av säkerhetsanordningarna vid vårt lands samtliga kärnkraftverk sker och att om så erfordras säkerhetsanordningarna skärps i och för undvikande av sabotage och terrorhandlingar. Enligt fastställd ärendefördelning ankommer det på mig att besvara frågan.

Jag anser att det problem som herr Börjesson tar upp är mycket allvarligt. Just det faktum att kärnkraftverken kräver en sträng övervakning som skydd mot terroristdåd eller sabotage är en av kärnkraftens avigsidor.

Kontrollen av den yttre säkerheten vid kärnkraftverken hör till kärnkraftinspektionens ansvarsområde. Inspektionen har en särskild rådgivande nämnd som bl. a. förbereder dessa frågor inom inspektionen. Nämnden har parlamentariskt inslag.

Inspektionen har sedan lång tid uppmärksammat riskerna för sabotage och terrorhandlingar mot kärnkraftverk. Anvisningar har utfärdats gällande både själva konstruktionen av anläggningarna och utformningen av övervakningen. Av lätt insedda skäl kan jag inte gå närmare in på anvisningarnas innehåll.

Den översyn herr Börjesson efterlyser är i första hand en fortlöpande myndighetsuppgift för kärnkraftinspektionen. Inspektionen ägnar frågan stor omsorg och har nyligen hos regeringen aktualiserat vissa ändringar i det författningsmässiga underlaget för kraven på säkerhetsanordningar vid kärnkraftverken. Framställningen remissbehandlas f. n.

Herr BÖRJESSON i Falköping (c):

Herr talman! Jag ber att få tacka statsrådet Johansson för svaret på min fråga.

Anledningen till denna är att Ringhals kärnkraftverk enligt tidningsuppgifter för kort tid sedan utsatts för hot om bombattentat, som kunde ha fått allvarliga konsekvenser om det inte uppmärksammats i tid.

Sabotaget avvärjdes glädjande nog, men man har ändå all anledning att ifrågasätta om säkerhetsanordningarna vid vårt lands kärnkraftverk är sådana att nära nog hundra procentig garanti finns för undvikande av sabotage och terrorhandlingar.

Allmänheten är oroad och frågar sig: Hur farlig är egentligen kärnkraften? Och vad skulle hända om någon lyckades spränga ett kärnkraftverk i luften? Denna fråga är så allvarlig att allmänheten har rätt att få garanti för att säkerheten är fullt betryggande.

I regeringsförklaringen står det bl. a.: "Kärnkraften är förenad med stora problem och risker. Främst gäller det hanteringen av det använda bränslet och det högaktiva avfallet. Satsning på kärnkraft kan inte ske.

om inte dessa risker bemästras på ett betryggande sätt." Vad som gäller garantin för att säkerheten är helt och fullt betryggande bör också gälla sabotage och terrorhandlingar.

Jag anser att svaret är positivt, men icke förty vill jag framställa följande fråga: Får jag tolka svaret på det sättet att även vid exempelvis en sprängning av ett kärnkraftaggregat tillfredsställande skydd kan skapas för de människor som är bosatta i området intill berörda kärnkraftverk? Är dessa människors säkerhet fullt betryggande? Svara ja eller nej!

Herr statsrådet JOHANSSON:

Herr talman! Jag håller med herr Börjesson om att det gäller att ta sådana händelser på mycket djupt allvar. Jag har emellertid det intrycket, efter att tidigare ha deltagit i arbetet i bl. a. parlamentariska nämnden under statens kärnkraftinspektion, att detta också är vad kärnkraftinspektionen gör.

Det är klart att detta är stora och svåra frågor. Därför sker också ett brett samarbete mellan olika länder inom ramen för arbetet i det internationella atomenergiorganet i Wien, t. ex. rörande den principiella uppläggningsen av skyddet. De mera känsliga överläggningarna om detaljutformningen av skyddsåtgärder sker huvudsakligen på bilateral bas mellan kärnkraftinspektionen och dess motsvarighet i olika länder.

Jag kan av naturliga skäl i det här frågesvaret inte gå in på några detaljer, men klart är att man under senare tid har påskyndat arbetet för att få ett verkligt fullgott skydd kring våra kärnkraftverk. Från början kanske det inte alltid var så fullständigt, vilket man dock kan säga att det är nu.

Därför kan man i dag säga – det är min bedömning – att säkerheten är fullt betryggande. Men sedan är det klart att andra risker återstår att eliminera. Jag behöver väl inte ens antyda krigsfallet, då det naturligtvis fortfarande finns betydande risker i samband med att kärnkraftsaggregat kan utsättas för anfall.

Svaret på herr Börjessons fråga är alltså att målsättningen är att säkerheten skall vara betryggande.

Herr BÖRJESSON i Falköping (c):

Herr talman! Jag ber att få tacka för det kompletterande svaret. I viss mån har det lugnat mig, nämligen i det avseendet att jag därmed kan känna en förvissning om att alla ansträngningar görs för att säkerhetsanordningarna skall vara sådana att allmänheten inte har någon anledning att känna sig oroad.

Jag begär inte, herr talman, att statsrådet Johansson skall gå in på några detaljer beträffande dessa säkerhetsanordningar, men det kan finnas anledning att fråga hur det förhåller sig med dem. Det framhålls ofta hur stora riskerna är med avfallet och man talar om att det högaktiva avfallet måste förvaras på ett betryggande sätt, men jag har en känsla av att man inte – även om man inte direkt förringar de riskerna – i

Fredagen den
17 december 1976

*Om användningen
av kärnkraft efter år
1985*

debatten fört in farhågorna för de risker som kan föreligga därest ett kärnkraftverk skulle sprängas i luften.

Jag upplever alltså dagens kärnkraftsdebatt mera som en debatt om hanteringen av det använda bränslet och om hur man skall förvara det avfallet än som en debatt i den fråga som jag här har aktualiserat, nämligen säkerhetsanordningarna mot sabotage och terrorhandlingar, som minst sagt kan vara en lika allvarlig fråga som frågan om förvaringen av det använda bränslet. Jag ryser inför tanken att vi skulle komma i en krigssituation som gör att ett kärnkraftverk sprängs i luften.

Överläggningen var härmed slutad.

§ 5 Om användningen av kärnkraft efter år 1985

Herr statsrådet JOHANSSON erhöll ordet för att besvara herr *Carlssons* i Tyresö (s) den 9 december anmälda fråga, 1976/77:148, till herr statsministern, och anförde:

Herr talman! Herr Carlsson i Tyresö har frågat statsministern om denne står fast vid sitt besked på radions presskonferens den 25 augusti i år beträffande möjligheterna att avstå från användning av kärnkraft i Sverige efter år 1985. Frågan har överlämnats till mig för besvarande.

Centerpartiet har både under valrörelsen och i andra sammanhang sagt att kärnkraften inte bör utnyttjas i vår energiförsörjning så länge säkerhetsfrågorna är olösta. Olika företrädare för partiet har samtidigt uttalat starka tvivel på möjligheterna att inom överskådlig tid lösa problemen vid upparbetningen av bränslet och den slutliga förvaringen av det radioaktiva avfallet. Det finns enligt centerns uppfattning också goda möjligheter att spara energi och därmed begränsa den totala energianvändningen.

Partiordföranden Thorbjörn Fälldin uttalade på radions presskonferens den 25 augusti att en tioårsperiod borde vara tillräcklig för att vi skall nå därhän att energiförsörjningen kan klaras utan kärnkraft. Den bedömningen, som jag delar, har inte ändrats sedan uttalandet gjordes.

Efter det att den nya regeringen bildades har energipolitiken inriktats på att skapa förutsättningar för en energiförsörjning även utan kärnkraft. Det förslag till lag om särskilt tillstånd för att få ta kärnreaktor i drift som nyligen remitterades till lagrådet tar sikte på att förhindra att nya reaktorer tas i bruk så länge problemen med avfallshanteringen är olösta. Den i regeringsförklaringen aviserade energikommissionen kommer att få i uppdrag att bl. a. utarbeta en beredskapsplan för avveckling även av de fem reaktorer som redan är i drift om det visar sig att kärnkraftens säkerhetsproblem inte kan lösas. Vidare kommer regeringen att på olika sätt öka de insatser som tar sikte på att spara energi och att utveckla alternativa energikällor.

Herr CARLSSON i Tyresö (s):

Herr talman! Jag tackar energiministern för att han velat svara på min fråga till statsministern.

I frågan återopades emellertid ett uttalande av den nuvarande statsministern om att kärnkraften skulle stoppas senast 1985. Frågan gällde om statsministern står fast vid sitt besked – inte minst mot bakgrund av att Thorbjörn Fälldin ställde sin personliga heder som garanti för att löftet skulle hållas.

Den socialdemokratiska riksdagsgruppen förväntar sig därför att statsminister Fälldin själv besvarar denna fråga och inte genom ombud lämnar undvikande besked. När riksdagen sammanträder efter nyår kommer den socialdemokratiska riksdagsgruppens ordförande Olof Palme att upprepa frågan till statsministern.

Herr statsrådet JOHANSSON:

Herr talman! Herr Ingvar Carlsson har nog missförstått situationen. Om det är så att Ingvar Carlsson avsåg att föra en privat debatt med statsministern, så finns det andra platser att göra det på än i riksdagens talarstol.

Eftersom energipolitiken är mitt sakområde i regeringen och praxis är att statsråden svarar inom sina resp. områden är det också jag som svarar i dag.

Överläggningen var härmed slutad.

§ 6 Om Sveriges eventuella medlemskap i Interamerikanska utvecklingsbanken (IDB)

Herr statsrådet ULLSTEN erhöll ordet för att besvara herr *Måbrinks* (vpk) den 2 december anmälda fråga, 1976/77:133, till fru utrikesministern, och anförde:

Herr talman! Herr Måbrink har frågat utrikesministern om hon anser att ett medlemskap i Interamerikanska utvecklingsbanken (IDB) står i överensstämmelse med principerna för svensk biståndspolitik. Frågan har överlämnats till mig för att jag skall besvara den.

Något ställningstagande i fråga om svensk anslutning till IDB har inte gjorts. I en inom handelsdepartementet nyligen upprättad promemoria om ökade insatser för svensk export till u-länderna berörs en hel rad exportfrämjande åtgärder, däribland frågan om anslutning till denna bank. I första hand avvaktas nu remissinstansernas kommentarer till denna promemoria. Därefter får regeringen bedöma vilka åtgärder för att främja exporten till u-länderna, inkl. Latinamerika, som kan förväntas ge bäst resultat och därför bör prioriteras.

Anslutning till IDB av biståndspolitiska skäl har tidigare avvisats. Några bidrag till IDB ur biståndsanslaget har inte heller aktualiserats i den berörda promemorian.

Fredagen den
17 december 1976

*Om Sveriges
eventuella medlem-
skap i Interameri-
kanska utvecklings-
banken (IDB)*

Herr MÅBRINK (vpk):

Herr talman! Jag tackar biståndsministern för svaret.

Interamerikanska utvecklingsbanken har ju till uppgift att låna ut pengar till länder i Latinamerika för s. k. utvecklingsprojekt. Det kan i och för sig låta bra, men det värsta med den här banken är att de mest brutala militärdiktaturerna i Latinamerika får de största bidragen. Som exempel kan jag nämna att under folkfrontsregimen i Chile gavs inga pengar, men efter det att Pinochet-juntan tagit över makten började det strömma in pengar.

Nu säger biståndsministern att några bidrag till IDB ur biståndsanslaget inte är aktuella. Det är riktigt, men handelsdepartementet har ju upprättat en promemoria och ställt vissa förslag. På s. 88 – 89 står det att en samlad prövning av frågan om svenskt medlemskap i IDB leder till slutsatsen att ett sådant ter sig nödvändigt.

Jag ser frågan om våra relationer till tredje världen och våra biståndspolitiska principer i ett vidare perspektiv, där jag lägger in hela vår utlandspolitik – alltså solidaritetsmotivet, vår solidaritet med de fattiga och förtryckta människorna i tredje världen. Inte minst biståndsministern har ju i många olika sammanhang talat om att det måste finnas ett samlat grepp om Sveriges förbindelser med länderna i tredje världen.

Oavsett var man tar pengarna ifrån – det tycker jag är en detaljfråga i sammanhanget, om man ser till solidaritetsmotivet – vill jag fråga biståndsministern: Står ett medlemskap i IDB över huvud taget i överensstämmelse med vår utlandspolitik? Jag tror att det är en väldigt viktig fråga i detta sammanhang.

Herr statsrådet ULLSTEN:

Herr talman! Vad gäller det som herr Måbrink sade om Chile har jag ingenting att invända.

Vad sedan gäller frågan huruvida en anslutning till IDB-banken står i överensstämmelse med vår bistånds- eller utlandspolitik menar jag att den frågan, även om den är intressant, ändå väsentligen är akademisk.

För det första har regeringen inte föreslagit någon anslutning till IDB. Vad som har skett är att handelsdepartementet skickat ut på remiss en fråga från den gamla regeringen ärvd promemoria.

För det andra diskuterar man i den promemorian en anslutning till IDB utslutande ur exportfrämjande synpunkt.

Men visst är det så att IDB:s utlåningspolitik mycket dåligt stämmer med riktlinjerna för det svenska utvecklingssamarbetet. IDB har ingen koncentration på de fattigaste utländerna. Tvärtom har huvuddelen av projekten hittills hört hemma i de rikaste länderna i Latinamerika. Man har heller ingen prioritering för de socialt motiverade investeringarna – trenden är snarast den motsatta. Till bilden hör också att konstruktionen av banken är sådan att ett land, USA, har vetorätt när det gäller utlåningsbeslut. Allt detta gör att det enligt min mening knappast går att anföra några biståndspolitiska eller – om herr Måbrink så vill – utlands-

politiska motiv för ett svenskt inträde i Interamerikanska utvecklingsbanken. Det har ju heller inte gjorts i den aktuella promemorian.

Herr MÅBRINK (vpk):

Herr talman! Jag tackar för detta tillägg till svaret på min fråga.

Jag vill nog hävda att man, åtminstone i handelsdepartementet, mycket konkret har föreslagit ett medlemskap i IDB. Detta är väl ändå ett faktum. Men jag är givetvis medveten om att remissinstanserna skall säga sitt och att regeringen därefter skall göra det slutliga ställningstagandet. När det gäller röstreglerna och det odemokratiska förfarandet därvidlag i banken kan jag vara överens med biståndsministern, och om jag fattade statsrådet rätt sade han också mycket klart ifrån att ett medlemskap i denna bank är oförenligt med vår u-landspolitik. Ett medlemskap står således inte i överensstämmelse med solidariteten med de fattiga och förtryckta folken.

Överläggningen var härmed slutad.

§ 7 Om åtgärder för att förhindra att bostadsföretag utestänger vissa bostadssökande

Fru statsrådet FRIGGEBO erhöll ordet för att besvara herr *Söderqvists* (vpk) den 1 december anmälda fråga, 1976/77:124, och anförde:

Herr talman! Herr *Söderqvist* har frågat mig om jag anser att bostadsföretag bör få välja hyresgäster så att människor med sociala och ekonomiska problem utestängs.

Enligt bostadsförsörjningslagen har kommunen det övergripande ansvaret för bostadsförsörjningen. En angelägen uppgift i detta sammanhang är att trygga bostadsförsörjningen för människor med sociala och ekonomiska problem. Vissa medel står härvid till kommunernas förfogande.

Om kommunen har bostadsförmedling får länsbostadsnämnden, enligt 64 § bostadsfinansieringsförordningen, på kommunens begäran besluta att lån kommer att beviljas och får övertagas endast om länsökanden ger kommunen förmedlingsrätt till bostäderna. Sådan förmedlingsrätt tillämpas i storstadsområdena och i ca 10 kommuner utanför storstadsområdena. Utanför storstadsområdena finns bostadsförmedlingar i ca 100 kommuner.

Enligt 5 § bostadsförsörjningslagen kan kommunen i vissa fall kräva att den som anvisas bostad medverkar till att hans tidigare bostad överlåts på bostadssökande som kommunen anvisar. I sådant fall kan kommunen enligt 35 § hyreslagen självständigt föra talan hos hyresnämnden om tillstånd till överlåtelse av hyresrätten.

Om kommunerna mer konsekvent utnyttjar de medel som redan finns för att trygga kommunernas anvisningsrätt till bostäder, skulle detta en-

Nr 49

Fredagen den
17 december 1976

*Om åtgärder för att
förhindra att
bostadsföretag
utestänger vissa
bostadssökande*

Fredagen den
17 december 1976

*Om åtgärder för att
förhindra att
bostadsföretag
utestänger vissa
bostadssökande*

ligt min mening verksamt bidra till att undanröja de missförhållanden som herr Söderqvist har påtalat i sin fråga. Jag delar således herr Söderqvists uppfattning att det är otillfredsställande att människor med sociala och ekonomiska problem utestängs av vissa bostadsföretag eller från vissa bostadsområden.

Dessa frågor har behandlats bl. a. av boende- och bostadsfinansieringsutredningarna i slutbetänkandet Bostadsförsörjning och bostadsbidrag. Utredningarna har föreslagit särskild lagstiftning om kommunens anvisningsrätt till bostäder. De har också diskuterat om hyresnämnderna bör kunna pröva fastighetsägares vägran att ta emot hyresgäster i de fall kommunen har anvisningsrätt enligt bostadsfinansieringsförordningen.

Remissinstanserna är långt ifrån eniga i sina bedömningar av utredningarnas förslag. Beredning av förslagen pågår f. n. inom bostadsdepartementet.

Herr SÖDERQVIST (vpk):

Herr talman! Jag tackar statsrådet Friggebo för svaret på min fråga och är glad att kunna konstatera att statsrådet delar min uppfattning om det otillfredsställande i det system som tillämpas av vissa bostadsföretag. Det fall som gjorde att jag väckte frågan gäller ett bostadsföretag i Uppsala, men det är bara ett exempel bland många – vi vet att liknande metoder används av bostadsföretag i andra storstadsområden och kanske även i mellanstora och mindre städer.

När det svenska välfärdssamhället en gång började byggas upp sades det att en god och billig bostad skulle vara en social rättighet, en av de möjligheter som fanns att ge människor ett tillfredsställande liv och en god tillvaro i samhället. Som vi har sett under efterkrigstiden har rätten till en god bostad blivit alltmer beroende av ekonomiska faktorer. Vi har fått en allt större segregation i boendet, där de som har haft pengar och möjligheter kunnat flytta in i områden som varit bättre utrustade och haft högre standard, medan människor i botten av samhället, med sämre löner osv., har fått hålla till godo med att flytta in i dessa stora förortsområden som finns runt våra större städer.

Detta är naturligtvis en otillfredsställande utveckling, som vi inte kan acceptera utan att reagera. Föreningen Release i Uppsala har påpekat dessa förhållanden med anledning av ett aktuellt fall. Jag behöver inte gå in på några detaljer i det ärendet; det är välkänt för alla genom pressen, och skrivelsen från Release har också sänts till bostadsdepartementet.

Det finns, som statsrådet påpekat i svaret, redan lagar och förordningar som kan användas för att åtminstone i viss mån komma till rätta med dessa förhållanden. Men som vanligt visar det sig att lagar och förordningar inte räcker till, det inträffar ändå händelser som visar att man kan kringgå dem och vi får en segregation. Jag vill därför ställa ytterligare en fråga till statsrådet Friggebo beträffande den utredning som statsrådet säger ligger i bostadsdepartementet. Är statsrådet villig medverka till

att den lagstiftning som det talas om i näst sista stycket i svaret kommer till stånd, och kommer den att ges en sådan inriktning att vi kan åstadkomma ytterligare press på bostadsföretagen?

Fru statsrådet FRIGGEBÖ:

Herr talman! Det som en gång sades om att en god bostad skulle vara en social rättighet gäller fortfarande som en målsättning för bostadspolitiken här i landet. Men herr Söderqvists historieskrivning är något sned, tycker jag. Vi har ändå i det här landet byggt bort bostadsbristen, vilket gör att de flesta människor bor ganska bra. Det satsas också f. n. stora pengar på att människor skall få betala en någorlunda vettig hyra för sina bostäder. Vi är alltså överens om att det i vissa fall är ett stort problem för människor med sociala handikapp att få den bostad som de önskar.

Jag skall inte ge något konkret svar på herr Söderqvists senaste fråga. Vi överväger förslagen, men i remissvaren har olika synpunkter framkommit på juridiska "knäckfrågor". Inom departementet arbetar vi just nu med att få fram förslag som skall ge kommunerna ännu bättre möjligheter än de redan har att komma till rätta med de här problemen. Personligen tycker jag det vore önskvärt att kommunerna redan nu började utnyttja de möjligheter som de har.

Herr SÖDERQVIST (vpk):

Herr talman! Jag är väl medveten om att man genomfört ett ambitiöst program för bostadsbyggande i det här landet under de senaste 20–25 åren och att många människor fått flytta in i bättre och modernare bostäder. Man har i stort sett byggt bort bostadsbristen, som statsrådet Friggöbo säger.

Men det betyder inte att problemen med segregation i boendet kommit bort. De som haft bättre ekonomiska möjligheter har kunnat välja en bättre boendeform. De har kunnat flytta in i mer attraktiva områden. De har kunnat skaffa sig egna hem i större omfattning än de som legat längre ned på inkomstskalan. Det är ett faktum som inte har med kvantiteten av bostäder att göra, utan det är en kvalitativ fråga.

Jag tycker det är tråkigt att statsrådet inte kan svara positivt på min fråga om regeringen är villig att medverka till en lagstiftning i positiv riktning. Detta är mycket viktigt. Det gäller inte bara, som även Föreningen Release har framhållit, personer med sociala problem, vilka dock – det har medgivits – kan vålla problem för vanliga hyresgäster. Även de lågavlönade, de ekonomiskt svaga i samhället, drabbas av bostadsföretagens godtycke; det får man i många fall kalla det. De ekonomiska undersökningar som görs utestänger människor, kanske ofta ensamstående föräldrar med små barn, från att få en bostad i det skick och i det område de skulle behöva för att kunna klara sin tillvaro på ett drägligare sätt än vad som nu är fallet.

Överläggningen var härmed slutad.

§ 8 Föredrogs och hänvisades

Proposition

1976/77:29 till skatteutskottet

§ 9 Föredrogs men bordlades åter

skatteutskottets betänkanden 1976/77:8, 14 och 15

lagutskottets betänkande 1976/77:10

§ 10 Föredrogs och bifölls interpellationsframställningen 1976/77:64.

§ 11 Inrättande av ett centralt statligt personregister

Föredrogs konstitutionsutskottets betänkande 1976/77:21 med anledning av propositionen 1976/77:27 om åtgärder för att begränsa möjligheterna att föra omfattande personregister jämte motioner.

I propositionen 1976/77:27 hade regeringen (finansdepartementet) föreslagit riksdagen att

dels godkänna att ett centralt statligt personregister inrättades i enlighet med vad i propositionen förordats.

dels anta ett inom justitiedepartementet upprättat förslag till lag om ändring i datalagen (1973:289).

I propositionen föreslogs en ändring av datalagen för att begränsa möjligheten att inrätta personregister som fördes med hjälp av ADB och som upptog betydande del av befolkningen i landet eller i område inom landet. Förslaget förutsatte att SPAR – ett centralt statligt personregister för uppdatering, personnummerkontroll och sökning efter personnummer samt urvalsdragning – inrättades. Personregistret skulle föras av datacentralen för administrativ databehandling (DAFA) som också skulle svara för driften. Enligt propositionens förslag skulle lagen träda i kraft den 1 januari 1977.

I detta sammanhang hade behandlats motionerna

1976/77:28 av herrar Hugosson (s) och Pettersson i Lund (s), vari hemställtts att riksdagen beslutade att 1. som sin mening ge regeringen till känna att SPAR skulle inrättas skyndsamt och byggas ut till full drift senast 1978, 2. uttala sig om närmare avgränsningar av begreppet "betydande del av befolkningen", 3. uttala sig om den närmare innebörden av "kundbegreppet", 4. som sin mening ge regeringen till känna att omprövning enligt övergångsbestämmelserna till den föreslagna lagändringen skulle vara fri från avgift, samt

1976/77:29 av herrar Pettersson i Lund (s) och Hugosson (s), vari hemställtts att riksdagen skulle uttala att det s. k. flaggregistret i det föreslagna statliga centrala uppdateringsregistret borde sekretessbeläggas för att där-

med öka skyddet för den personliga integriteten och att regeringen snarast framlade förslag i enlighet härmed.

Utskottet hemställde
att riksdagen skulle

A. beträffande inrättande av ett centralt statligt personregister (SPAR)

1. med anledning av propositionen 1976/77:27 ge regeringen till känna vad utskottet anfört beträffande ändringsavisering enligt alternativ C i SPAR och förklara motionen 1976/77:29 besvarad härmed,

2. med anledning av propositionen 1976/77:27 ge regeringen till känna vad utskottet anfört beträffande terminalanslutning till SPAR,

3. bifalla propositionen 1976/77:27 beträffande tidsplan för SPAR:s inrättande och förklara motionen 1976/77:28, yrkandet 1, besvarad med vad utskottet i denna del anfört.

4. bifalla propositionen 1976/77:27 beträffande SPAR i övrigt,

B. beträffande ändring i datalagen (1973:289)

1. med anledning av propositionen 1976/77:27 och motionen 1976/77:28, yrkandet 3, ge regeringen till känna vad utskottet anfört beträffande kundbegreppet i den föreslagna lagen.

2. bifalla propositionen 1976/77:27 beträffande begreppet betydande del av befolkningen i riket eller i område därav i den föreslagna lagen och förklara motionen 1976/77:28, yrkandet 2, besvarad med vad utskottet i denna del anfört.

3. a) med bifall till propositionen 1976/77:27 anta den lydelse av 3 a § datalagen som framgick av bilaga till betänkandet, b) med anledning av propositionen 1976/77:27 anta de ikraftträdande- och övergångsbestämmelser till 3 a § datalagen som utskottet föreslagit, innebärande att lagen skulle träda i kraft den 1 februari 1977.

C. avslå motionen 1976/77:28, yrkandet 4, beträffande avgiftsfrihet vid omprovning av tillstånd till personregister enligt övergångsbestämmelserna till den föreslagna lagen.

Reservation hade avgivits av herrar Johansson i Trollhättan, Mossberg, Svensson i Eskilstuna och Nyquist samt fru Cederqvist, fröken Nilsson och fru Ståhlberg (samtliga s) vilka ansett att utskottet bort hemställa att riksdagen skulle

A. beträffande inrättande av ett centralt statligt personregister (SPAR)

1. med anledning av propositionen 1976/77:27 och motionen 1976/77:29 ge regeringen till känna vad reservanterna anfört beträffande ändringsavisering enligt alternativ C i SPAR,

2. beträffande terminalanslutning till SPAR bifalla propositionen 1976/77:27 i denna del,

3. med anledning av motionen 1976/77:28, yrkandet 1, och propositionen 1976/77:27 i denna del ge regeringen till känna vad reservanterna anfört beträffande tidsplan för SPAR:s inrättande,

4. bifalla propositionen 1976/77:27 beträffande SPAR i övrigt,

B. beträffande ändring i datalagen (1973:289)

1. med anledning av propositionen 1976/77:27 och motionen

Fredagen den
17 december 1976

*Inrättande av ett
centralt statligt
personregister*

1976/77:28, yrkandet 3, ge regeringen till känna vad reservanterna anfört beträffande kundbegreppet i den föreslagna lagen.

2. med anledning av propositionen 1976/77:27 och motionen 1976/77:28, yrkandet 2, ge regeringen till känna vad reservanterna anfört beträffande begreppet betydande del av riket eller i område därav i den föreslagna lagen.

3 a) med bifall till propositionen 1976/77:27 anta den lydelse av 3 a § datalagen som framgick av bilaga till betänkandet.

3 b) med anledning av propositionen 1976/77:27 anta de ikraftträdande- och övergångsbestämmelser till 3 a § datalagen som utskottet föreslagit.

C. 1. med bifall till motionen 1976/77:28, yrkandet 4, ge regeringen till känna vad reservanterna anfört beträffande avgiftsfrihet vid omprövning av tillstånd till personregister enligt övergångsbestämmelserna till den föreslagna lagen.

Herr JOHANSSON i Trollhättan (s):

Herr talman! Det bör vara tillfredsställande för oss alla som arbetat med datafrågorna här i riksdagen att vi nu kan inrätta ett centralt statligt personregister och som en konsekvens av detta kan ändra datalagen. Det förbättrar våra förutsättningar att lösa det stora och svåra problemet hur vi skall kunna förena en effektiv användning av datorer med den personliga integriteten.

Å ena sidan vet vi att datatekniken ger oss stora fördelar. Den gör det möjligt att automatisera hälsovådligt, tungt och smutsigt arbete, den ger oss nya kommunikationsmöjligheter, den kan användas inom sjukvården, den gör det möjligt att utföra beräkningar av stort värde för vetenskap och teknik osv.

Å andra sidan är vi medvetna om att utnyttjandet av datorer innesluter risker för den personliga integriteten. Det beslut vi kommer att fatta här i dag kommer att göra det lättare för oss att lösa detta problem. Men problemet är ingalunda definitivt löst med dagens beslut.

Ur socialdemokratisk synpunkt är det tillfredsställande att man nu allmänt accepterar att det inrättas ett centralt statligt personregister. Det är en gammal socialdemokratisk tanke, vilket framgår av utskottets framställning.

Det är intressant att konstatera att man nu på borgerligt håll också omfattar tanken att det behövs en ändring av datalagen för att få till stånd en mer restriktiv hållning. Under debatterna förut har man menat att den tidigare lagstiftningen inrymde sådana möjligheter. I dag har man i sak godtagit den socialdemokratiska uppfattningen att det för detta behövs en ändring av datalagen. Det främsta uttrycket härför är att den borgerliga regeringen har lagt fram en proposition i ärendet.

Det är också intressant att ta del av vad utskottets borgerliga majoritet anför på denna punkt. Den skriver nämligen: "Den föreslagna regeln ger enligt propositionen alltså underlag för den ståndpunkt som datainspektionen har intagit på området."

Vi socialdemokrater är i vissa hänseenden kritiska mot propositionen. Den fyller inte de krav på personlig integritet som vi ställer upp. Den går också förbi väsentliga problem, och på avgörande punkter använder den glidande formuleringar.

Å andra sidan är det angeläget att vi snart får till stånd SPAR. Det är ett framsteg från integritetssynpunkt. Det är viktigt att vi nu inrättar detta register och förändrar datalagen från denna synpunkt. Det har vägt tyngst för oss. Därför har vi anslutit oss till de grundläggande förslagen i propositionen.

Vår inställning får emellertid tre konsekvenser. Den första är att vi vill göra en starkare markering av att beslutet om registret snabbt bör genomföras. Även utskottsmajoriteten talar om värdet av detta. Men det förvånar mig att den inte har kunnat stödja vårt förslag, som bygger på en motion av herrar Hugosson och Lennart Pettersson, nämligen att riksdagen bestämt skall uttala att beslutet skall vara genomfört 1978.

Den andra konsekvensen är att vi inte kan godta utskottets skrivning när det gäller terminalanslutning. Vi är alla överens om att en sådan anslutning inte skall få ske utan datainspektionens prövning i varje enskilt fall. Men sedan gör utskottsmajoriteten ett uttalande, som från integritetssynpunkt kan få olyckliga konsekvenser. Den skriver nämligen: "För att förhindra en utveckling i integritetshotande riktning bör enligt utskottet restriktivitet iaktas i fråga om tillstånd till terminalanslutning."

Detta kan leda till att datainspektionen får godkänna personregister enligt den undantagsbestämmelse som finns i den lag som riksdagen snart kommer att anta. Där finns en tredje punkt om att man kan få ha sådant register, när särskilda skäl föreligger. Säger man nej till terminalanslutning, måste man ibland säga ja till en begäran om sådan anslutning. Från denna integritetssynpunkt är det olyckligt att utskottets majoritet har gjort ett uttalande av det slag som jag läste upp. På denna punkt står vi faktiskt regeringen närmare än regeringens partivänner i konstitutionsutskottet gör.

Den tredje konsekvensen gäller inställningen till flaggregistret. Lika litet som utskottsmajoriteten kan vi nu tillstyrka regeringens förslag på denna punkt. Det fyller inte kraven ur integritetssynpunkt.

Här vill jag gärna åberopa det yttrande som datainspektionen har avgivit, så mycket mera som en av motionerna anknyter till detta. Herrar Pettersson i Lund och Hugosson har i en motion tagit upp frågan om sekretessbeläggning av flaggregistret. Om detta säger datainspektionen, efter ett resonemang: "— — inspektionen förordar att sådan sekretess kommer till stånd." I diskussionen har det sagts att datainspektionen var villrådig på denna punkt, men kraftigare bör väl ändå inte ett statligt ämbetsverk ge uttryck åt sin mening än att den säger att den förordar. Inspektionen anser emellertid inte detta vara tillräckligt. Låt mig läsa vidare: "Men inspektionen anser sekretess inte vara tillfyllest från integritetssynpunkt och anser därför, i likhet med vad som föreslås i rap-

Fredagen den
17 december 1976

*Inrättande av ett
centralt statligt
personregister*

porten ---, att det bör ankomma på inspektionen att avgöra om några restriktioner skall gälla för aviseringsmetod till enskild kund."

Jag ansluter mig i alla avseenden till datainspektionens synpunkter här. Det är alltid tveksamt att införa sekretesskydd. Principen bör vara offentlighet, men vi är säkert alla överens om att det finns tillfällen då man får göra avsteg från detta. Det är möjligt att vi tvingas göra det i det här fallet, och då tvekar jag för min del inte att biträda en sådan tanke. Det kan hända att man också får vidta andra åtgärder. Detta hoppas jag att man nu skall pröva mycket snabbt - inte när man får lust till det utan att man ger verklig förtur åt detta arbete - därför att ett flaggregister kan betyda förbättrat integritetsskydd.

Det finns risker med flaggregistret ur integritetssynpunkt. Uppgifterna var för sig är ofarliga, men tillsammans kan de ge vad man med det språk som används på det här området brukar kalla för en dataprofil, en intresseprofil, som kan vara felaktig ur integritetssynpunkt. Men ett flaggregister kan också innebära ett skydd för integriteten, för om man inte har flaggregister kan man lätt komma i den situationen att man tvingas ge tillstånd åt andra register, och därmed reduceras integritetsskyddet. Uppbyggt på ett riktigt sätt är flaggregistret ett skydd för integriteten, och det är ett sådant flaggregister vi vill skall komma till stånd snarast möjligt.

I utskottsbetänkandet tar man av för mig okänd anledning upp frågan om regionaliseringen. Denna fråga berörs inte i propositionen, av helt begripliga skäl, därför att det gäller inte denna fråga just i dag. Men utskottet har ansett sig böra göra ett uttalande på den punkten. Låt mig då få erinra om att det finns två skolor i Sverige på det här området. Enligt den ena skolan innebär en regionalisering bättre integritetsskydd. Enligt den andra skolan försämrar en regionalisering integriteten på området. För den som inte är expert är det svårt att ta ståndpunkt. Denna svårighet kommer också till uttryck i utskottets skrivning. Där sägs att det "sannolikt" är till nytta ur integritetssynpunkt med en decentraliserad organisationsform.

Jag vågar inte gå så långt, utan för mig är detta en helt öppen fråga. Jag får naturligtvis ta ställning till detta så småningom, men då vill jag göra det på grundval av de utredningar som bör föregå beslutet. Jag vill inte uttala mig i förväg och binda mig för den ena eller andra formen. Jag tycker att det är olyckligt att utskottsmajoriteten av några för mig okända skäl har ansett sig böra ta ståndpunkt genom att förklara att det sannolikt förhåller sig på det ena eller andra sättet.

Det finns ett par begrepp i datalagen som jag anser inte har preciserats på ett tillfredsställande sätt. Jag hoppas emellertid att det skall ske, och det är från den utgångspunkten jag nu tar upp diskussion av framför allt ett av dessa begrepp, nämligen kundbegreppet.

Föredragande statsrådet har inte på denna punkt givit en klar bestämning. Man kan om man vill tolka det välvilligt säga att det i propositionen har angetts när ett kundförhållande inträder. Däremot är det helt oklart

när kundförhållandet upphör, och det sistnämnda är väsentligt att klara ut.

På denna punkt har vi socialdemokrater i utskottet försökt skriva mer nyanserat än vad som står i propositionen och återfinns i majoritets-skrivningen.

Det är klart att man får tolka och ta ställning från fall till fall. Om detta är vi överens. Men för datainspektionen som skall göra denna tolkning behövs ett uttalande från riksdagens sida i ärendet. Det räcker inte med att säga att man skall iaktta restriktivitet eller något sådant. Man bör försöka föra ett mer utförligt resonemang. Detta bör så småningom leda till att man helst i lag anger dessa förhållanden och i lag beskriver kundbegreppet.

Följer man utskottsmajoritetens linje, uppstår svårigheter för myndigheter och företag både att tolka och att ge den service man önskar.

När skall t. ex. en postorderfirma anses ha laglig skyldighet att upphöra att sända sina kataloger? Vi vet ju att det finns en rad postorderfirmor, i varje fall i Västergötland. Jag är inte alldeles övertygad om att varje sådan katalog som kommer till ett hem i glesbygden betraktas som ett farligt intrång i integriteten. Kanske man t. o. m. hälsar med glädje att få en sådan katalog.

När skall då denna firma sluta skicka den? Man kan naturligtvis lägga med en katalog i den sista försändelsen med varor som går ut till vederbörande, eller säga att den nya katalogen inte är färdigtryckt. Men får man då en månad senare, eller två eller tre månader senare, skicka en färdig katalog? När upphör kundförhållandet, och när är det i strid med lagen att denna firma sänder ut sin katalog ifrån Borås, Ulricehamn, Kinna eller någon annan plats som är välkänd för åtminstone några av oss?

Det finns emellertid en annan sida av detta som jag vill ta upp. Man uppfattar gärna begreppet kund merkantilt. Men det finns ju också ett annat kundbegrepp. Man kan vara inskriven hos folktandvården. Det kan dröja ganska länge innan man nästa gång kallas till folktandvården. Skall då de upplysningar som finns datoriserade hos folktandvården anses olagliga? Skall man behöva göra nya undersökningar och inte få falla tillbaka på tidigare gjorda undersökningar?

Hälsoundersökningar blir allt vanligare. Hur länge skall uppgifterna från hälsokontroller och hälsoundersökningar få användas? Det kan ha inträffat ett akutfall några år tidigare. Får uppgifterna från detta fall inte utnyttjas? Måste man anse att kundförhållandet har upphört mellan landstinget och personen i fråga?

Det är möjligt att man räddar sig genom att falla tillbaka på vad som står i 3 a § 1 mom., där man talar om att de som avses bli registrerade är medlemmar. Jag vet inte vad som ligger bakom uttrycket medlemmar, men budgetministern är här, och han kan väl förklara detta för oss.

I kommunallagen rör vi oss ju med ett medlemsbegrepp. Alla som tillhör en kommun är medlemmar av kommunen, alla som ingår i en

Fredagen den
17 december 1976

*Inrättande av ett
centralt statligt
personregister*

landstingskommun är medlemmar av landstingskommunen. Skall detta medlemsbegrepp gälla här, så att man på det sättet kan få vidtaga dessa viktiga åtgärder från landstingets sida på hälso- och sjukvårdens område?

Och hur går det med den som flyttar från det ena landstinget till det andra? Om någon flyttar från exempelvis Södermanlands läns landsting till Uppsala läns landsting eller från Älvsborgs läns landsting till Göteborgs och Bohus läns landsting, då har man ju fått de här uppgifterna där han var medlem tidigare. Han blir alltså medlem i ett nytt landsting. Gäller det då?

Allt detta och mycket därtill behöver en förklaring, och det är det vi vill få fram genom vårt uttalande här. Vi vill att man fortsättningsvis verkligen preciserar detta kundbegrepp på ett bättre sätt än vad som nu sker.

Det finns ett annat begrepp som vi också rör oss med på det här området och där det råder stor oklarhet. Det gäller begreppet "en betydande del av befolkningen i riket eller i område därav". Eftersom Olle Svensson närmare kommer att gå in på detta skall jag nöja mig med att säga att även här behövs det en precisering.

Det återstår för mig en enda fråga – den gäller avgifterna under det övergångsskede som inträder.

Enligt propositionen skall man betala avgifter för den omprövning som skall ske. När jag först upptäckte att det inte fanns något om detta i propositionen, så uppfattade jag det som ett sådant där fel som kan insmyga sig då man arbetar under stor brådska med olika frågor – att det, annorlunda uttryckt, var ett enkelt förbiseende som man lätt kunde rätta till. Men nu har jag blivit medveten om att det inte var på det sättet utan att man ansåg att vederbörande som på grund av riksdagsbeslutet borde begära en omprövning skulle betala för den.

Utskottsmajoriteten försöker komma ifrån detta genom att säga att det ändå rör sig om små belopp och att datainspektionen har möjlighet att reducera beloppet till 300 kr. Om jag är riktigt underrättad kan sådana reduktioner endast ske när det gäller forskare – däremot tillämpas förfarandet inte när det gäller firmorna. Enligt min mening är det orimligt att staten här lägger på dem en avgift för detta. Firmorna har inte begärt denna omprövning, utan omprövningen är en konsekvens av det beslut som riksdagen fattar. Följaktligen bör staten kunna svara för de här kostnaderna.

Med detta yrkar jag, herr talman, bifall till reservationen.

Herr BOO (c):

Herr talman! Utvecklingen inom dataområdet har varit snabb under senare årtionden. Datatekniken har tagits i anspråk på allt flera områden i samhället, och framflyttningen av positionerna när det gäller den tekniska utvecklingen synes inte ha några gränser. Detta kommer klart till uttryck när dataforskare och tekniker redovisar sina idéer och tekniska lösningar för framtiden.

I ett sådant utvecklingskede på datateknikens område är det skäl att politiskt skärpa beredskapen då det gäller de enskilda människornas situation i detta utvecklingsdrama. Detta är också naturligt om vi skall kunna utnyttja de stora fördelar datatekniken erbjuder på skilda områden i vårt samhälle. Datatekniken betyder mycket när det gäller att ta itu med planerings- och utvecklingsarbetet, både inom näringslivet och inom den offentliga sektorn. Tekniken har inneburit förenklade och förbättrade rutiner inom administrationen. Även inom forskningen kommer ADB-tekniken till ökad användning.

Parallellt med denna utveckling måste man ägna ökad uppmärksamhet åt de problem som datatekniken i sig själv medför, särskilt gäller det den enskilde medborgarens integritet och kontroll över upprättande av och innehållet i s. k. persondataregister. Det är ingen överdrift att påstå att utvecklingen på dataområdet i detta avseende väckt stor och ökande oro ute bland de många människorna. Det är också de enskilda människornas integritetsproblem och trygghet som varit i datadebattens centrum under de senaste tio åren.

Låt mig omedelbart efter den redovisningen betona att integritetsfrågan aldrig kan isoleras från offentlighetsprincipen och allt vad denna utgör av trygghet i rättsavseende för den enskilde. Det är alltid en avvägning och det är alltid en uppgift att söka den rätta balanseringen i det här avseendet och det är där vi självklart alltid skall ha en aktiv debatt.

I propositionen 1976/77:27 som innefattas i föreliggande utskottsberättande föreslås åtgärder för att begränsa möjligheterna att föra omfattande persondataregister. Detta skall ske genom en ny bestämmelse i datalagen. Propositionen förutsätter att ett centralt statligt personregister för uppdatering, personnummerkontroll och sökning efter personnummer samt urvalsdragning inrättas. Detta samordnade person- och adressregister SPAR skall föras av datacentralen för administrativ databehandling som också skall svara för driften. Utskottet delar för sin del föredragande departementschefens uppfattning att det från integritetssynpunkt är viktigt att begränsa möjligheterna att införa omfattande persondataregister med hjälp av ADB. Detta skall också ses mot bakgrunden av det stora antal datapersonregister som f. n. finns. Under 1975 hade således nära 15 000 ansökningar om personregister anmälts till datainspektionen. Likaså bör man ta hänsyn till de i något fall mycket omfattande register som också har varit föremål för debatt under senare år.

Nu väljer regeringen att komma till rätta med detta problem genom inrättande av SPAR, som också ansluter till datainspektionens allmänna rekommendationer i detta avseende. Vid inrättandet av detta register SPAR är det av stor betydelse vilken service detta kan ge, som alternativ till separata system som service för de enskilda medborgarna.

En av servicefunktionerna som tas upp i propositionen är att SPAR skall kunna ge kunderna automatisk avisering om adressförändringar m. m. Om denna aviseringsmetod skall kunna användas fördras ett s. k. flaggregister, med uppgift om vilka registreringsansvariga som önskar

Fredagen den
17 december 1976

*Inrättande av ett
centralt statligt
personregister*

ändringsavisering och vilka personer som omfattas av det aktuella registret. Med ett sådant flaggregister följer särskilda integritetsproblem. Genom att ett sådant register blir offentligt blir det möjligt att avläsa den enskildes "intresseprofil" och dra slutsatser om hans privatliv. Departementschefen är också medveten om detta och föreslår att endast register som är ofarliga från integritetssynpunkt skall få automatisk avisering. Datainspektionen har i tidigare sammanhang fört en diskussion i den här frågan. Den har delvis refererats av herr Johansson i Trollhättan. Jag vill bara, liksom han, säga att man när man där diskuterat sekretessbeläggningsmöjligheten har sagt att det i och för sig är möjligt med sekretessbeläggning; man fortsätter emellertid att uttrycka sig på det sättet att det ändå behövs insatser för att göra en begränsning.

Utskottet anser att den nu föreslagna utformningen av SPAR kan ge anledning till oro ur integritetssynpunkt. Möjligheten att inrätta automatisk avisering kan således, som jag sade tidigare, ge möjlighet att få en dataprofil – och därmed möjlighet att avläsa den enskildes privatliv. Utskottet vill framhålla att det framtida arbetet på dataområdet verkligen bör ta hänsyn till detta. Det är där den nu arbetande datalagsutredningen och dess möjligheter och självklara uppgift att också ta in detta problem i sitt arbete kommer in i bilden. Det är det som gör att utskottet för sin del i det här avseendet vill förorda att flaggregistret t. v. inte skall medges utan att det skall komma till prövning först då utredningen har analyserat problemkomplexet i det arbete som den nu har påbörjat. Det är det som utskottet också vill, över riksdagen, ge regeringen till känna.

I det här sammanhanget har också frågan om regionalisering av dataorganisationen tagits upp av utskottet. Det är, som herr Hilding Johansson sade, en fråga som kanske ligger utanför vad som diskuteras i propositionen men ändå måste bedömas i den diskussion som vi för om den tekniska utformningen och också om möjligheterna till kontroll och bevakning av den enskildes integritetsskydd.

Vi har under många år diskuterat den här frågan. Vi har från vårt håll mycket starkt markerat att man måste pröva förutsättningarna för en sådan lösning. Vad utskottet nu gör är att markera att en sådan prövning bör komma till stånd i det fortsatta arbetet och att det finns möjligheter rent tekniskt att utnyttja också den nuvarande uppläggningsen av SPAR i en sådan regionaliserad verksamhet. Vi får väl i de fortsatta diskussionerna och övervägandena se om det ändå inte är den vägen vi också har att vandra för att klara många av de problem som vi tycker att det är angeläget att klara i det här avseendet.

Terminalanslutning föreslås i propositionen få ske, men det anförs att den skall ske efter prövning av datainspektionen. I den delen må man se att det för kundernas del ur effektivitetssynpunkt kan vara önskvärt med denna möjlighet till återgivande av innehåll. Jag vill ändå understryka vad utskottet i det här avseendet har sagt, nämligen att den tillståndsgivningen bör ske med viss restriktivitet därför att det är självklart att det, om man lägger ut ett nät av terminaler, också blir möjligheter

att på olika sätt få del av innehållet i dataregistret.

I det här sammanhanget har frågan om tidpunkten för SPAR:s inrättande också diskuterats. Både statskontoret och regeringen har i sitt arbete förutsatt att det skall ske så snart det är möjligt ur olika synvinklar. Utskottet delar denna uppfattning. Att, som reservanterna föreslår, ge regeringen till känna att det bör ske före en viss tidpunkt finner vi från utskottsmajoritetens sida obehövligt i belysning av vad propositionen i det avseendet innehåller. Man kan t. o. m. göra den kommentaren att den förändring som utskottsmajoriteten föreslår beträffande flaggregistret kan göra det möjligt att snabbare genomföra inrättandet av SPAR. Låt mig i det här sammanhanget också slå fast att ett ställningstagande i nuläget att inte inrätta flaggregister inte, vare sig tekniskt eller ekonomiskt, betyder några svårigheter om man vid fortsatta överväganden skulle komma fram till att en sådan anordning kan komma till stånd.

Den ändring av datalagen som föreslås i propositionen innebär att tillstånd till register som omfattar betydande del av befolkningen i riket eller område därav får meddelas endast om de som skall registreras är kunder hos den registeransvarige. Både propositionen och utskottet för en diskussion där man är på det klara med att det är relativt lätt att klara definitionen när någon blir kund. Däremot är det ju självklart svårare att klara ut när kundbegreppet upphör. Jag vill här hänvisa till vad utskottet i det avseendet anför. Jag vill klart slå fast att självfallet måste det bli en avvägning där man inte på något avgörande sätt raserar de öppningar för en förlängning av tiden som i vissa avseenden måste vara angelägen.

I motionen 28 tas också diskussionen upp beträffande begreppet "en betydande del av befolkningen" och man kräver en klarare tolkning av detta. Jag vill här bara erinra om vad som sägs i utskottets betänkande på s. 13. Jag skulle också vilja anknyta till det resonemang som herr Johansson i Trollhättan nyss förde ifrån denna talarstol. Han tog upp resonemanget, han ställde sig kritisk och ställde många frågor beträffande både kundbegreppet och "betydande del". Jag vill endast säga att både i reservationen och i hans anförande fick man väldigt litet vägledning för vad egentligen herr Johansson och reservanterna vill komma fram till. Jag ser det mera som ett intressant resonemang än ett försök att precisera och skapa klarhet på den punkten.

Jag vill utöver detta bara redovisa att utskottet föreslår en ändring av ikraftträdandet med en månad, alltså till den 1 februari. Detta med anledning av att propositionen behandlas så sent att det måste anses vara rimligt att få en längre tid än vad som skulle blivit fallet vid ett ikraftträdande den 1 januari.

Ytterligare en kommentar beträffande reservationen.

Jag skulle för min del vilja säga att reservationen är en intressant produkt. Den är elegant skriven, låt mig erkänna detta, men den är ju parallell – det gäller även bedömningarna i väsentliga delar – med utskottets skrivning. Jag skall självklart inte ta bort julglädjen från s-sidan

Fredagen den
17 december 1976

*Inrättande av ett
centralt statligt
personregister*

i utskottet och kammaren med att säga att reservationen kunde ha arbetats in i utskottets betänkande i vissa delar. Jag tycker också att man skall ha förståelse för att s-reservanterna ville belysa historien med sina värderingar trots en mycket omfattande recit i utskottets betänkande.

Sedan skulle jag bara vilja bemöta herr Johansson i Trollhättan i ett avseende utöver det redovisande resonemang som jag hittills har fört och som delvis också omfattar de synpunkter som herr Johansson har fört fram. Det gäller avgiften.

Det är väl självklart att man i sådan här verksamhet bör eftersträva självfinansiering så långt som möjligt. Jag vill också säga att när nu utskottet understryker att man har möjlighet att nedsätta omanmälningssavgiften till ett relativt blygsamt belopp, så gäller det generellt – vilket jag vill betona. Vad som tidigare gällt i fråga om restriktivitet må ju vara, men i detta fall skall utskottets skrivning och ställningstagande betraktas såsom en möjlighet när det gäller avgiftsreglering i vissa fall.

Med detta, herr talman, ber jag att få yrka bifall till utskottets betänkande i alla delar.

Herr JOHANSSON i Trollhättan (s) kort genmäle:

Herr talman! Herr Boo behöver inte ett ögonblick vara rädd för att han har grumlat vår julglädje. Tvärtom, han har ökat den genom sitt anförande, för av det gick klart fram att i fortsättningen kan vi diskutera dessa frågor mera avspänt än vi har gjort tidigare. Jag skulle rent av vilja säga att vi kan nalkas dem med den ödmjukhet som deras komplexitet fordrar. Tidigare har man varit väldigt karsk från borgerligt håll och gjort uttalanden av skilda typer – det har bara varit socialdemokraterna som varit i vägen osv. När vi nu har fått en borgerlig regering visar det sig ju att även den tvingas lägga fram förslag om ändringar i lagstiftningen. Man vill inte längre gå på den vägen att man antingen tycker att man skall kunna tillämpa den gällande lagstiftningen eller improvisera lagar i debatten här i riksdagen.

Anledningarna till att vi har lagt fram en reservation är tre. Den första är att vi ville belysa det historiska förloppet på annat sätt än vad som sker i propositionen. Den delen kommer Olle Svensson att gå in på senare.

Den andra är att vi vill markera våra ståndpunkter när det gäller den framtida utformningen. Både utskottets majoritet och dess minoritet är på vissa punkter kritiska mot regeringsförslaget. Från båda hållen önskar vi förändra det. Inför de bearbetningar som jag nu antar kommer att ske vill vi markera våra ståndpunkter, och det försökte jag belysa i mitt föregående anförande. Även om det här inte är några jättestora skillnader, vill vi dock ha fram våra ståndpunktstaganden och bedömningar.

Den tredje anledningen är avgifterna. Det är en liten sak. Låt mig säga att jag blir litet förvånad när de som brukar föra företagsamhetens och framför allt småföretagsamhetens talan i kammaren går upp och säger att det här inte betyder någonting. Man skall ha självfinansiering på det här området. Ordet självfinansiering måste väl betyda att det är

Herr BOO (c) kort genmäle:

Herr talman! Jag tycker att herr Hilding Johanssons senaste anförande bekräftar vad jag sade tidigare, nämligen att reservationen har en skrivning som i långa stycken är synonym med vad utskottet skrivit. Det är värdefullt om man kan få olika synpunkter preciserade så mycket som möjligt – det kan vara värdefullt för kommande utredningar och det kan vara värdefullt också för den allmänna debatten. Men jag vill säga att på de punkter där herr Johansson i Trollhättan särskilt fann anledning att markera en annan inställning från s-sidan leder faktiskt inte reservationens resonemang längre än till vad utskottet har lett fram till.

När det gäller avgiftsdelen vill jag understryka den formulering jag använde tidigare, att man bör eftersträva en självfinansiering men självfallet i det här sammanhanget använda den nedsättningsmöjlighet som utskottet slår fast. Jag tycker nog ändå, herr Johansson i Trollhättan, att när man tar in denna avgiftsdiskussion som en väsentlig del i regionalpolitiskt utvecklingsarbete och regionalpolitisk verksamhet, då må det tillåtas mig att säga att det väl är vissa överdrifter i detta.

Sedan vill jag beträffande historiken för min del än en gång understryka att utskottsbetänkandet innehåller en utförlig recit, varav också framgår de olika skedena i datadiskussionen och ställningstagandet samt framför allt lagstiftningen.

Jag vill än en gång understryka att det är viktigt att vi i Sverige, som är ett föregångsland på datalagsområdet – jag vill gärna slå fast detta – också är väl framme i det fortsatta dataarbetet.

Herr JOHANSSON i Trollhättan (s) kort genmäle:

Herr talman! Det har varit nödvändigt att lägga fram denna reservation, därför att vi har en på några punkter från utskottsmajoriteten avvikande mening. Det gäller tidpunkten för införandet, som vi vill kritisera, det gäller frågan om decentraliseringen – där har vi inte någon ståndpunkt ännu, eftersom frågan inte är tillräckligt utredd – det gäller frågan om kundbegreppet och det gäller vissa andra frågor, där vi vill ha en precisering från andra utgångspunkter än vad utskottsmajoriteten har valt.

När det sedan gäller frågan om avgifterna vill jag inte påstå att den är någon stor regionalpolitisk fråga, men jag tycker ändå det är fel att ta ut denna avgift när det är på grund av riksdagens beslut som man tvingar fram denna omprövning.

Herr BOO (c) kort genmäle:

Herr talman! Beträffande tidpunkten vill jag hänvisa till vad jag sade tidigare. Det kan inte vara någon skillnad mellan vad utskottets majoritet skriver i det avseendet och vad reservationen förutsätter. Det tillkännagivande som reservanterna kräver är onödigt, eftersom jag förutsätter

Fredagen den
17 december 1976

*Inrättande av ett
centralt statligt
personregister*

att det kommer att införas så snart det går. Jag sade också att det t. o. m. kan gå snabbare med den förändring som utskottet har föreslagit.

Vad beträffar kundbegreppet är det självfallet intressant att föra en diskussion om det, men jag vill ändå fråga: På vilket sätt har man i reservationen preciserat detta stora problemkomplex? För det framtida arbetet kan det vara värdefullt att få olika belysningar, men utskottets reserveringar har inte bidragit med någon lösning och precisering som herr Hilding Johansson har velat påstå att det finns i reservationen.

Herr WIJKMAN (m):

Herr talman! Den här debatten som vi just har lyssnat på är i och för sig intressant, och reservationen av herr Johansson i Trollhättan m. fl. är också intressant därför att den för ett många gånger bestickande resonemang om utvecklingsproblemen på det här området. Men samtidigt finns det hela tiden en underton av att ehuru man är överens med majoriteten om huvuddragen, så vill man så att säga försöka ge sken av att det var socialdemokraterna som gick före när det gällde integritetsskyddet och att det är socialdemokraterna som har gjort de stora insatserna på det här området. Det talas om datalagen som en pionjärinsats. Herr Johansson sade i sitt anförande "att de borgerliga numera anslutit sig till socialdemokraternas uppfattning".

Jag menar att för den som inte är specialinsatt i de här sammanhangen är denna debatt ganska obegriplig och de detaljer som vi strider om här i dag ganska svårförståeliga.

Herr talman! Jag tror att man måste börja med att göra klart för sig att det finns i grunden två olika typer av integritetsproblem när det gäller personregister, två huvudtyper.

Ett problem gäller arten av uppgifterna, känsligheten på de uppgifter som registreras. Där finns det många olika typer. Datalagen talar speciellt om uppgifter som hänför sig till politisk och religiös uppfattning. Men vi har i den allmänna debatten kunnat konstatera att också uppgifter om social bakgrund, familjeekonomi, sjukförhållanden osv. är av speciellt känslig natur.

Det är så att säga den ena delen av problematiken.

Den andra delen – den som vi i första hand behandlar här i dag – gäller mängden av register och främst då register som omfattar stora delar av eller hela befolkningen. Mångfalden av sådana register utgör ett problem ur integritetsaspekt, därför att det av många människor upplevs som oförklarligt och obehagligt att förekomma i en lång rad olika register som man inte är riktigt på det klara med vad de används till. Det finns också beredskapsskäl och annat som talar emot framväxten av en skog av olika personregister, även om de är väldigt grunda till sitt innehåll av uppgifter.

Jag menar att man skall vara väldigt noga med att göra distinktionen i debatten så att man inte blandar ihop de här olika typerna av register. Och det faktum att vi i dag är på väg att fatta beslut om SPAR, ett

statligt personregister, är främst för att städa upp den sistnämnda problematiken, se till så att vi inte får en oändlig massa personregister som omfattar en stor del av befolkningen. Men det har väldigt litet att göra med de problem som uppstår då speciellt känsliga uppgifter registreras som jag nämnde inledningsvis om.

Datainspektionen fann ganska tidigt under sin verksamhet att det var många företag som sysslade med reklamverksamhet och annat som ville registrera inte bara sina egna kunder utan i stort sett vem som helst i det här samhället. Det var då datainspektionen 1974 begärde att det skulle städas upp i den här djungeln genom inrättandet av ett statligt personregister. Det är nu detta förslag som i väsentlig form kommit på riksdagens bord. Och där, herr Johansson, är det inte rättvisande att säga att det nu är ett gammalt socialdemokratiskt krav, nämligen det som herr Sträng lade fram 1972 om ett statligt personregister, som kommer igen. Orsaken till att vi då ifrån borgerligheten sade nej var att vi helt saknade datalagstiftning. Det fanns inget integritetsskydd alls i den dåvarande lagstiftningen.

Det är inte heller riktigt att säga att de borgerliga numera ansluter sig till socialdemokraternas uppfattning att det ovillkorligen behövs en lagändring. Även socialdemokraternas ledamöter i datainspektionens styrelse ansåg att det gick att föra en restriktiv praxis när det gällde de här problemen även utan en sådan här uppskärning av lagen. Eftersom då herr Geijer som justitieminister tolkade lagen på ett annat sätt och släppte igenom bl. a. Det Bästa register, fick vi en debatt där det visade sig nödvändigt att göra en lagändring för att få exakt klarhet i vad som skulle gälla.

Det är mot bakgrund av vad herr Johansson i Trollhättan nyss sade om mina försök att här i våras improvisera lagstiftning intressant att konstatera följande.

För det första: Lagtexten stramar upp på exakt det sätt som datainspektionen menade att man skulle arbeta även innan lagändringen kom, alltså inom ramen för redan gällande lag.

För det andra: Den lagtext som föreslås nu överensstämmer i nästan varje ord med det förslag som vi diskuterade i våras och som herr Johansson kallade för improvisationer.

Herr talman! Jag vill med detta inte söka någon strid. Jag tror att vi strider om petitesseer här i dag. Det viktiga är att vi är överens om huvudtag: att rensa upp i den här problematiken och förebygga en utveckling, där Det Bästa och andra företag och organisationer i en framtid kan upprätta omfattande register som leder till de integritetsproblem som jag nyss nämnde.

Låt mig utöver vad herr Boo sade bara på några punkter svara reservanternas.

Tidsaspekten är naturligtvis ett problem – det gäller att få det här registret i sjön så snabbt som möjligt. Men jag tror i och för sig inte att det i praktiken kommer att bli några problem, för datainspektionen

Fredagen den
17 december 1976

---

*Inrättande av ett
centralt statligt
personregister*

har redan en restriktiv praxis på området. Den lagändring som nu görs kommer att stötta under den verksamhet som man där har bedrivit. Under övergångsperioden till dess att SPAR är upprättat har Datema fått särskilt tillstånd att upprätta ett register för att klara behoven på marknaden. Det finns ingen anledning att släppa igenom några ytterligare register i avvaktan på SPAR. Tvärtom – Datema har klarat det här på ett bra sätt under de år som gått och kommer säkert att klara den servicen fram till dess att SPAR är upprättat.

Det är angeläget att slå fast – det sägs inte någonting om detta i vare sig utskottsmajoritetens eller reservanternas skrivning – att Datema skött sina uppgifter på ett snyggt sätt. Det har inte varit några integritetsproblem behäftade med dess verksamhet. Det är också då naturligt att datainspektionen i framtiden tillämpar en mjuk övergång för Datemas register, så att det inte slås ut från en månad till en annan. Där kan man dessutom i framtiden tänka sig olika konstruktioner av samarbete mellan DAFA och Datema, t. ex. att DAFA hyr registerkapacitet av Datema, att man från det statliga registrets sida utnyttjar en del av det som finns i dag hos Datema etc.

Resonemanget om att majoritetsskrivningen om integritetsproblem i samband med terminalanslutning skulle kunna leda till att datainspektionen tvingas säga nej till viss terminalanslutning och sedan säga ja till upprättande av något integritetskänsligt register begriper jag inte. Det är ett högst hypotetiskt resonemang. Terminalerna ger ju en högre teknisk nivå, men att någon som – hypotetiskt – skulle ha fått nej till att ansluta terminal till systemet för att aktualisera ett register, som vederbörande har över egna kunder, eller för att regelbundet få vissa utskrifter av adresser som ändrats, skulle ansöka om att få sätta upp ett eget direktminnesregister tycker jag verkar ekonomiskt helt otänkbart.

Flaggregistret, herr talman, är naturligtvis ett problem, och det kanske är lika bra att utredningen får titta på det. Jag tycker att propositionen var rimligt avvägd. Man sade där att det skulle vara en restriktiv tillämpning, så att vi inte fick ett flaggregister som innehöll en massa uppgifter av den typen att herr A eller herr B var intressant för kriminalvården, nykterhetsvården, mentalvården etc. Den typen av flaggregister skulle alltså inte få upprättas. Eftersom det nu råder en viss oenighet om hur man skall bedöma flaggregistret integritetsmässigt och eftersom även sekretessbeläggningen är svår att exakt reda ut är det väl lika bra att datalagstiftningskommittén får titta på detta. Jag vill bara som en allmän kommentar säga att det är olyckligt om man i alla sammanhang, när man stöter på integritetsproblem i statliga register, säger: Det där klarar vi ut genom att sekretessbelägga. – Då har man bara klarat ut den ena delen av integritetsproblematiken, dvs. att tredje man, massmedia osv. inte kommer åt uppgifterna, förutsatt förstås att de inte stjälar dem på något sätt. Men därigenom har man inte klarat ut vad som sker inom myndighetsvärlden, eftersom sekretesslagen som bekant inte är gällande där. Jag tycker att socialdemokraterna för ett haltande re-

sonemang när de försöker lösa integritetsproblemen med sekretessbe-
läggning. En sådan åtgärd löser knappast problemen mer än till hälften.

Herr talman! Den diskussion om regionalisering och centralisering som
herr Johansson i Trollhättan har fört hör ju inte riktigt hemma i detta
sammenhang. Jag vill bara konstatera att tekniken i dag möjliggör helt
andra decentraliserade lösningar än tidigare. Tekniken har blivit billigare,
och det är en allmän tendens i debatten att även dataproducenterna och
experterna är på glid mot mer decentraliserade lösningar. Detta innebär
att utvecklingen i dag ger oss helt andra möjligheter, det betyder inte
att man skall försöka slå dem i huvudet som på 1960-talet byggde upp
centrala system. Det var naturligt i det läge som då rådde, men nu gäller
det att hitta smidiga övergångsformer och att inte låsa sig när tekniken
ständigt finner nya former.

Till sist, herr talman, vill jag anföra att vi genom herr Mundebos pro-
position nu kommer att få möjligheter att städa upp i datadjungeln, att
i framtiden entydigt säga nej till register av Det Bästas typ. Därmed
stärks den enskildes integritet i vid bemärkelse. Låt inte detaljer och
meningsmotsättningar i detaljfrågor undanskymma detta faktum! Det
är enligt min mening en styrka att vi har enighet över partigränserna
om hur vi skall tackla dessa frågor och gå vidare.

Herr LINDAHL i Hamburgsund (fp):

Herr talman! Datadebatterna är ständigt återkommande här i kam-
maren, och väl är det – det är mycket viktiga frågor vi tar upp.

Vad vi i dag diskuterar är egentligen en gammal beställning av riks-
dagen. Att det – som man vill göra gällande i den socialdemokratiska
reservationen – är gamla socialdemokratiska förslag som tas upp tycker
jag att herr Wijkman i sitt anförande har vederlagt ganska rejält. Den
linje som åtminstone folkpartiet velat hålla har inneburit "lagen först
– registren sedan". Att socialdemokraterna länge höll fast vid en något
annan linje hör väl nu till historien, och det kan vi glömma vid det
här laget.

Den nu gällande datalagen ger, såvitt jag förstår, ett mycket stort ut-
rymme för restriktivitet. Datainspektionen och dess styrelse har ju också
varit helt eniga om att man kan tolka lagen mycket restriktivt, och att
den inte ger möjligheter att tillåta register à la Det Bästa. Ändå finns
– det vet vi – sådana register. Vad beror detta på? Jo, det beror på att
den gamla regeringen har tolkat lagen på ett annat sätt. Den gamla re-
geringen har urholkat innehållet i lagen genom sina tolkningar, och dessa
tolkningar har underkänts av riksdagsmajoriteten.

För att råda bot på denna urholkning fordras alltså nu en komplettering
av lagen så att vi vrider den rätt igen. Det är mot den bakgrunden som
vi måste se det nu föreliggande lagförslaget om ett centralt person- och
adressregister. Ett sådant register borde kunna leda till att vi slipper ett
antal privata register, som inte längre har något berättigande. Därom
är uppenbarligen alla eniga.

Fredagen den
17 december 1976

*Inrättande av ett
centralt statligt
personregister*

När man läser utskottsbetänkandet och reservationen har man också svårt att på många punkter finna vari skillnaderna ligger. Vad gäller flaggregistret råder enighet om att frågan bör utredas ytterligare. Den enda skillnaden i sak är att socialdemokraterna uppenbarligen är mer förtjusta i tanken att flaggregistret skall sekretessbeläggas. Men en sekretessbeläggning av detta register är ingen självklar lösning – det är, som herr Wijkman sade, bara en sekretessbeläggning för allmänhet och massmedia, inte för myndigheterna. En sekretessbeläggning kan ha den nackdelen att man med motiveringen "det är ändå sekretessbelagt" låter flera olika uppgifter gå in i ett sådant flaggregister och på det sättet gör registret mycket mer avslöjande än om man skulle följa propositionens förslag om ett mycket restriktivt register som är offentligt.

Det kan inte skada om allmänheten har en chans att ta reda på vad myndigheterna vet om oss. Oron för datan i dagens läge gäller inte förhållandet från individ till individ utan vad myndigheterna och makt-havarna vet och har registrerat om oss. Det är kanske symtomatiskt att socialdemokraterna inte har tänkt på den aspekten.

F. ö. har man ju, herr talman, i dessa dagar upptäckt att även det faktum att man inte är registrerad kan användas i visst syfte. Politiker kan t. ex. se efter om man läser en viss tidning och ställa som villkor för vissa uppdrag att man prenumererar på den tidningen. Att t. o. m. frånvaron av ens namn i registret har betydelse visar hur komplicerade dessa frågor är. Hur man skall kunna komma till rätta med sådant vet jag inte. Jag tror att alla här måste lägga sig till med ett visst mått av hederskänsla.

Socialdemokraterna, företrädna av Hilding Johansson, har klagat över att kundbegreppet är diffust uttryckt i propositionen. De erkänner i reservationen att det är väl definierat i propositionen när man *blir* kund, däremot är det oklart när kundförhållandet upphör. Detta är kanske riktigt: det är litet svårt att säga när ett kundförhållande definitivt upphör. Det finns så olika slags förbindelser, förhållandena är olika i olika branscher. Man måste kunna avgöra det från fall till fall. Utskottsmajoriteten har anslutit sig till den definition av kundbegreppet som datainspektionen gav i fallet Det Bästa. Jag har inte hört några invändningar från socialdemokratiskt håll mot den, så jag antar att den är ganska riktig.

Reservanterna har i stället försökt dra in andra register – hälsovårdsregistren, sjukvårdsregistren och liknande – och med ungefär samma argument som företagsekonomer har använt velat hänföra dem till kundregister. Det är de ju inte. Som herr Wijkman sade är detta andra typer av register med från integritetssynpunkt mycket känsligare frågor som måste behandlas på annat sätt. Att jämföra dem med ett företags adressregister är inte möjligt, som jag ser det.

Det är inte särskilt lätt att i klartext definiera begreppet "en betydande del av befolkningen". Detta erkänner utskottsmajoriteten, men det gör inte reservanterna. Så som de har lyckats skriva sin reservation framstår det ändå klart att de inte har kommit ett dugg längre än utskottsma-

juriteten. De har haft precis samma svårigheter. Även här gäller det att ha en restriktiv bedömning från fall till fall och dessutom att komma ihåg vad propositionen säger om villkoren för att upprätta ett register. Då ser man att det kanske inte är så farligt som man försöker göra gällande.

Vidare försöker reservanterna pressa fram uppgift på ett bestämt datum när registret skall vara genomfört. Man är uppenbarligen beredd – om det på grund av tekniska eller andra svårigheter inte skulle vara möjligt att ha registret klart dessförinnan – att låta det kosta mycket stora extrasummor att pressa fram genomförandet till en viss fastställd dag. Ingen är intresserad av en försening. Alla vill ha registret så snabbt som möjligt, men att låsa detta till en speciell dag kan jag inte se är nödvändigt.

Herr talman! Den enda verkliga skillnaden i sak rör sig om en liten fråga: reservanterna tycker att man skall befria företagen från avgiftsbeläggning vid omprövning av register. Jag delar inte reservanternas synpunkt på det området utan vill, herr talman, yrka bifall till utskottets hemställan i alla dess delar.

Herr SVENSSON i Eskilstuna (s):

Herr talman! Den som läser protokollen över de debatter som fördes i våras och den debatt som förs i dag kommer att lägga märke till en något ändrad ton, speciellt från den tidigare oppositionens sida. Man gör en reträtt och försöker täcka den reträtten med försonliga tonfall.

Men man sprider också dimridåer över en oenighet som finns bland de borgerliga partierna. Den kom fram i de senaste inläggen. Vi hörde Anders Wijkman kritisera att man tog upp debatten om regionaliseringen av datorerna, och han vände sig då till Hilding Johansson i Trollhättan. Men repliken måste ha avsett Karl Boo och utskottsmajoriteten. Det är utskottsmajoriteten och inte reservanterna som har tagit upp en fråga som enligt herr Wijkman inte hör hit.

Vidare fick vi från herr Lindahl i Hamburgsund höra att han var kritisk mot de socialdemokratiska motionärernas uppfattning att flaggregistren skulle sekretessbeläggas. Men en sådan sekretessbeläggning har klart förordats av datainspektionen, och såvitt jag vet har herr Wijkman deltagit i det beslutet. Även där visade det sig att det tydligen bakom de försonliga tonfallen finns en oenighet bland regeringspartierna.

Vi socialdemokrater har alltså fogat en lång reservation till det betänkande riksdagen i dag diskuterar. Det har varit nödvändigt av flera skäl. Hilding Johansson har redan redovisat att vi är kritiska mot propositionens förslag på flera punkter. Även herr Boo har visat förståelse för att vi har anledning att vara kritiska mot den historieskrivning som finns i propositionen och som den borgerliga utskottsmajoriteten inte har tagit avstånd från. Vi har haft anledning att ge en annan bild av den socialdemokratiska datapolitiken än den som kommer fram i propositionen.

Som framgår av reservationen förberedde den socialdemokratiska re-

Fredagen den
17 december 1976

*Inrättande av ett
centralt statligt
personregister*

geringen ett förslag till ändring i datalagen kopplad till införandet av SPAR, det centrala statliga personregistret för uppdatering, personnummerkontroll och sökning efter personnummer samt urvalsdragning. Den borgerliga regeringen har följt upp detta arbete, vilket är bra. Vad som däremot inte är bra är att man inte har arbetat färdigt. Förslaget är, som framgick av Hilding Johanssons anförande, i flera avseenden ett ofullbordat verk. Jag skall här bara ta ett exempel.

Men låt mig först citera ur Expressen den 17 november i år. Så här recenseras propositionen där:

”Nu tvingas Det Bästa att skrota sitt dataregister över Sveriges befolkning. Det blir följden av den lagändring regeringen föreslår i en proposition. Det markerar förhoppningsvis en vändning i den svenska datapolitiken.”

Den vändning som det här talas om inträdde enligt Expressens mening tydligen i och med regeringsskiftet. Förut var det så att politiker, för att citera tidningen, ”struntar i folks protester mot integritetshoten”. Så har man alltså tidigare framställt den socialdemokratiska inställningen. Även här berättas sagor i en mot den första statsmakten allt högaktningfullare borgerlig regeringspress. Men hur förhåller det sig då i verkligheten? Ja, det är värt att ta litet tid i anspråk för att avliva mytbildningen både i den offentliga debatten och här i kammaren, inte så mycket i dag men under tidigare debatter.

Hösten 1975 hade regeringen att ta ställning till ett besvärssärende, där Det Bästa begärde att få föra sitt personregister med ca 3,5 miljoner personer registrerade. Företaget hade redan detta register då datalagen trädde i kraft. Datainspektionen fann att registret enligt inspektionens nu rätt välkända s. k. grundprincip inte skulle få vara kvar i sin ursprungliga omfattning. Enligt datainspektionen borde nämligen personregister tillåtas bara om de innehöll uppgifter om kunder, anställda, medlemmar eller personer som meddelat att de tillät registrering. Frågan uppstod då om det var möjligt enligt datalagen – jag betonar detta – att konsekvent följa denna grundprincip, som innebar att personregister innehållande från integritetssynpunkt ofarliga uppgifter kunde förbjudas enbart på den grunden att de omfattade ett stort antal personer.

Efter en noggrann analys av datalagen gjorde regeringen den bedömningen att personkretsens omfattning inte kunde ha självständig betydelse. Eftersom Det Bästas register efter regeringens beslut om begränsningar bara innehöll uppgifter som inte kunde anses integritetshotande, gav regeringen tillstånd till registret men förordade en omfattande gallring. De enda uppgifter som tilläts i registret beträffande personer som aldrig reagerat på något meddelande från Det Bästa var namn, adress, personnummer och en anteckning om att de aldrig köpt något av Det Bästa. Justitieministern uttalade i andra sammanhang att en provisorisk skärpning av datalagen övervägdes för att vi skulle slippa den oklarhet som rådde på detta område.

Som alla vet ledde regeringsbeslutet till allmän debatt. Frågan togs

upp också i konstitutionsutskottets granskningsarbete i våras. Där intog de borgerliga partierna en svårförståelig ståndpunkt. De gick med på att en lagändring borde komma till stånd, men av deras reservation att döma borde den inte vara nödvändig. De ansåg nämligen att regeringen kunde ha vägrat tillstånd. Regeringsbeslutet var, sade de, med den restriktiva praxis som riksdagsbeslutet åsyftade när man antog datalagen klart otillfredsställande.

I debatten gjorde man gällande – det gör föredraganden i propositionen nu också – att de borgerliga partierna hade en mer restriktiv syn på antalet centrala personregister än den socialdemokratiska regeringen. Då gjorde man detta med affärsregister till en mycket stor integritetsfråga. Men det är ju fel. Vad det gällde var om datalagen tillät en annan tolkning än den regeringen hade gjort, och det måste vara en grundläggande princip i ett rättssamhälle att även regeringen skall följa lagen. Om lagen inte tillåter att man handlar på ett sätt som alla är överens om, så måste man ändra lagen. I annat fall skapar man problem för rättssäkerheten, och det tror jag att det råder en bred enighet i denna kammare om att vi måste undvika. Detta blev också socialdemokraternas ståndpunkt i våras. Vi ville ha datalagsändringen och vi ville att den skulle kopplas till ett förslag om inrättande av SPAR, vilket skulle komma under hösten.

Men nu var det bråttom, hävdade de borgerliga. Det talades då om öppnade dammluckor. Herr Nordin (c) sade att en grind öppnats och att ett gärdade hade rivits upp. Enligt fru Jacobsson, som förde moderaternas talan, kunde några månaders väntetid på lagändringen och införandet av SPAR innebära att privata företag hann inrätta ADB-register som de sedan skulle bli skyldiga att skrota ner. Fru Jacobsson visste inte hur dyrt det skulle bli, men att det skulle bli dyrt ansåg hon vara säkert. Och i debatten om datapolitiken några veckor senare sade herr Lindahl i Hamburgsund (fp) att den socialdemokratiska inställningen var lika dum som att stänga stalldörren när hästen väl sprungit ut.

Nu vet vi vad som har hänt i två avscenden. De öppnade dammluckorna har under sommaren inte släppt igenom floder av personregister, och hästarna har stannat kvar i stallen. Företagen är inte så kortsynta som moderaternas företrädare i debatten trodde. De har inte alls byggt upp en mängd register inför utsikten att de blir förbjudna ett halvår senare. Faran med att vänta var med andra ord inte så stor.

Men väntetiden var av ondo av en annan anledning. Genom att vänta över valet fick vi en ny regering och en proposition som, såvitt vi kunnat förstå, ändå lämnar herr Lindahls stalldörr på glänt. Genom den oklarhet som råder om hur begreppet "betydande del av befolkningen" skall tolkas är det, som Hilding Johansson påpekat och som påvisas i motionen av herrar Hugosson och Lennart Pettersson, tveksamt om lagändringen är tillämplig på ett stort antal register som vi egentligen är överens om inte bör tillåtas.

Även om jag förstår att den nya regeringen efter den inledande tidens tystnad i kanslihuset har ett behov av att redovisa åtminstone några

Fredagen den
17 december 1976

*Inrättande av ett
centralt statligt
personregister*

initiativ, så tycker jag att det inte är riktigt bra att den har nöjt sig med att ersätta en oklarhet med en annan. Vi tillstyrker lagändringen nu. Vi är lika måna som regeringen om att skärpa lagstiftningen på detta område, men vi anser att det är nödvändigt att snabbt ge datainspektionen ytterligare klarhet om hur lagen skall tolkas på denna punkt. Med de erfarenheter som nu finns, t. ex. hos datainspektionen, om de aktuella registren kan det inte vara något särskilt tidskrävande arbete för regeringen att förbättra datalagen i det här avscendet. Jag vill påminna herr Boo om att oppositionens uppgift är att belysa brister. Nu företräder herr Boo regeringen, och det är regeringens sak att rätta sig efter riksdagens uttalade vilja på den här punkten. I utskottet, det medger nog herr Boo, har tiden av lätt insedda skäl varit otillräcklig för att genomföra lagändringen.

Det finns också andra oklarheter i propositionen. Jag skall inte ta upp tiden med en diskussion om sådana frågor som tidsplan, kundbegrepp, terminalanslutning och flaggregister; de har ju tidigare berörts här. Men låt mig bara avslutningsvis konstatera att skillnaden mellan den socialdemokratiska och den borgerliga datapolitiken hittills inte har varit att de borgerliga har varit mer intresserade än socialdemokraterna av att skapa skydd för medborgarnas integritet i dataåldern. Skillnaden har nog snarare legat i att socialdemokraterna tidigare har haft regeringsansvaret. Med detta följer nämligen insikten att saker och ting måste utredas ordentligt innan man lägger förslag till riksdagen. För ett oppositionsparti är det lätt att trava problem på varandra i motioner, eller att – som har skett – utmåla regeringen som ointresserad under den tid det tar att utreda komplicerade frågor. Det är nog ganska typiskt att sedan de borgerliga har fått överta regeringsansvaret har de, som framgått av den här debatten, genast blivit litet försiktigare.

Det räcker med att som exempel nu ta fram Anders Wijkmans förslag från i våras i denna kammare och jämföra med den nu föreslagna ändringen av datalagen. Till min överraskning sade herr Wijkman här att hans lagtext överensstämmer praktiskt taget i varje ord med det förslag som regeringen lagt fram. Det kan jag sannerligen inte finna. Den 12 maj i år ville Anders Wijkman på stubben och utan utskottsbehandling att riksdagen – märk väl utan att ett statligt personregister av SPAR:s typ var infört – anta följande stycke i datalagen:

”Tillstånd att inrätta och föra personregister över hela eller större delen av befolkningen i riket eller i län, kommun eller församling eller på annat administrativt avgränsat område får endast om synnerliga skäl föreligger meddelas annan än myndighet som enligt lag har att föra förteckning över sådana uppgifter.”

Herr Wijkman var alltså beredd att förbjuda t. ex. de stora borgerliga tidningarnas prenumerantregister på data. Konsumföreningarna skulle inte få registrera sina medlemmar. Företag med en stor del av medborgarna i en kommun som kunder, t. ex. renhållningsverk, skulle få klara sig utan ADB. Man skulle varit tvungen att ideligen – för att nu

använda kritikernas uttryck – öppna dammluckan ”synnerliga skäl” för att någorlunda effektivt kunna klara nödvändiga samhällsfunktioner.

I omröstningen stödde folkpartiets och moderaternas representanter i kammaren herr Wijkmans förslag. Det hedrar herr Boo att han motsatte sig att man så att säga över en kafferast skulle ta en sådan lagändring.

Hur, herr talman, skulle samhället ha fungerat om herr Wijkman, moderaterna och folkpartiet fått som de ville i våras? Det slipper vi lyckligtvis att få veta. Riksdagen fällde detta orimliga förslag. Och vi ser nu att när den folkpartistiske budgetministern fått sova på saken har vi fått en betydligt mer realistisk lagändring och samtidigt ett SPAR som visserligen ändrats under riksdagsbehandlingen men ändå kommer att antas här i dag så att vi får möjligheter att införa det.

Vad är det då som hänt under mellantiden? Har de borgerliga ändrat inställning till integritetsfrågan? Nej, herr talman, man har fått ansvaret. Överbudens politik har ersatts av den krassa verkligheten. Inte ens kapitalismens självläkande krafter klarar sig utan ADB-tekniken. Inte heller marschen in i datasamhället går att stoppa över en natt. Inte ens om man vill skrota stora delar av den offentliga sektorn – som vi ibland kan få ett intryck av att moderaterna vill göra – har man råd att avstå från moderna tekniska hjälpmedel. Med ansvar följer moderation – det har vi sannerligen märkt i den här debatten hittills. Det är möjligt att upptäckten av detta blir smärtsam såväl för de borgerliga partierna som för deras väljare, men det får framtiden utvisa.

Jag tror att vi får vänja oss vid många förändringar både här i riksdagen och i samhället i övrigt, och den tillnyktring som har skett på den borgerliga sidan beträffande datapolitiken vill jag hälsa med tillfredsställelse. Men omsvängningen får inte gå för långt.

Som Hilding Johansson och jag nu erinrat om har vi socialdemokrater inte kunnat acceptera propositionen i dess helhet därför att den haft svagheter då det gällt att skydda medborgarnas integritet. Vi socialdemokrater är framgent beredda att ta på oss ett ansvar för att i utskott och kammare hålla vakt kring medborgarnas integritet.

Jag yrkar alltså bifall till reservationen.

Herr BOO (c) kort genmäle:

Herr talman! Först en liten anmärkning. Herr Svensson i Eskilstuna vill läsa in i mitt yttrande att jag skulle ha sagt att jag hade förståelse för att s-delen i utskottet måste teckna en annan historik än utskotts-majoriteten. Jag formulerade mig så, att jag vill inte ta bort glädjen för socialdemokraterna av att ha gjort på det sättet. Däremot har de ju inte i sak tillfört den historiska redovisningen någonting.

Herr Svensson i Eskilstuna vill vidare återvända till dechargedebatten i våras, och det skulle ju vara intressant att ånyo ta upp och analysera de frågor som då var föremål för diskussion och granskning. Jag vill ändå bara kort säga att vid det tillfället hade vi att ta ställning till ett tillstånd som regeringen lämnat till Det Bästa, trots att datainspektionen

Fredagen den
17 december 1976

*Inrättande av ett
centralt statligt
personregister*

avstyrkt. Och det var där frågan då uppkom: Hur kan man bedöma ett ärende så olika som när det gällde tillämpningen av den lag som vi hade? Det var detta frågan gällde, och det var således efter det ställningstagandet angeläget att få en komplettering av lagen. Det var också viktigt att denna komplettering skedde så snart som möjligt, även om jag vid senare tillfälle under våren inte var beredd att omedelbart ta ställning till ett under kammardebatten framlagt förslag i det avseendet.

Herr Svensson i Eskilstuna säger att propositionen är ett ofullbordat verk. Jag upprepar vad jag sade tidigare: Inte har reservanterna fullbordat verket särskilt mycket. Men jag skall gärna erkänna att det är svårt att i ett sådant här ärende snabbt åstadkomma en genomlysning och genomföra ändringar i ett förslag. Jag vill ändå säga att det är en värdefull redovisning som propositionen innehåller, vilket också kommer till uttryck i utskottets skrivning.

Till sist: Herr Svensson i Eskilstuna tar till starka ord om kapitalismens intresse av datasystem osv. Jag vill bara kort säga, att visst skall en opposition ha ansvar. Men om herr Svensson tecknar en vrångbild av den tidigare oppositionen, varför behöver då herr Svensson försöka leva upp till denna vrångbild själv?

Herr LINDAHL i Hamburgsund (fp) kort genmäle:

Herr talman! Det är symtomatiskt att herr Svensson i Eskilstuna vill återuppliva de debatter i frågan som vi förde i våras, dechargedebatten och en annan datadebatt. För att återvända till det agrara bildspråket från en av de debatterna, herr Svensson, skulle jag vilja säga att den lagändring vi skall fatta beslut om i dag är den grimma vi skall ha för att leda tillbaka den av den socialdemokratiska regeringen utsläppta hästen in i stallet igen.

Sedan bara helt kort om en sak som herr Svensson berörde, nämligen datainspektionens förordande av sekretessbeläggning av ett flaggregister. Låt mig läsa upp vad datainspektionen skriver om det:

”I den remitterade rapporten föreslås att integritetsproblemet med flaggregistret skall lösas genom sekretess. Härtill vill datainspektionen anföra att den hos allmänheten förekommande ’dataoro’ som är riktad mot myndigheternas kännedom om den enskildes ’registerprofil’ inte undanröjs eller minskas genom sekretessen: ty sekretessen hindrar ju endast allmänheten att få sådan kännedom. Sekretessbeläggning av flaggregistret är enligt datainspektionens mening därför inte lösningen på integritetsproblemet.”

Sedan skall jag villigt erkänna att datainspektionen av vissa andra skäl trots allt accepterar en sekretessbeläggning. Men att hänvisa till att det skulle vara lösningen på problemet är att gå väl långt.

Herr SVENSSON i Eskilstuna (s) kort genmäle:

Herr talman! Jag vill gärna bekräfta att det inte löser alla problem om man sekretessbelägger flaggregistret – det har jag aldrig hävdad. Vad

jag påvisade var att datainspektionen förordade en sekretessbeläggning av registret. I det beslutet deltog Anders Wijkman. Jag antar att man vid den prövning som skall göras beträffande flaggregistret kommer att hålla möjligheten öppen att sekretessbelägga det.

Att jag återkommer till historieskrivningen, herr Boo, beror på det sätt på vilket den tidigare oppositionen fört debatten under den socialdemokratiska regeringens tid. För att ge en rättvis bild av vårt partis datapolitik måste man erinra om några saker som har hänt då socialdemokraterna hade ansvaret här i landet. Jag skall visa på sex punkter som jag tycker är viktiga i detta avseende och som polemiserar mot de uppgifter som tidigare lämnats.

1. Redan 1969 aktualiserades frågan om en nationell datalagstiftning i motioner från socialdemokraterna i riksdagen, herr Hugosson och herr Kaj Björk.

2. Samma år tillsattes offentlighets- och sekretesslagstiftningskommittén för att bl. a. överväga utformningen av en kommande datalagstiftning.

3. 1973 fick Sverige som första land i världen en datalag som täcker både den privata och den offentliga sektorn, en datalag som med intresse studeras i andra länder, där utredningsarbetet på detta område ännu pågår eller knappt har påbörjats.

4. Ett omfattande utredningsarbete rörande sekretesskydd och datasäkerhet har inletts inom datasamordningskommittén, statskontoret och statistiska centralbyrån.

5. Sverige deltar aktivt i det internationella samarbetet rörande integritetsskydd vid ADB-hantering.

6. Så snart datainspektionens utvärdering av sina erfarenheter av datalagen var klar tillsattes en ny parlamentarisk utredning för att arbeta vidare med dessa frågor.

Av denna uppräknings framgår att man inte kan utpeka socialdemokraterna som mindre intresserade av integritetsfrågorna. Motsatsen är fallet. Enligt min mening har Sverige under socialdemokratisk ledning varit ett föregångsland då det gällt att göra datatekniken mänskligare och värna om den enskilda medborgarens rätt till integritetsskydd.

Herr BOO (c) kort genmäle:

Herr talman! Jag skall upprepa vad jag sade tidigare. Jag vill inte grumla julglädjen för någon. Därför skall jag ännu en gång säga att jag har förståelse för att socialdemokraterna vill profilera sig, men jag tycker inte att reservationen innehåller någonting i sak utöver vad som redovisats i utskottets skrivning.

Sedan bara några ord om frågan om sekretessbeläggning av eventuellt flaggregister. Utskottet har i sitt ställningstagande föreslagit att man icke nu skall upprätta ett flaggregister. Då nästan "gråter" oppositionen för att man inte får bifalla den motion som har väckts om sekretessbeläggning av ett sådant register. Jag tycker man bör notera att utskottets majoritet

Fredagen den
17 december 1976

*Inrättande av ett
centralt statligt
personregister*

i den delen låtit frågan bero med den analys som den nu arbetande datalagsutredningen kan framlägga.

Herr SVENSSON i Eskilstuna (s) kort genmäle:

Herr talman! Det är ju roligt att herr Boo inte vill grumla vår julglädje. Men han gör heller ingenting för att bestrida att den socialdemokratiska datapolitiken har haft de positiva inslag jag påvisat då det gällt att värna om medborgarnas integritet. Den kritik som nu har framförts av regeringen har tydligen gjort intryck även på de borgerliga KU-ledamöterna – det kan man utläsa av majoritetens skrivning. Jag har ingenting emot att även de synpunkter som framförts i majoritetens skrivning tas upp vid den framtida behandlingen av dessa frågor. Men då kan man ju inte säga att det blev så mycket av era löften från i våras om hur mycket mänskligare datapolitiken skulle bli sedan den socialdemokratiska regeringen störtats.

Ett bifall till reservationen innebär att riksdagen hos den nya regeringen begär en komplettering av datalagen på oklara punkter. Den kompletteringen bör kunna bli färdig så att beslut kan fattas därom i riksdagen i vår. På detta sätt vill vi socialdemokrater bidra till att minska allmänhetens dataoro, som utan tvivel är utbredd och mycket förståelig.

Herr BERNDTSON (vpk):

Herr talman! Datatekniken innebär nya möjligheter på en rad områden, men den kan också användas på ett sätt som står i strid med folkets intressen. Den datatekniska utvecklingen är ett politiskt problem. En politiskt progressiv målsättning för forskning och utveckling på dataområdet, folklig makt över dataanvändningen och slut på kommersiell handel med personuppgifter har vi från vänsterpartiet kommunisterna anfört som viktiga uppgifter i en datapolitik, där vi menar att arbetarklassen måste få ett avgörande inflytande. Kapitalets intressen måste ge vika för folkflertalets för att vi skall få en progressiv datapolitik.

Vår syn på datapolitiken har vi utvecklat i motioner, och jag vill därför nu endast antyda den inriktning som vi vill ge denna politik. Den fråga som nu skall avgöras återspeglar viktiga problem i dataverksamheten, men den gäller likväl inte den framtida inriktningen.

När man ser utskottsbetänkandet och finner en mycket omfattande reservation, kan man förledas att tro att här framträder olika principiella synsätt på datapolitiken. Reservationens omfattning står dock inte i rimlig relation till skillnaderna i uppfattning mellan den borgerliga majoriteten och den socialdemokratiska minoriteten. Snarare återspeglas den tanke som uttrycks i motion nr 28, där motionärerna säger: "Propositionen innebär ju i sak att den nya regeringen accepterar den socialdemokratiska regeringens synsätt i dessa frågor." Detta gäller även om de borgerliga ledamöterna i utskottet i vissa avseenden frångått propositionen. Debatten här i kammaren har heller inte gällt de principiella ståndpunkterna. En reflexion till den debatt som förts skulle möjligen vara om social-

demokraterna nu i oppositionsställning är mer öppna för integritetsproblemen än de var i regeringsställning. Och omvänt: Är det möjligen så att de borgerliga var mer intresserade av integritetsfrågorna i oppositionsställning än nu när de hamnat i regeringsställning? Detta kan vara en nog så intressant fråga som det är värt att studera inför utformningen av den framtida datapolitiken.

Skillnaden består i vissa fall i att utskottsmajoriteten vill anse motionen besvarad, medan reservanterna med anledning av motionen vill säga ungefär detsamma som majoriteten. I några avseenden kan möjligen reservationen anses bättre än utskottsmajoritetens skrivning, men sammantaget är skillnaderna obetydliga.

I vpk har vi i olika sammanhang funnit anledning att reagera mot att kommersiella intressen kunnat utnyttja dataregister. Det finns skäl att varna för övertro på att de åtgärder som hittills vidtagits skulle innebära några totala integritetsgarantier. Det i propositionen uttalade syftet att begränsa möjligheten att inrätta personregister är vällovligt, men det behövs betydligt mer genomgripande åtgärder än inrättande av ett centralt statligt personregister. Utan en verklig kontroll kan detta t. o. m. motverka det uttalade syftet.

Vår grundläggande syn på datapolitiken i vårt land kommer vi att aktualisera i andra sammanhang. Vi finner som sagt inte skillnaderna mellan utskottsmajoritetens och reservationens förslag vara av den art att de i avgörande grad påverkar datapolitiken i stort. Vi kommer därför att avstå i den förestående voteringen rörande konstitutionsutskottets betänkande nr 21.

Herr HUGOSSON (s):

Herr talman! Det har varit utomordentligt intressant att lyssna till denna debatt med anledning av regeringens proposition om inrättande av ett statligt personregister.

Lennart Petterson och jag har väckt ett par motioner i anslutning till propositionen och i dessa pekat på en mängd oklarheter i propositionens skrivning. Vi har krävt ett ökat skydd för den personliga integriteten. Våra krav har i stor utsträckning tillstyrkts av utskottet. Även krav som man inte formellt har tillstyrkt, har man sakligt ställt sig bakom. Men den debatt som de borgerliga ledamöterna för handlar inte om detta, utan den handlar om hur den socialdemokratiska regeringen hanterade dessa frågor. Det är mycket intressant.

När det gäller frågan om lagstiftningen angående datateknik och den personliga integriteten har mycket hänt sedan jag år 1969 motionerade om en lagstiftning på detta område. Då fanns det inget intresse härför hos de borgerliga partierna i riksdagen. År 1973 fick vi datalagen. År 1971 motionerade jag om inrättande av ett statligt personregister i syfte att stoppa alla de privata register som då höll på att byggas upp. Hos de borgerliga partierna fanns då inget intresse. År 1972 lade regeringen fram ett förslag, nästan identiskt med det förslag som i dag ligger på

Fredagen den
17 december 1976

*Inrättande av ett
centralt statligt
personregister*

riksdagens bord. Då röstade samtliga borgerliga partier plus vpk emot propositionen, som därmed föll. Det var mycket olyckligt. Om riksdagen år 1972 hade bifallit denna proposition, skulle vi inte ha haft den mängd av privata och även statliga personregister som vi i dag har. Det är därför med stor tillfredsställelse jag noterar att den borgerliga regeringen nu har kommit till klarhet om att den linje som vi på socialdemokratiskt håll drivit sedan 1969 var riktig.

Men vi som representerar socialdemokraterna i datainspektionen blev förvånade över att vi fick en så slarvigt skriven proposition. Vi tog därför motionsvägen upp en del punkter i propositionen. Det är för oss tillfredsställande att konstitutionsutskottet nu går emot propositionen när det gäller frågan om flaggregistret. Man kan inte acceptera det socialdemokratiska förslaget om en sekretessbeläggning, ett förslag som stöddes av samtliga partiets representanter i datainspektionen, utan man går ett steg längre och säger nej till aviseringsmetod C. Jag har ingenting emot det. Det är emellertid mycket intressant att utskottet i en av de grundläggande frågorna i denna proposition går emot regeringen.

Vi har pekat på en del andra oklarheter i propositionen, och de frågorna har varit uppe till diskussion här i dag.

År 1972 fälldes, som jag inledningsvis sade, ett förslag om ett statligt personregister. När datainspektionen hade inrättats upptäckte vi mycket snart att vi måste ha ett sådant register. Vi skrev till regeringen 1974 och begärde ett statligt personregister. Då sattes utredningskvarten i gång, och nu kommer det här förslaget.

Statskontoret har i sin utredning sagt att det tar sex till åtta månader att bygga upp ett personregister, medan det i propositionen föreslås att man skall ha två tre år på sig. Vi tycker att det är mycket olyckligt, och därför har vi föreslagit att registret skall komma till stånd snabbare. Det anser utskottsmajoriteten också men säger att detta får ankomma på myndigheterna. Men, herr Boo och herr Lindahl i Hamburgsund, myndigheterna kan ju inte göra någonting om de inte får de ekonomiska möjligheterna. Därför hade det varit naturligt att konstitutionsutskottet, som tycks dela vår uppfattning, hade hemställt till regeringen att skapa de resurser som behövs för att inrätta registret, så att vi kan leva upp till de intentioner som ändringen i datalagen innebär. Det är för mig obegripligt att man delar vår uppfattning men inte drar konsekvenserna härav.

Vi har också tagit upp frågan om kundbegreppet. Vi har i vår motion pekat på att vi i datainspektionen har en uppfattning om kundbegreppet och att justitiekanslern har en annan uppfattning. Konstitutionsutskottsmajoriteten säger inte någonting om vilken uppfattning vi i datainspektionen skall följa. I stället skriver utskottet: "Frågan får prövas från fall till fall av datainspektionen och, om besvär anförs, av regeringen." Det kan väl ändå inte vara rimligt att ge en så vag anvisning till den myndighet som har till uppgift att *tillämpa* lagen, inte att *tolka* lagen. Konstitutionsutskottet är ju det riksdagens organ som skall tala om för myn-

digheterna hur de skall tolka lagen, så att vi inte får några svårigheter på den punkten. Jag tycker att det är minst sagt svagt att konstitutionsutskottets majoritet i sin skrivning hänvisar till besvärsmöjligheterna. Det är ingen ledning för en myndighet som skall tolka riksdagens beslut.

Detsamma gäller begreppet "en betydande del av befolkningen". Vi är medvetna om att detta är en svår definitionsfråga. Vi har brottats med den i datainspektionen i ett flertal sammanhang. Frågan har blivit föremål för överklagande hos regeringen i flera fall. Vi har också förståelse för att konstitutionsutskottet under ett par veckor vid behandlingen av en ofullständig proposition inte kan göra denna definition. Men då hade det väl varit rimligt att man hade följt den socialdemokratiska motionen och i likhet med de socialdemokratiska reservanterna krävt att regeringen snabbt kommer tillbaka och talar om, hur man skall tolka dessa begrepp. Det är nämligen högst väsentligt ur integritetsskyddssynpunkt hur vi skall hantera de här frågorna.

Som jag sade inledningsvis, herr talman, har det varit intressant att lyssna på debatten. I stället för att föra en saktidiskussion om de här tekniskt mycket svåra frågorna – jag är medveten om att de är det – har man föredragit att tala historia och skylla på den tidigare, socialdemokratiska regeringen.

Det är ju alldeles uppenbart att konstitutionsutskottets både majoritetsskrivning och minoritetsskrivning innebär att den borgerliga regeringen nu får inregistrera sitt första nederlag, eftersom den i sin proposition har tagit bristande hänsyn till skyddet för den personliga integriteten. Detta hälsar jag med tillfredsställelse, för jag har under många år här i kammaren hävdat att vi måste ha en lagstiftning som ger effektivt skydd för den personliga integriteten i datateknikens samhälle.

Jag förstår att det är besvärande för herr Lindahl i Hamburgsund som representant för folkpartiet, som ju i valrörelsen gjorde stor sak av frågan om datalagstiftning och personlig integritet, att det är ett folkpartistiskt statsråd som har signerat en ofullständig proposition, vilken innebär stora brister beträffande skyddet för den personliga integriteten i dataåldern. Det måste naturligtvis vara speciellt snöpligt för folkpartiet, eftersom dess främsta företrädare när det gäller datafrågor och personlig integritet är knuten till regeringens kansli som statssekreterare; jag tänker på Kerstin Anér.

Herr talman! Jag är glad över att konstitutionsutskottets majoritet i sak accepterar det synsätt som vi från socialdemokratiskt håll motionsvägen och reservationsvägen har fört fram i anledning av regeringens proposition 1976/77:27. Däremot beklagar jag att man inte fullt ut har följt sin övertygelse och begärt att regeringen på de här oklara punkterna skall komma tillbaka och precisera sig, så att datainspektionen slipper tolka lag och i stället kan fullgöra sin skyldighet att tillämpa lagen.

Fredagen den
17 december 1976

*Inrättande av ett
centralt statligt
personregister*

Herr LINDAHL i Hamburgsund (fp):

Herr talman! Nådens år 1972 blev ett socialdemokratiskt regeringsförslag angående ett centralt person- och adressregister avslaget av riksdagen, det är helt riktigt. Detta står herr Hugosson här och beklagar sig över. Men varför blev det avslaget, herr Hugosson? Jo, det fanns ju ingen datalag. Folkpartiets linje har hela tiden varit: lag först, register sedan. Detta är numera en linje som även herr Hugosson ansluter sig till.

Herr Hugosson sade rätt mycket, men jag skall bara ta upp ett par punkter. Först har vi tidpunkten för genomförandet. Den rent praktiska programmeringstiden är ungefär den tid som herr Hugosson anförde. Sedan vill nog statskontoret ha litet längre tid på sig för att inhandla maskinpark osv., men jag tror inte att det vare sig skyndar på eller försenar det hela i den här saken.

Sedan, herr talman, klagade herr Hugosson över att majoriteten var så dålig när det gällde att redogöra för kundbegreppet. För säkerhets skull läste jag återigen igenom vad som står i reservationen – och där står inte ett dugg mer. Reservationen är alltså inte på något sätt mera klargörande. Jag beklagar herr Hugosson – inte ens hans partikamrater i utskottet, som dessutom har skrivit en reservation, har varit till bättre vägledning.

I övrigt torde det knappast vara herr Hugosson obekant att riksdagsmajoriteten i våras godkände datainspektionens tolkning av kundbegreppet. Att socialdemokraterna inte gjorde det får väl herr Hugosson svara för.

Herr WIJKMAN (m):

Herr talman! Jag är ledsen över att behöva ta upp kammarens tid, men herr Hugosson drog ju på ganska hårt och talade om regeringens första stora nederlag osv. Det är litet väl mycket demagogi i ett sådant resonemang.

Faktum är att det flaggregister som vi nu har diskuterat fram och tillbaka under snart två timmar i och för sig, i den tappning som statsrådet Mundebo har presenterat det i, inte innebär några integritetsproblem. Det står nämligen att datainspektionen skall vara mycket restriktiv i sin tillämpning. Eftersom vi samtidigt har en utredning tillsatt, som både herr Hugosson och jag råkar tillhöra och som är uttryckligt föreskriven i direktiven att den skall behandla den här frågan, kan det ändå vara rimligt – inte minst mot bakgrund av de socialdemokratiska motionerna – att titta på problemet. Ur teknisk-ekonomisk synvinkel spelar det nämligen inte någon som helst roll när man slutgiltigt – i dag, om ett år eller om ett och ett halvt år – bestämmer sig för den exakta utformningen av flaggregistret. Det är att göra en höna av en fjäder när man gör detta till något slags huvudpunkt i den här debatten.

När det gäller registret som riksdagen avvisade 1972 och herr Geijers agerande senare ber jag bara att få hänvisa till vad jag tidigare har sagt

i debatten. Faktum är att det är att överdriva – och egentligen att fara med osanning – när man kommer med sådana påståenden som herr Hugosson.

Herr HUGOSSON (s):

Herr talman! Dagen före riksdagsbeslutet 1972 slutjusterade OSK sitt förslag till datalag. Riksdagen fick en proposition, och datalagen trädde i kraft den 1 juli 1973. Fram till den dagen hade icke det statliga personregister som riksdagen hade att ta ställning till 1972 existerat. Så var det med den saken, herr Lindahl i Hamburgsund. Herr Lindahl var ju inte ledamot av kammaren då, men detta är den historiska sanningen.

Det tar sex eller maximalt åtta månader att bygga upp SPAR, det har datainspektionen och statskontoret klart kunnat konstatera. Och tillkomsten av SPAR är väl ändå bra, herr Lindahl, eftersom det kan ersätta en mängd privata personregister. Bör icke vår strävan då vara att så snabbt som möjligt få till stånd detta statliga personregister?

Kundbegreppet, har vi från socialdemokratisk sida sagt, är komplicerat. Vi har också hävdat att regeringen bör komma tillbaka och göra en precisering, för den kan man inte göra på två veckor i ett utskott. Detta har hela tiden varit den socialdemokratiska linjen.

Herr Anders Wijkman menar att jag gör en höna av en fjäder. Men i propositionen föreslår man ju en aviseringsmetod enligt alternativ C. Man föreslår i propositionen ett flaggregister, som, om det upprättades, skulle innebära en stor fara från integritetssynpunkt. Jag hälsar med tillfredsställelse att de borgerliga ledamöterna i konstitutionsutskottet har sagt att detta icke är bra från integritetssynpunkt. Således har man gått emot regeringen på den punkten, och det här är ändå en av de grundläggande frågorna i propositionen. Jag kan inte se annat än att departementschefen på den här punkten har lidit nederlag i utskottet. Jag tycker att det är bra, därför att det överensstämmer med socialdemokratins önskan att få ett starkt skydd för den personliga integriteten.

När vi i våras debatterade med anledning av konstitutionsutskottets betänkande den gången sade herr Lindahl i Hamburgsund: Jag litar kanske på herr Hugosson, men jag litar inte på de övriga socialdemokraterna när det gäller intresset för att slå vakt om den personliga integriteten. Herr Lindahl har nu fått klart dokumenterat att socialdemokratin önskar slå vakt om den personliga integriteten.

Herr WIJKMAN (m):

Herr talman! Jag tycker fortfarande att det är både en felaktig historieskrivning och en felaktig sakbeskrivning. Herr Hugosson har ju själv väckt en motion, där det framgår att det enligt hans mening skulle räcka med att sekretessbelägga flaggregistret. Jag har försök påvisa att sekretessbeläggning inte är någon särskilt bra utväg, därför att man över huvud taget inte har löst frågorna om vad som händer inom myndighetsvärlden

Fredagen den
17 december 1976

*Inrättande av ett
centralt statligt
personregister*

med de olika typer av känsliga uppgifter som finns. Det är alltså en dålig lösning.

Nu har herr Hugosson själv sedermera intagit den ståndpunkten att man i avvaktan på utredningen över huvud taget inte skall ha flaggregistret. Eftersom det nu är ett sådant surrande fram och tillbaka om den här detaljen, är det lika bra att utredningen får se på saken. Och då är det bra att man här inte för en detaljdiskussion om en liten teknisk formalitet, om en teknisk nivå i registret, för det är detta det är fråga om. Det är orimligt att föra debatten på det viset, och det rör sig inte om vare sig desavuering eller överkört statsråd. Det gäller i stället en detalj som kanske utgör 5 % av det ifrågavarande förslaget och som man låter utredningen se på.

Herr LINDAHL i Hamburgsund (fp):

Herr talman! Det är ju roligt att herr Hugosson intresserar sig för vad jag har sagt tidigare, men det hade varit ännu roligare om det hade varit riktigt. Jag litade på herr Hugosson i integritetsfrågorna, och det gör jag fortfarande. Men jag litar inte på det dåvarande statsrådet som var ansvarig för saken, och jag har ingen anledning att ändra min åsikt om honom.

Herr BOO (c):

Herr talman! Med anledning av den senare delen av debatten beträffande flaggregistret vill jag konstatera två saker.

För det första är det för centern en utomordentligt viktig fråga om den enskildes integritet, och för det andra förutsätter jag nu – med utgångspunkt i utskottets förslag, som jag hoppas riksdagen bifaller – att datalagsutredningen verkligen med allvar ser på denna väsentliga fråga.

Herr HUGOSSON (s):

Herr talman! Till herr Wijkman vill jag säga följande. När vi behandlade den här frågan i datainspektionen hade herr Wijkman och jag exakt samma uppfattning. Det var en enhällig datainspektion som förordade en sekretessbeläggning av flaggregistret. Nu har herr Wijkman i dag försökt att släta över och säga att sekretessbeläggningen är vad socialdemokraterna vill gömma sig bakom. Herr Wijkman har deltagit i datainspektionens beslut och krävt sekretessbeläggning av flaggregistret. Det var därför jag följde upp den frågan i en motion i riksdagen. Jag har alltså ingenting emot – det har jag sagt tre gånger tidigare och säger det nu ytterligare en gång – att vi får möjlighet att tillsammans närmare se på den här saken i datalagsutredningen. Men det är väl ändå en riktig beskrivning att statsrådet i propositionen har föreslagit en aviseringsmetod, alternativet C, och ett flaggregister utan sekretessbeläggning, och det är det vi från socialdemokratisk sida har vänt oss emot. Vi hälsar med tillfredsställelse att de borgerliga ledamöterna i konstitutionsutskot-

tet har följt den socialdemokratiska linjen och i det avseendet fällt propositionen.

Herr SVENSSON i Eskilstuna (s):

Herr talman! Jag vill bara instämma med herr Boo då han polemiserar mot herr Wijkman, när denne påstår att KU:s ändringar av den lagda propositionen är betydelselösa. Jag är glad över att det även från utskottsmajoriteten här klargörs att man inte har den uppfattningen. Det var nödvändigt att genomföra dessa ändringar för att skydda medborgarens integritet. Vi får ta allvarigare på KU:s behandling än herr Wijkman gjorde i sitt anförande.

Jag vill också tillägga att herr Wijkman avstod från att diskutera vad jag påvisade i mitt anförande, nämligen att han for med klart oriktiga uppgifter då han här påstod att hans förslag till ändring av datalagstiftningen, som i våras lades fram inför kammaren, nästan ordagrant överensstämde med regeringens förslag. Motsatsen är fallet. Förslaget är överkört av den folkpartistiske budgetministern, och det är väl inte ett sådant ministerstyre i den nya regeringen att inte Gösta Bohman ställer sig bakom det beslut som fattats i regeringen. Det var omöjligt att lägga fram herr Wijkmans förslag. Regeringen tvingades att på ett helt annat sätt än han hade gjort ta hänsyn till de synpunkter som framförts från socialdemokratisk sida.

Kort sagt: Ett centralt statligt personregister under betryggande kontroll måste från integritetssynpunkt vara bättre än ett stort antal privata register. Det är tillfredsställande att vi i dag kan besluta om ett sådant. Det är bara synd att den samtida ändringen av datalagen inte är tillräckligt genomarbetad. Ett stöd för reservationen är en begäran, ja en uttrycklig beställning till regeringen att genomföra detta arbete, så att man får ett tillfredsställande slutresultat.

Herr WIJKMAN (m):

Herr talman! Jag skall bara ta upp en sak. Annars blir den här debatten ännu mer obegriplig för dem som åhör den. Herr Hugosson citerade datainspektionens yttrande. Jag har inte det yttrandet här, men i det referat som finns i KU:s betänkande nr 21 står det mycket klart: "Sekretessbeläggning av flaggregistret var enligt datainspektionens mening därför inte lösningen på integritetsproblemet."

Man hade inte motsatt sig det. Man framhöll att man kunde tänka sig en sådan lösning, men det var ingen lösning på integritetsfrågan i stort. Det var det jag anförde i mitt inlägg, herr Hugosson. Sedan tror jag att herr Hugosson och jag är överens om en sak, nämligen att man med den utformning av flaggregistret som herr Mundebo föreslår – att man skall vara mycket restriktiv – inte öppnar vägen för några allvariga integritetskränkningar. Men eftersom vi nu är oeniga om hur vi exakt skall tolka bestämmelserna om sekretess och om hur vi skall utforma flaggregistret på lång sikt har utskottet hänvisat till utredningen. Där

skall då herr Hugosson och jag försöka knäcka den här frågan, och jag tror också att vi kommer att komma överens.

Överläggningen var härmed slutad.

Mom. A

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels reservationen av herr Johansson i Trollhättan m. fl. i motsvarande del, och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan herr Johansson i Trollhättan begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller konstitutionsutskottets hemställan i betänkandet nr 21 mom. A röstar ja,

den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammaren bifallit reservationen av herr Johansson i Trollhättan m. fl. i motsvarande del.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då herr Johansson i Trollhättan begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja - 154

Nej - 132

Avstår - 16

Mom. B

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels reservationen av herr Johansson i Trollhättan m. fl. i motsvarande del, och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan herr Johansson i Trollhättan begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller konstitutionsutskottets hemställan i betänkandet nr 21 mom. B röstar ja,

den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammaren bifallit reservationen av herr Johansson i Trollhättan m. fl. i motsvarande del.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då herr Johansson i Trollhättan begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja - 155

Nej - 132

Avstår - 16

Mom. C

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels reservationen av herr Johansson i Trollhättan m. fl. i motsvarande del, och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan herr Johansson i Trollhättan begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller konstitutionsutskottets hemställan i betänkandet nr 21 mom. C röstar ja,

den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammaren bifallit reservationen av herr Johansson i Trollhättan m. fl. i motsvarande del.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då herr Johansson i Trollhättan begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja - 155
Nej - 131
Avstår - 16

§ 12 Föredrogs

Konstitutionsutskottets betänkanden

1976/77:19 med anledning av riksdagens förvaltningsstyrelses förslag 1976/77:5 om ändrade bestämmelser angående Riksdagens författningssamling m. m.

1976/77:20 med anledning av riksdagens förvaltningsstyrelses förslag 1976/77:6 till ändring i ersättningsstadgan (1971:1197) för riksdagens ledamöter

Kammaren biföll vad utskottet i dessa betänkanden hemställt.

§ 13 Beivrande av mindre lagöverträdelser

Föredrogs justitieutskottets betänkande 1976/77:11 med anledning av propositionen 1975/76:148 med förslag till enklare former för beivrande av mindre lagöverträdelser.

I propositionen 1975/76:148 hade regeringen (justitiedepartementet) föreslagit riksdagen att anta i propositionen framlagda förslag till

1. lag om ändring i brottsbalken,
2. lag om ändring i rättegångsbalken,
3. lag om ändring i lagen (1946:864) om återgäldande av kostnad för blodundersökning i brottmål.

Behandlingen av propositionen hade uppskjutits till 1976/77 års riksmöte (JuU 1975/76:40).

Nr 49

Fredagen den
17 december 1976

*Beivrande av
mindre lagöverträdelser*

Fredagen den
17 december 1976

*Beivrande av
mindre lagöverträ-
delser*

Det i propositionen framlagda förslaget till ändring i brottsbalken (BrB) innebar att en särskild straffbestämmelse beträffande automatmissbruk infördes i 8 kap. som en ny paragraf, 8 a §, samt att omfattningen av straffbestämmelsen om s. k. snyltningsbrott i 9 kap. 2 § andra stycket BrB begränsades. Vidare hade föreslagits att allmänt åtal för snyltningsbrott skulle ske bara när åtal av särskilda skäl fanns påkallat ur allmän synpunkt. Ändringarna i rättegångsbalken (RB) berörde reglerna för s. k. bevisföreläggande och kallelse av tilltalad till huvudförhandling i underrätt. De syftade också till en utvidgning av tillämpningsområdet för straffföreläggande och införande av ett förenklat förfarande i domstol när straffföreläggande bestritts eller lämnats utan godkännande av den misslänkte.

Utskottet hemställde

1. att riksdagen beträffande bedrägligt beteende skulle anta 9 kap. 2 § i det genom propositionen 1975/76:148 framlagda förslaget till lag om ändring i brottsbalken med den ändringen att lagrummet skulle erhålla av utskottet föreslagen lydelse.

2. att riksdagen beträffande grovt bedrägeri beslutade dels att 9 kap. 3 § brottsbalken skulle erhålla av utskottet angiven lydelse, dels att härav betingade ändringar vidtogs i ingressen till det genom propositionen framlagda förslaget till lag om ändring i brottsbalken.

3. att riksdagen beträffande åtalsprövningsregel skulle anta 9 kap. 12 § i det genom propositionen framlagda förslaget till lag om ändring i brottsbalken med den ändringen att lagrummet skulle erhålla av utskottet föreslagen lydelse, innebärande att allmänt åtal för snyltningsbrott skulle ske när åtal var påkallat ur allmän synpunkt.

4. att riksdagen beträffande automatmissbruk skulle dels avslå det genom propositionen framlagda förslaget till lag om ändring i brottsbalken såvitt avsåg ny lydelse av 8 kap. 12 § och införande i 8 kap. av en ny paragraf, 8 a §, dels besluta att härav betingade ändringar vidtogs i ingressen till lagförslaget.

5. att riksdagen för nu ifrågavarande ändringar i brottsbalken skulle anta en ikraftträdandebestämmelse av den lydelse utskottet föreslagit.

6. att riksdagen beträffande vitesföreläggande skulle anta 45 kap. 15 § i det genom propositionen framlagda förslaget till lag om ändring i rättegångsbalken med den ändringen att lagrummet skulle erhålla av utskottet föreslagen lydelse.

7. att riksdagen beträffande bevisföreläggande skulle anta 45 kap. 16 § i det genom propositionen framlagda förslaget till lag om ändring i rättegångsbalken med den ändringen att lagrummet skulle erhålla av utskottet föreslagen lydelse.

8. att riksdagen beträffande utvidgning av straffföreläggandeinstitutet skulle anta 48 kap. 4 § i det genom propositionen framlagda förslaget till lag om ändring i rättegångsbalken med den ändringen att lagrummet skulle erhålla av utskottet föreslagen lydelse.

9. att riksdagen beträffande strafföreläggande–väckande av åtal skulle dels avslå det i propositionen framlagda förslaget till lag om ändring i rättegångsbalken såvitt avsåg ny lydelse av 48 kap. 12 §, dels besluta att härav betingade ändringar vidtogs i ingressen till lagförslaget,

10. att riksdagen skulle anta det i propositionen framlagda förslaget till lag om ändring i rättegångsbalken i den mån det icke omfattades av utskottets hemställan ovan,

11. att riksdagen för nu ifrågavarande ändringar i rättegångsbalken skulle anta en ikraftträdandebestämmelse av den lydelse utskottet föreslagit,

12. att riksdagen beträffande blodprovskostnad skulle anta det i propositionen framlagda förslaget till lag om ändring i lagen (1946:864) om återgäldande av kostnad för blodundersökning i brottmål med den ändringen att lagen skulle erhålla av utskottet föreslagen lydelse.

Reservationer hade avgivits

1. vid 3 i utskottets hemställan

av fröken Mattson, herrar Jönsson i Malmö och Nygren, fru Bergander och fru Andersson i Kumla samt herrar Pettersson i Helsingborg och Lidbom (samtliga s), som ansett att utskottet under 3 bort hemställa

att riksdagen beträffande åtalsprövningsregel skulle anta 9 kap. 12 § i det genom propositionen framlagda förslaget till lag om ändring i brottsbalken,

2. vid 4 i utskottets hemställan

av fröken Mattson, herrar Jönsson i Malmö och Nygren, fru Bergander och fru Andersson i Kumla samt herrar Pettersson i Helsingborg och Lidbom (samtliga s), som – under förutsättning av bifall till reservationen nr 1 – ansett att utskottets yttrande i viss del skulle ha av reservanterna angiven lydelse.

Herr LIDBOM (s):

Herr talman! På rättsväsendets område pågår sedan en tid tillbaka ett omfattande rationaliseringsarbete, som skall göra det möjligt att använda en successivt växande del av resurserna för att komma till rätta med den grövre brottsligheten. Till den ändan måste polisens, åklagarnas och domstolarnas arbete med förseelser och småbrott begränsas.

Rationaliseringsarbetet går fram efter två linjer. Dels undersöker man i vilken utsträckning handlingar, som ter sig mindre straffvärda, kan avkriminaliseras eller sedvanliga brottspåföljder ersättas med andra mera schablonmässiga sanktioner, dels försöker man förenkla handläggningen vid beivrandet av mindre brott.

Det betänkande som vi nu skall diskutera bör ses i detta perspektiv. Som ett led i en systematisk genomgång av lagstiftningen får även de detaljändringar i brottsbalken och rättegångsbalken som det här är fråga om ett visst intresse.

Fredagen den
17 december 1976

*Beivrande av
mindre lagöverträ-
delser*

Låt mig genast säga att utskottets arbete med den styckevis ganska snåriga och motspänstiga materia som vi haft att ta itu med har präglats av saklighet och strävan att komma överens. Det har inte funnits många fjädrar att göra hönor av, och ingen kan gärna ha känt sig frestad att leverera batalj om kriminalpolitiken med utgångspunkt i de modesta förslagen i den proposition som legat till grund för utskottets överläggningar.

Resultatet har också blivit ett så gott som enhälligt betänkande. Endast på en punkt har meningarna inte kunnat sammanjämkas. Det gäller förutsättningarna för åtal för bedrägligt beteende.

Bedrägligt beteende brukar betecknas som ett snyltningsbrott. Typfallet är att någon tar in på hotell utan att kunna betala för sig, smiter från notan på restaurangen eller åker taxi utan att ha pengar på sig. Det moraliskt straffvärda ligger i att man lurar sig till en tjänst som tillhandahålles under förutsättning av kontant betalning. Brottet är emellertid så konstruerat att straff kan ådömas oavsett om det har förekommit något vilseledande eller inte. Även den som haft ärligt uppsåt men glömt pengarna hemma kan i princip dömas för bedrägligt beteende – om oturen är framme.

I och för sig skulle man kunna ifrågasätta om inte bedrägligt beteende borde slopas som självständigt brott eller i alla händelser begränsas så att det täckte endast fall av manifest ohederlighet. Det är ju inte tillfredsställande att en person som aldrig haft minsta tanke på att lura någon indirekt skall kunna stämplas som bedragare. Brottmålsutredningen hade ju också föreslagit en avkriminalisering.

Det är emellertid inte det som det är fråga om nu. I utskottet har vi enats om att det finns fall då straff bör kunna utdömas för snyltningsbrott. Vi har därför inte gått längre än till att diskutera åtalsbegränsningar. Men där bryter sig meningarna.

Enligt utskottsmajoritetens förslag skall åtal väckas för bedrägligt beteende när det är "påkallat ur allmän synpunkt". Den socialdemokratiska gruppen i utskottet är mera restriktiv och vill begränsa åtalen till de fall där det "av särskilda skäl är påkallat ur allmän synpunkt". Med den socialdemokratiska skrivningen blir åtal undantag och inte regel.

Jag skall försöka förklara varför vi har sett det så att åtal bör vara undantag och inte regel. Nu vill jag igen påpeka att det här snyltningsbrottet egentligen är litet specifikt. I allmänhet är det på det viset att man kan smita från sina skulder utan att riskera straff. Att man kan straffas för bedrägligt beteende när man smiter från vissa typer av skulder är alltså undantag från en regel i lagstiftningen i övrigt. Detta undantag fungerar nu på ett socialt icke särskilt lyckligt sätt.

I utskottets betänkande konstateras på s. 9 – i full anslutning f. ö. till vad redan departementschefen hade sagt här – att "praktiskt taget alla snyltningsbrott begås av personer som hör till de ekonomiskt och socialt sämst ställda i samhället och beträffande vilka större anledning finns att söka tillgodose behovet av vård och stöd än att beakta de rent straffrättsliga aspekterna på ifrågavarande beteenden. Det framgår också

att det såväl före som efter det att brottet har polisanmälts i stor utsträckning äger rum ett från rättvisesynpunkt betänkligt urvalsförfarande till nackdel för de sämst lottade.”

Ja, det är i hög grad på det viset. När man säger att snyltningsbrotten så gott som uteslutande begås av personer som hör till de ekonomiskt och socialt sämst ställda i samhället borde man kanske ännu mera explicit ha lagt till att det bara är de sämst ställda i samhället som riskerar att åka fast för snyltningsbrott. Var och en av oss vet ganska väl att den som går in på en krog och som har ett reputerligt utseende och är välklädd knappast riskerar att bli fast för smitning om han skulle ha glömt plånboken hemma, och den som är försedd med en socialt respekterad titel lär inte heller stå någon sådan risk om han tar in på ett hotell och inte har tillräckligt med kontanter på sig.

Det är rätt betänkligt att i strafflagstiftningen ha regler som verkar så ensidigt och där tillämpningen med en viss obönhörlighet kommer att slå så socialt otillfredsställande.

Nu vet vi att det finns grupper som uttrycker en oro inför tanken på att man mycket snävt skulle begränsa åtalerna för bedrägligt beteende. Jag tänker då speciellt på taxiförarna, som har hört av sig i det här sammanhanget till utskottet. Vi är medvetna om det och vi underskattar inte deras farhågor och deras synpunkter på något sätt, men jag tror däremot att taxiförarna något överskattar den allmänpreventiva effekten av straffet för bedrägligt beteende. Vid den avvägning som vi har sett oss ställda inför har vi inte kunnat finna annat än att det riktiga är att hädanefter göra åtal för bedrägligt beteende till ett undantag och inte till en regel. All right att man åtalar när en person klart ohederligt lurat sig till en tjänst som tillhandahålls under förutsättning av kontant betalning! Om man på förfrågan säger till taxichauffören att man har pengar på sig och det sedan visar sig att man inte har det, må det väl vara hänt att man blir åtalad, men låt dessa företeelser vara undantag och inte regel! Då får vi en humanare lagstiftning och en vettigare ordning på det här området.

Detta är i stort sett skälen till den lilla skiljaktighet som förekommer på socialdemokratisk sida i detta ärende.

Herr talman! Jag ber att med denna kortfattade motivering få yrka bifall till de båda socialdemokratiska reservationerna till betänkandet.

Fru KRISTENSSON (m):

Herr talman! Det förslag som behandlas i propositionen om enklare former för beivrande av mindre lagöverträdelser leder tankarna till en principiell diskussion om hur långt rationaliseringsarbetet skall fortskrida och hur mycket man kan förenkla handläggningen. Vi har i utskottet tagit upp en kort principiell diskussion om det. Herr Lidbom var också i sitt anförande inne på den frågan. Inte heller jag, liksom utskottet i övrigt, har någonting att invända mot försök till ytterligare avkriminalisering och försök att få en effektivisering av rättsmaskineriet. Å andra

Fredagen den
17 december 1976

---

*Beivrande av
mindre lagöverträ-
delser*

sidan måste man givetvis understryka vikten av att reformerna på det här området inte får utformas så att de leder till den uppfattningen att man lämnar mindre lagöverträdelser obeivrade. Det är alltså en avvägningsfråga man ställs inför och utskottet har vid sin behandling av det här ärendet också uppmärksammat den avvägningen. Vi har i princip, som herr Lidbom säger, kommit till ett enigt slutresultat, låt vara att vi har olika uppfattningar i den inte oviktiga åtalsprövningsregeln.

Jag håller helt med om det som herr Lidbom tidigare sade, att den nuvarande ordningen har drabbat snett, och det har vi fått information om från domstolar och från andra håll – att det drabbar dem som har det sämst ställt. När det därtill gäller brott av ganska ringa beskaffenhet har vi alla ansett det angeläget att man får en översyn av bestämmelserna. Vi har inte velat gå så långt som brottmålsutredningen, som föreslog att de här handlingarna skulle avkriminaliseras, utan vi har alla ställt oss bakom tanken att någon form av kriminalisering behövs även i fortsättningen.

Propositionen från statsrådet Geijer hade inte skickats till lagrådet, men utskottet skickade propositionen på lagrådsremiss. Jag skall inte alls trötta kammaren med att gå in på de ändringar som lagrådet föreslog. Det var en hel del, men de flesta var av mindre betydelse, och jag är glad över att utskottet i enighet kunde fatta beslut som i rätt stor utsträckning tillgodosåg de synpunkter som lagrådet kom med.

När det gäller frågan om utformningen av den särskilda åtalsprövningsregeln har alltså utskottet stannat vid olika ställningstaganden. Propositionens förslag innebär att åtal inte skulle väckas med mindre det fanns påkallat av särskilda skäl från allmän synpunkt. Vi som företrädar majoriteten har ansett att man kan stryka kravet på särskilda skäl och bara ha det allmänna villkoret – om åtalet är påkallat från allmän synpunkt.

Jag vill bestämt framhålla, med anledning av vad herr Lidbom sade, att också majoritetens förslag innebär att åtal kommer att bli undantag och inte regel, låt vara att det inte blir så få fall som det skulle bli om man gick på reservanternas och propositionens förslag. Vi fick klart för oss att de särskilda skäl som propositionen närmare utvecklar i praktiken inte kommer att visa sig vara tillfredsställande. Det framkom inte minst av den hearing vi hade med representanter för taxi och för hotell- och restaurangbranschen, när det gäller både arbetsgivar- och arbetstagsidan. De vände sig bestämt mot att man i vissa fall, där man kunde anse anledning föreligga, skulle försöka fråga vederbörande om denne hade pengar att betala taxiresan eller restaurangnotan. De vill inte ha en sådan selektiv uppgift på sig. De ville i så fall att det skulle vara en generell bestämmelse om att man i förväg skulle avkräva besked om de hade pengar att göra rätt för sig med. Den ordningen ansåg ingen, inte heller i utskottet, vara tillfredsställande.

Vidare sade man att tanken i propositionen, att de skall åtalas som sätter smitning i system, var tomma ord som inte kunde få någon praktisk

betydelse – i varje fall inte i storstadsområdena. Det förklarades både från taxipersonalens och från hotell- och restaurangpersonalens sida att de absolut inte kan hålla reda på om en person har för vana att åka taxi eller gå på restaurang utan att betala – där känner man ju inte människor på det sättet. Därför kommer också det villkoret att bli ett slag i luften.

Sammantaget uttryckte man stor oro för att en sådan här mycket åtstramad regel när det gäller åtalsmöjligheterna skulle komma att leda till att smitningarna ökar, kanske inte omedelbart, för en lagändring får ju inte genomslag med en gång, men när dessa regler fungerat ett tag i praktiken och det klart framgår att smitning ifrån betalningen inte leder till några sanktioner kommer missbruket att öka. Inför det perspektivet var man djupt oroad.

Det var väl detta som gjorde att vi från utskottsmajoritetens sida ansåg att vi inte borde acceptera kravet på särskilda skäl utan att det räcker med den åtalsprövningsregel som använts i andra sammanhang, nämligen om åtal är påkallat från allmän synpunkt.

Jag skulle på den punkten, herr talman, vilja yrka bifall till utskottets hemställan.

Sedan skulle jag bara helt kort vilja kommentera utskottets förslag vad gäller strafföreläggandeinstitutet. Utskottet är enigt på den punkten, och jag vill bara nämna att förslaget i propositionen innebar att man skulle införa en möjlighet för regeringen att bestämma att strafföreläggandeinstitutet skulle kunna användas beträffande brott med böter eller fängelse i högst två år i straffskalan. Problemet här är att det skulle bli en blank fullmakt för regeringen, där man i praktiken skulle komma att begränsa domstolarnas rättsskipande uppgifter. Det måste från principiell synpunkt och från grundlagssynpunkt te sig ytterst tveklaktigt. Därför är jag glad, herr talman, att ett enigt utskott har avstyrkt förslaget i den delen, medan utskottet i övrigt har biträtt förslaget om en utvidgning av strafföreläggandeinstitutet till att generellt avse brott, vilkas straffskala upptar dagsböter eller fängelse i högst sex månader och att gränsen för det straff som högst får föreläggas höjs till 60 dagsböter.

Herr talman! Jag vill med detta yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr LIDBOM (s):

Herr talman! Först till det sista som fru Kristensson sade.

Det förhåller sig så att när lagrådet fick propositionen till granskning inlät man sig på ett konstitutionellt resonemang om möjligheterna att delegera befogenheter till regeringen och kom till slutsatsen att en så allmänt formulerad fullmakt som propositionen rymde var svåröfrenlig med regeringsformen i dess nya lydelse. Nu har inte lagrådet i och för sig sista ordet, och vad man sagt i det stycket är inte en alldeles oomtvistlig visdom, men vi tyckte givetvis att klokheden bjuder att i det läget t. v. avstå från den typen av fullmakter. Man får pröva detta litet noggrannare.

Fredagen den
17 december 1976

*Beivrande av
mindre lagöverträ-
delser*

Sedan visade det sig av fru Kristenssons anförande att vi är ganska nära varandra på den andra punkten också, den om bedrägligt beteende. Fru Kristensson vill ha en ordning där åtal för bedrägligt beteende är undantag och inte regel. Då reduceras det hela till en fråga om hur sällsynta undantagen bör vara. Jag kan fullkomligt hålla med om att man inte kan uppväga en försvagning av straffhotet med att i stället införa ett system med förskottsbetalning på krogar och i taxibilar. Det tror jag inte skulle fungera. Vad jag i all enkelhet menade var att det som har en viss allmänpreventiv effekt är att det är straffbart att smita från notan och att det kan förekomma att sådant åtalas. Jag tror inte att själva åtalsfrekvensen har någon avgörande allmänpreventiv effekt.

Från sociala synpunkter råder det ingen tvekan om att vi måste se det så att ju färre åtal desto bättre. Denna typ av åtal slår nämligen hårt, ensidigt och orättvist. Det är litet felaktigt att som propositionen påstå att denna typ av brott enbart begås av människor som tillhör de sämst ställda kategorierna i samhället. Vad vi med säkerhet kan konstatera är att det bara är människor som tillhör de sämst ställda kategorierna som blir fast för sådana här brott, men det är någonting annat. Det finns en inbyggd orättvisa i åtalen på detta område, och denna inbyggda orättvisa bör vi minimera. Det är därför vi har föreslagit att åtal av denna typ över huvud taget skall tillämpas utomordentligt restriktivt.

Fru KRISTENSSON (m):

Herr talman! Den inbyggda orättvisan är vi ju alla överens om att försöka ta bort. På den punkten är vi alltså inte oense. Men jag tycker inte – och det gör heller inte utskottsmajoriteten – att det är nödvändigt att ta till den åtalsprövningsregel som hör till de starkast lagföringsbegränsande som finns. Det borde väl räcka med den begränsning som ligger i att åtal skall väckas när det är påkallat från allmän synpunkt. Att såsom man gjort i propositionen ange sådana rekvisit för åtal som praktiskt inte går att kontrollera eller komma åt tycker jag är ett slag i luften. Jag tror dessutom att det spelar en viss roll i praktiken om en person i sådana här fall har klart för sig att det inte blir några åtal över huvud taget eller om vederbörande vet att man kan riskera åtal. Detta måste spela en roll från allmänpreventiv synpunkt.

Överläggningen var härmed slutad.

Mom. 1 och 2

Kammaren biföll vad utskottet i dessa moment hemställt.

Mom. 3

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels reservationen nr 1 av fröken Mattson m. fl., och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan herr Lidbom begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller justitieutskottets hemställan i betänkandet nr 11 mom. 3 röstar ja.
den det ej vill röstar nej.
Vinner nej har kammaren bifallit reservationen nr 1 av fröken Mattson m. fl.

Nr 49

Fredagen den
17 december 1976

---

*Fortsatt giltighet av
spaningslagen*

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då fröken Mattson begärde röst-räkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja - 153
Nej - 146
Avstår - 1

Mom. 4

Utskottets hemställan bifölls med godkännande av utskottets motivering.

Mom. 5-12

Kammaren biföll vad utskottet i dessa moment hemställt.

§ 14 Fortsatt giltighet av spaningslagen

Föredros justitieutskottets betänkande 1976/77:13 med anledning av propositionen 1976/77:33 om fortsatt giltighet av lagen (1975:1360) om tvångsåtgärder i spaningssyfte i vissa fall jämte motion.

I propositionen 1976/77:33 hade regeringen (arbetsmarknadsdepartementet) föreslagit riksdagen att anta förslag till lag om fortsatt giltighet av lagen (1975:1360) om tvångsåtgärder i spaningssyfte i vissa fall. Förslaget innebar att spaningslagen fick fortsatt giltighet till utgången av år 1977.

I detta sammanhang hade behandlats motionen 1976/77:21 av herr Wästberg i Stockholm m. fl. (fp), vari yrkats att riksdagen beslutade avslå propositionen.

Utskottet hemställde

att riksdagen med bifall till propositionen 1976/77:33 och med avslag på motionen 1976/77:21 skulle anta det genom propositionen framlagda förslaget till lag om fortsatt giltighet av lagen (1975:1360) om tvångsåtgärder i spaningssyfte i vissa fall.

Herr WÄSTBERG i Stockholm (fp):

Herr talman! Vad vi i dag skall ta ställning till är om vi skall förlänga en lag – spaningslagen, som terroristlagens efterträdare heter – som är ett helt unikt avsteg från de rättsprinciper som präglar svensk lagstiftning.

Jag tror att vi alla här i riksdagen är ense om en sak: terroristdåd måste förebyggas och fördömas. Den våg av terrorism som svept över världen har drabbat hundratals oskyldiga människor. Metoderna – t. ex. vid massakern på Lodflygplatsen eller mordet i den västtyska Sverigeambassaden – har vittnat om grymhet och känslolöshet.

Låt oss vara överens om detta.

I Sverige har vi i syfte att komma åt terrorismen stiftat en särskild lag: terroristlagen eller spaningslagen. Den lagen har varit ineffektiv och strider dessutom mot de rättssamhällets principer som lagen är satt att värna.

Den ursprungliga terroristlagen från 1973 var unik i svensk rättshistoria genom att gå ifrån principen om individuell ansvarighet för brott. Lagen har flera gånger modifierats, och genom de preciseringar som föredragande statsrådet gör i propositionen om förlängning av spaningslagen har ytterligare väsentliga förbättringar skett.

Ändå kvarstår allvarliga invändningar mot lagen.

För det första räcker det med att det skall "vara av betydelse för att utröna huruvida en organisation – – – planlägger eller förbereder gärning som innebär våld, hot eller tvång för politiska syften" för att bl. a. husrannsakan skall kunna tillgripas. Detta innebär att en människa skall kunna drabbas av husrannsakan utan att vara misstänkt för något speciellt brott. Det räcker med att polisen vill få reda på om en organisation som personen är med i eventuellt planerar något brottsligt.

Just här ligger kärnpunkten. Om en människa är misstänkt för att planera ett grovt brott, en terroristhandling – ja, då får ju förundersökning och spaning ske i enlighet med brottsbalken. Då behövs inte terroristlagen. Det är först då man t. ex. vill avlyssna telefonen hos någon som inte är misstänkt för ett bestämt brott som terroristlagen kommer in. Genom att vara aktiv medlem i en organisation där andra – kanske i andra länder – begått terroristhandlingar kan en människa utsättas för telefonavlyssning.

För en liberal är det tämligen självklart att värna om att ingen skall få sin integritet kränkt, utsättas för husrannsakan eller telefonavlyssning utan att vara misstänkt för ett brott.

Vi skall också komma ihåg att det vi i dag i praktiken har att ta ställning till är om vi skall förlänga den gamla spaningslagen från i våras eller inte. Inte en enda paragraf i lagtexten har ändrats. De förbättringar som propositionen om telefonavlyssning innebär har ju inte – som ursprungligen planerats – genomförts eftersom propositionen skjutits upp till i vår.

Den andra allvarliga invändningen mot spaningslagen är att den enbart riktar sig mot utlänningar. Om man vill förhindra terrorism – och det

skall man försöka göra – bör åtgärderna gälla alla terrorister, oavsett om de är svenskar eller utlänningar. En lag som utgår från att svenska medborgare aldrig är terrorister blir ett slag i luften.

Än allvarligare är att lagen – ensam i svensk lagstiftning – skiljer ut svenskar från utlänningar och sätter utlänningar under en speciallag.

Det moment av diskriminering mot utländska medborgare som spaningslagen innebär genom de olika reglerna för svenskar och utlänningar har också väckt oro i invandrarkretsar i Sverige. Det är ingen slump att varken socialstyrelsen eller invandrarverket velat tillstyrka en förlängning av lagen.

Den svenska terroristlagen har inte varit effektiv. Under dess existens har det svåraste terroristdådet i Sverige – ockupationen av den västtyska Stockholmsambassaden – ägt rum. Det är betecknande att när ambassaddramat utspelades fanns inte Bader-Meinhoffigan med på regeringens förteckning över organisationer som omfattas av terroristlagstiftningen.

De medborgerliga rättigheterna måste ha ett starkt skydd – och ett skydd som inte bara fungerar under fred och trygghet, utan också i en framtida krissituation. I ett eventuellt framtida krisläge kan det tänkas att krav skulle resas på diskriminerande lagstiftning med hänsyn till organisationstillhörighet. Det kan också tänkas komma förslag till telefonavlyssning utan misstanke om brott. Om det redan tidigare fanns lagar av den typen skulle det sannolikt vara svårare att stoppa sådana förslag. Därför måste vi ge de medborgerliga fri- och rättigheterna ett starkt skydd och därför måste vi ständigt slå vakt om grundläggande rättsprinciper till skydd för individens integritet.

Herr talman! Jag yrkar bifall till motionen 21 och därmed avslag på regeringens proposition om en förlängning av spaningslagen.

Under detta anförande övertog herr tredje vice talmannen ledningen av kammarens förhandlingar.

Herr SVENSSON i Malmö (vpk):

Herr talman! Vpk har alltid av principiella skäl röstat mot terroristlagen. Varje år under allmän motionstid har vi väckt motion om dess upphävande. Och vi gör så även i januari. I dag yrkar vi avslag på propositionen och bifall till den föreliggande motionen.

Terroristlagen har en principiellt annan uppbyggnad än övriga lagar. Den medger repressalier vid en mycket lägre grad av bevisning. Det behövs varken syfte eller förberedelse för att drabbas av den. Det krävs inte att man tidigare begått brott, visat syfte eller deltagit i förberedelse. Lagens preventiva verkan är helt knuten till myndigheters subjektiva bedömning av vad en människa kan tänkas göra i en framtida situation.

Men det är inte detta som är det största problemet. Det allvarligaste är i stället att lagen inte följs. Att regler som uppställs rörande tillämpningen i verkligheten inte gäller. Att riksdagen förs bakom ljuset när det gäller kraven i den praktiska tillämpningen. Att statsråd lämnar klart

Fredagen den
17 december 1976

*Fortsatt giltighet av
spaningslagen*

vilsledande uppgifter om hur lagen tillämpas.

Enligt lagen skall repressalier kunna insättas om det finns grundad anledning att anta en människas kontakt med terroristiska kretsar. Begreppet grundad anledning förutsätter då vissa verkliga indicier. Att jag t. ex. studerat på samma universitet som en terrorist är givetvis inget indicium, för det kan ju tusentals andra människor också ha gjort. I praktiken har emellertid begreppet grundad anledning helt urholkats. Ett helt irrelevant förhållande – t. ex. att jag studerat vid ett visst universitet – har uttryckligen anförts i olika ärenden som indicium och fått utgöra grundad anledning.

Det är inte heller riktigt att man i praktiken har frångått principen om indirekt skuld. Det sägs att terroristlagen numera skall tillämpas på det sättet att man skall ha en individuell anknytning och ett individuellt samband mellan brott och anklagad eller misstänkt. Så är inte fallet. Fortfarande gäller principen om indirekt skuld. Det räcker med att man har ett helt irrelevant personligt samband med en människa, som i sin tur misstänks för att vara terrorist, för att man själv skall drabbas. "Guilt by association" gäller alltså fortfarande i praktiken, även om detta sägs vara avskaffat formellt.

Vidare har i riksdagen hävdats att den anklagade har rätt att ta del av och bemöta anklagelser. Detta är felaktigt. Av handlingar i sådana här ärenden framgår att hemliga uppgifter från polisspioner haft avgörande betydelse för målets utgång. Dessa uppgifter har aldrig redovisats för utlänningen. Sagesmannen har aldrig kunnat inkallas till förhör, och alibibevisning har inte kunnat åvägbringas. Sagesmannen har heller aldrig behövt precisera uppgifter i tiden, och motbevisning har därför varit omöjlig. Lagen tillämpas alltså inte i enlighet med lagstiftarens avsikter och enligt av ansvariga statsråd inför denna kammare angivna regler.

Den andra allvarliga betänkligheten gäller uppgifterna i bevisföringen. Av handlingarna i sådana här ärenden framgår att bevisningen helt eller huvudsakligen kan grunda sig på uppgifter från utländska säkerhetstjänster. Nu skall det sägas rent ut och en gång för alla att många utländska säkerhetstjänster är att karakterisera som rena centra för kriminell aktivitet, riktad mot de demokratiska institutionerna i vederbörande länder. De italienska, västtyska och grekiska säkerhetstjänsterna har alla bevisligen varit inblandade i förberedelserna för bl. a. den fascistiska kupplanen Rosa dei Venti i Rom. Den amerikanska säkerhetstjänstens skandaler är välkända – även för dem som satt på Nobelfesten och applåderade herr Friedman. Den franska säkerhetstjänsten styrs av de beryktade inrikesministern Michel Poniatowski, vars polisprovokationer och författningsbrott väckt stark kritik också inom det härskande Gaullistpartiet. Svenska myndigheter samlar och använder uppgifter från dessa utländska säkerhetstjänster. Dessa uppgifter – bl. a. från den franska säkerhetstjänsten – har använts som huvudbevisning i flera svenska rättsärenden.

Herr talman! Rätten är och skall vara en och odelbar. Den får inte gälla i lägre grad för vissa människor än för andra. Rättens odelbarhet

är inte bara en förutsättning för rättsstatliga förhållanden. Den är också – vilket inte alltid påpekas – en förutsättning för en verkligt effektiv brottsbekämpning. Dålig bevisföring, okontrollerbara uppgifter samt falska och konstruerade bevis leder ju i verkligheten inte till att brott kan bättre bekämpas. De leder till motsatsen: Oskyldiga drabbas, medan de få verkliga terrorister som finns kan slippa ur nätet under skydd av olagligheternas dimridåer. Ett intelligent och effektivt hindrande av terrorism underlättas i själva verket av en strikt uppgiftskontroll och krav på hög sanningshalt. Därför är terroristlagen något annat än den utger sig för att vara. Därför bör den bort.

Herr ROMANUS (fp):

Herr talman! När terroristlagen antogs kritiserades den från liberalt håll. Vi som då angrep förslaget ansåg självfallet att Sverige måste ha ett bättre skydd mot terrorverksamhet, men vi menade att vissa inslag i lagen stred mot grundläggande svenska rättsprinciper. Framför allt hade man gått ifrån kravet på personlig belastning för att vidta åtgärder mot människor – utvisning eller avvisning. Det räckte med att vederbörande tillhörde eller verkade för en grupp som kunde befaras använda våld, hot eller tvång för politiska syften.

Nu har lagen aldrig tillämpats på det sättet. När beslut har fattats om utvisning – i ett fall avvisning – har det varit fråga om personer med en klar personlig belastning. De organisationer som lagen tillämpas på är – det är väl känt – verkliga terrororganisationer. Det finns en parlamentarisk insyn i lagstiftningens tillämpning, dels genom ledamöter i rikspolisstyrelsen, dels genom den rapportering som sker till riksdagen.

När bestämmelserna infördes i utlänningslagen skrev man också in principen om individuell belastning, fortfarande dock med en viss oklarhet i formuleringen. Det stod att den som, med hänsyn till vad som var känt om vederbörandes tidigare verksamhet eller eljest, kan befaras använda våld, hot eller tvång för politiska syften skulle kunna utvisas. I folkpartiet ansåg vi att formuleringen "eller eljest" tillsammans med den motivtext som fanns i statsrådets anförande kunde leda till en urholkning av den individuella principen och en alltför vidsträckt tillämpning i framtiden. Därför begärde vi att man skulle förtydliga formuleringen, samtidigt som vi accepterade den i lagen t. v. Det är värdefullt att nu större klarhet skapas på den här punkten genom det uttalande som föredragande statsrådet gör i propositionen:

"Bestämmelserna i 20 § UtLL får enligt min mening inte tillämpas så att man frångår kravet på att den berörda personen är farlig. Det är inte uteslutet att denna princip kan uttryckas tydligare än i den nuvarande lagtexten. F. n. är utlänningslagstiftningen föremål för en allmän översyn genom utlänningslagkommittén (A 1975:04). Det ligger alltså inom ramen för kommitténs uppdrag att pröva också denna fråga."

Det är värdefullt att man undersöker om det går att finna en bättre formulering av lagtexten, men det väsentliga är att det slås fast att redan

nu måste man fullt ut hålla på principen att lagen bara kan tillämpas på personer som anses farliga. Jag noterade att i varje fall en av de föregående talarna ansåg att detta var en väsentlig förbättring.

Det som nu diskuteras från principiella utgångspunkter är spaningslagen, som obestriddligen ger möjlighet till spaningsåtgärder även mot personer som inte är misstänkta för ett konkret brott. Det vore bra om man kunde inskränka sig till att använda sådana här medel bara mot den som är misstänkt. Det tror jag att vi alla tycker.

Nu skall vi ändå hålla i minnet att tillämpningen är mycket begränsad. Det gäller den lilla grupp människor som har utvisats från Sverige därför att de har bedömts som farliga, men som vi har låtit stanna kvar därför att de skulle kunna riskera politisk förföljelse i sitt hemland. Dessutom skall det vara synnerliga skäl, om man skall få tillgripa telefonavlyssning, och beslut kan bara fattas av Stockholms tingsrätt. Som jag nämnde tidigare finns det också parlamentarisk insyn i tillämpningen.

Nu sägs det att detta är en lagstiftning som bara tillämpas mot utlänningar. Ja, det är bara utlänningar som kan utvisas, och därmed är det bara utlänningar som kan bli föremål för de här åtgärderna. Det har sagts att vi borde tillämpa samma metodik mot svenska terrorister, men det går inte. Vi kan ju inte utvisa svenska terrorister, för vi kan över huvud taget inte utvisa svenskar. Jag understryker emellertid att det är en mycket liten grupp som det gäller.

Det har också sagts att lagen skapar oro bland invandrare. Ja, det har säkert hänt. Men det är därför att de har fått felaktig information om lagens innebörd. Botemedlet mot den oron borde vara att ge en korrekt information. Sanningen är, att bara den som är utvisad, och som alltså själv vet om detta, kan utsättas för spaningsåtgärder enligt den lag som vi i dag diskuterar.

Det är möjligt att man i framtiden finner att man kan avvara också den här lagen och nöja sig med de regler för spaningsåtgärder som finns i rättegångsbalken. Det är för att säkerställa att det görs en årlig omprövning av den frågan som lagen är så konstruerad att den skall förnyas en gång om året, samtidigt som riksdagen får en rapport om hur lagstiftningen har tillämpats. I dag kan vi bara konstatera att enligt rikspolisstyrelsen har man behövt lagen. Den har bara använts i ett par fall, men då skulle man, enligt rikspolisstyrelsen, inte ha kunnat tillgripa dessa spaningsåtgärder med de bestämmelser som finns i rättegångsbalken. Om man behöver denna lag i framtiden är en sak som får bedömas vid varje tillfälle när den skall förnyas. Jag utesluter inte att man i framtiden kommer fram till att man klarar sig med rättegångsbalkens bestämmelser.

Att man nu anser lagen nödvändig betyder inte heller att man påstår att den är effektiv i den meningen att den skulle kunna förhindra alla våldsdåd. Men det faktum att det har begåtts terrorhandlingar i Sverige kan inte tas till intäkt för att vi skulle behöva mindre av lagstiftning på området.

För att sammanfatta: Viktiga ändringar har gjorts sedan den ursprungliga terroristlagen infördes, som i allt väsentligt tillgodoser principen om individuell ansvarighet. Även i den nu diskuterade propositionen sker en förbättring på den punkten. Erfarenheten får visa om man även kan avstå från den särskilda lagen om spaningsåtgärder mot personer som bedöms som farliga terrorister. I dag har vi att ta ställning till förslaget om förlängning av lagen med ett år. Detta tillstyrkes av utskottet, och jag yrkar bifall till utskottets hemställan.

Herr WÄSTBERG i Stockholm (fp):

Herr talman! Denna lag har den nya regeringen övertagit av sin företrädare. Det finns väl åtskilliga förslag som det kan vara klokt av den nya regeringen att överta från socialdemokraterna, men detta exempel är något illa valt.

Gabriel Romanus gav ganska många öppningar för framtiden om att det skulle kunna vara möjligt att för kommande år avskaffa lagen, att den kanske inte behövs i framtiden. Jag hoppas jag kan tolka det så att regeringen noga tänker efter innan den lägger fram förslag om förlängning av lagen ytterligare ett år.

Gabriel Romanus sade två saker som jag här vill ta upp. Först och främst skulle det ha skett väsentliga förbättringar ur rättssäkerhetssynpunkt i det förslag som nu läggs fram. Det håller jag med om. Men man har fortfarande kvar möjligheten att sätta in husrannsakan mot människor som inte är misstänkta för att ha begått ett individuellt brott. Det sägs också klart i propositionen. Fortfarande är det så att denna lagstiftning är unik på så sätt att den skiljer mellan svenska och utländska terrorister. När lagen väckt oro i invandrarkretsar beror det just på att man i svensk lag för första gången skrivit in paragrafer som innebär att man har olika rättsregler för svenska och utländska presumtiva terrorister.

Det andra var att lagen visserligen ger utrymme för spaning mot människor som inte är misstänkta för att ha begått ett konkret brott, men lagen har haft en mycket inskränkt tillämpning.

Men antingen skall man, som Gabriel Romanus gör, hänvisa till lagens praktik, den mycket inskränkta tillämpningen – då behövs inte lagen, för då sätter man in spaningen mot människor som är misstänkta för grova brott, och då klarar man sig med rättegångsbalken – eller också är det lagens teori man är ute efter, dvs. att man skall kunna spana mot människor som inte är misstänkta för brott. Men då bör propositionen avslås.

Låt oss ta ett konkret exempel, en flygplanskapning. Antingen är en person misstänkt för att förbereda flygplanskapning. Då har ärendet nått förundersökningsstadiet, och då kan han redan enligt brottsbalken ut-sättas för telefonavlyssning. Eller också är han inte alls misstänkt för att vilja kapa något plan, och då är det naturligtvis alldeles orimligt att sätta in telefonavlyssning.

Man får alltså bestämma sig för om det är lagens praktik man är ute efter – då behövs inte lagen – eller om det är dess teori – då bör lagförslaget avslås av rätts säkerhetsskäl.

Herr SVENSSON i Malmö (vpk):

Herr talman! Jag begärde ordet igen därför att det ligger en väldig fara i den typ av uppgifter som herr Romanus här sprider om lagens tillämpning och som klart avslöjar att han icke har sett några praktiska exempel eller studerat sådana.

Herr Romanus påstår bl. a. att man inte längre tillämpar principen om indirekt skuld utan kräver direkt individuell anknytning. En genomgång av handlingar i utvisningsärenden skulle för herr Romanus mycket klart visa att huvudmotivet för utvisning i åtminstone något fall har varit att man bara haft helt indirekta, i och för sig förklarliga och ur juridisk synpunkt irrelevanta samband mellan en annan person, som misstänks för att vara terrorist, och den person som utvisades. Den utvisade personen har alltså icke på något sätt kunnat direkt bindas vid kontakter med terroristiskt syfte, och det har heller icke kunnat påvisas att han uppehållit sig på sådana platser där man sedermera ansett sig kunna konstatera att aktioner utförts eller förberetts.

Man har alltså kvar detta med indirekt skuld. Man har helt enkelt inte i praxis brytt sig om de ändrade tillämpningsföreskrifterna i det fallet.

Sedan skulle jag vilja fråga: Anser herr Romanus det tillfredsställande om den djupt komprometterade franska säkerhetstjänsten, som har så många kriminella handlingar och så många bevisförfälskningar på sitt samvete i andra sammanhang och som har råkat i vanrykte i Frankrike och i hela Europa, får stå till tjänst med underlag och uppgifter som är hemliga och som aldrig delges den som skall drabbas av följderna av en utvisning? Anser herr Romanus att det är en tillräcklig bevisning? Anser herr Romanus att det är en lämplig praxis att det i huvudsak är uppgifter från franska Sûreté som kan användas för att utvisa en person ur Sverige? Och anser herr Romanus att en person som drabbas av detta är att beteckna, som herr Romanus själv säger, såsom en obestridlig presumtiv terrorist?

Jag vill ha ett klart svar på detta.

Herr ROMANUS (fp):

Herr talman! Det är sant att den här lagstiftningen är någonting som den nya regeringen har fått överta från den gamla. Men det är också så att beslutet om den fattades med stora majoriteter inom fyra av riksdagens fem partier.

Trots detta utgår jag från att den nya regeringen har gjort en grundlig bedömning innan den lade fram propositionen – så grundlig som det nu var möjligt av tidsskäl. Den bedömningen har lett till en förändring som Olle Wästberg betraktar som en väsentlig förbättring.

När jag sade att det måste ske en bedömning igen efter ett år, så innebär inte det att jag kan lova någonting om vad den bedömningen kommer att leda till. Men jag tycker ändå det är värt att notera att Olle Wästberg betraktar det förslag som nu har lagts fram som en väsentlig förbättring. Sedan får man naturligtvis inför nästa förlängning göra en bedömning av de erfarenheter som då föreligger. Då har man också mer tid på sig att fundera över vilka övriga ändringar som kan ske.

Det är sant att den här lagstiftningen har spritt oro i invandrarkretsar. Den väsentligaste anledningen till detta är att man har fått felaktiga informationer om lagens innebörd. En annan anledning är naturligtvis också den utformning som lagstiftningen hade från början, men som den nu inte längre har. Spaningsåtgärderna kan sättas in mot några få personer i ett litet antal välkända terroristorganisationer. Vederbörande vet själva att de är utvisade men att de får stanna i Sverige, trots att vi bedömer dem som farliga terrorister. Det gäller bara ett tiotal fall. Jag tror inte att de invandrare som känner till lagens innebörd känner den minsta oro. Det är tvärtom så, att en av de här organisationerna, Ustasja, sprider mycket mer oro bland invandrare än lagstiftningen, det ligger även i invandrarnas intresse att vi är beredda att vidta åtgärder mot terrorverksamhet.

Nu sade Olle Wästberg att man antingen är ute efter den inskränkta tillämpningen av lagen som vi nu har, och då kan man avstå från lagen, eller också vill man ha möjlighet till en mera vidsträckt tillämpning, och då är det oroande. Nej, det kan också vara så, att man är ute efter en lagstiftning som är restriktiv och som också skall tillämpas återhållsamt, men som man i dag inte är benägen att helt avskaffa, just därför att man i ett litet antal fall anser sig behöva sätta in spaningsåtgärder mot människor som bedöms som farliga, men som inte kan utvisas från Sverige av hänsyn till risken för politisk förföljelse. Det gäller alltså ett litet antal personer, som man vill kunna sätta in spaningsåtgärder mot för att hindra att de förbereder terrordåd i Sverige. Det här är inte någon rent akademisk fråga. Det finns faktiskt personer som har varit i Sverige och som varit engagerade i en terrororganisation. Man har då ansett att det förelegat ett behov av att sätta in spaningsåtgärder mot dem, men funnit det omöjligt med rättegångsbalkens bestämmelser som grund. Det rör sig om personer i en organisation som genom fruktansvärda terrordåd har många människors liv på sitt samvete. Därmed är det icke sagt att man har någon som helst tanke på att utvidga tillämpningen. Tvärtom är vi överens om att lagstiftning och motiv skall vara sådana att det i varje fall icke får bli någon vidsträckt tillämpning.

Jörn Svensson ansåg att tillämpningen har varit annorlunda än vad jag gjort gällande och än vad som framgår av regeringens redogörelse. Han menar att irrelevanta samband har varit utslagsgivande när det har beslutats om utvisning. Jag kan inte här diskutera sådana fall, men i den mån jag kan, vill jag gärna sätta mig in i dem och se om det finns något underlag för kritiken. Vad jag sett av tillämpningen har inte

haft en sådan karaktär, och lagstiftningen, som den är formulerad nu, med de motivuttalanden som görs i den här propositionen, ger icke möjlighet till någon sådan tillämpning. Den saken är alldeles klar.

Sedan ställde också Jörn Svensson en direkt fråga om det verkligen är bra att basera sig på uppgifter från utländska säkerhetstjänster, som kanske med rätta har ett tvivelaktigt anseende i Sverige. De flesta av oss anser att det är angeläget att motverka och förebygga terrorhandlingar i Sverige, och vi har praktisk erfarenhet av vad de kan innebära. Det är givet att man då får bygga på uppgifter som kan komma från personer eller organisationer som man inte gillar. Det väsentliga är om uppgifterna är trovärdiga eller inte. Det får man alltså försöka bedöma. Men man kan inte säga att med det här landet eller den här uppgiftslämnaren vill jag inte ha att göra. Hade man den inställningen, kunde den svenska polisen över huvud taget inte bedriva mycket av den spaning som den utför mot exempelvis narkotikalangare och terrororganisationer. Man får försöka bedöma varje uppgift så gott man kan. Jag håller med Jörn Svensson så till vida att det naturligtvis vore bättre om man kunde ha en allmän öppenhet kring de här frågorna och diskutera vartenda fall offentligt. Men tyvärr går inte det utan att man försvårar fortsatt brottsbekämpning på området.

Herr SVENSSON i Malmö (vpk):

Herr talman! Herr Romanus undviker min fråga. Den var formulerad ungefär så här: Om herr Romanus skulle försöka bedöma det rättsligt korrekta i en viss åtgärd mot en person, skulle han då våga vidta så pass drastiska åtgärder som det här ändå är fråga om ifall det underlag som förelåg mot personen i fråga bestod uteslutande av uppgifter från en utländsk säkerhetstjänst, som i andra liknande sammanhang djupt hade komprometterat sig, eller bestod av uppgifter som var anonyma och där uppgiftslämnaren aldrig avslöjats eller aldrig preciserat sina tidsuppgifter – och där alltså möjligheten till motbevisning eller till att avvägbringa alibibevisning i praktiken inte förelåg därför att omständigheterna kring uppgifternas tillkomst samt uppgifternas grund, vittnenas namn osv. helt enkelt hemlighölls för den anklagade. Skulle herr Romanus på det underlaget våga förorda att man vidtog repressalier gentemot en människa? Det är detta det handlar om. Jag talar om ett konkret fall.

Sedan säger herr Romanus att man naturligtvis inte kan avvisa allt samarbete med utländska säkerhetstjänster därför att de är komprometterade. Det har jag inte påstått att man skall göra, utan vad jag vänder mig mot är att dessa säkerhetstjänster får stå till tjänst med den huvudsakliga bevisningen och att deras uppgifter görs till det avgörande. Jag skall ge herr Romanus ett exempel, om jag får pröva kammarens tålamod en aning när det gäller tiden, på vad som kan förekomma när den franska säkerhetstjänsten skall prestera bevisning i sådana här fall.

Man anklagade en person bosatt i Sverige för passförfälskning. Jag

diskuterar inte denna persons fall i övrigt och huruvida åtgärderna var riktiga eller ej; fallet är något dunkelt, det kan jag medge. Jag håller mig bara till den mycket specifika del som rör den här typen av bevisning som kommer från franska säkerhetstjänsten. Han anklagades alltså av svenska myndigheter för passförfalskning. Varför? Jo, den franska säkerhetstjänsten hade till Sverige skickat över fotokopior – väl att märka – av pass, som innehöll den utpekade personens porträtt. Det var två olika pass, utställda i andra namn än hans eget. Dessa pass hade av en egendomlig, tydligen lycklig, tillfällighet påträffats i en plastkasse på en parkeringsplats i Paris. Där stod alltså denna plastkasse, snällt och vänligt, och väntade på att franska säkerhetspolisen skulle ta hand om den. I denna plastkasse fanns förunderligt nog två pass med den här personens porträtt. Den här personens porträtt måste ha funnits hos den franska säkerhetspolisen. Han hade flera gånger rest ut och in i Frankrike och naturligtvis lämnat efter sig åtskilliga porträtt, som man gör i sådana sammanhang när man inte åker visumfritt.

Nåväl, då säger man att förekomsten av dessa förfalskade pass, utställda i andra namn, visar att vederbörande är delaktig i passförfalskning. Men låt oss tänka efter en liten smula: Kan detta vara sant, eller är det en ren rövarhistoria, en beviskonstruktion av grov förfalskningsnatur? Om man förfalskar pass på det sättet att man utställer två pass i två olika namn men har samma porträtt – man har alltså pass utställda på två personer, med en tredje persons porträtt – är det klart att de passen inte kan användas av några andra än just den tredje personen. En person kan ju inte uppträda med ett porträtt i ett pass som föreställer någon helt annan än personen själv. Det måste alltså ha varit den utpekade personen själv som skulle ha kunnat tänkas använda dessa pass.

Men man frågar sig om denna utpekade person skulle vara så slarvig och ta sådana enorma risker att han i det ena passet utpekades såsom varande 27 år gammal och i det andra passet såsom varande 40 år gammal och vidare i det ena passet utpekades såsom varande 7 cm kortare än i det andra. Nog är väl detta något egendomligt, och nog är det märkligt att han inte i så fall försökte få tag i och använde pass som överensstämde med hans verkliga ålder och längd.

Det verkar vid en kritisk analys av dessa mycket märkliga bevisföremål, som hade hittats i Paris av en slump och som i och för sig inte kunde bindas direkt till någon enskild persons innehav, inte befogat att de skulle få spela en så avgörande roll. När man börjar resonera på det sättet och okritiskt accepterar en bevisning från en okänd – jag vill säga en särskilt okänd – utländsk säkerhetstjänst, tycker jag att man är ute på farliga vägar. Det är den typ av rättspraxis som exemplifieras av detta och andra av mig nämnda fall som möjliggörs av terroristlagen och som jag menar inte är värdig svenska rättsförhållanden.

Herr WÄSTBERG i Stockholm (fp):

Herr talman! Jag frågade förut Gabriel Romanus om han var ute efter terroristlagens praktik, dvs. den mycket restriktiva tillämpningen. Då behöver man nämligen ingen sådan lag utan klarar sig med de mycket allmänna lagregler som finns i övrigt. Då är man bara ute efter personer som är misstänkta för brott. Om man i stället är ute efter terroristlagens teori med mer vidsträckta möjligheter att sätta in spaning mot människor, även om dessa inte är misstänkta för brott, skall man inte ha terroristlagen, eftersom den strider mot grundläggande rättsprinciper.

Gabriel Romanus svarar att man i och för sig kan vilja ha en mycket restriktiv tillämpning men ändå vilja behålla lagen för att ha en liten marginal för spaning mot människor, som inte är misstänkta för ett konkret brott här i Sverige. Men då finns den risken att man i ett annat läge här i Sverige använder lagen på ett annat sätt. Den marginal som Gabriel Romanus vill göra liten kan andra vilja göra större. Om man tillämpar lagen så strikt att man har ett rent personligt rekvisit, upphör alltså terroristlagen att ha något som helst intresse. Då klarar man sig med de lagar vi har i övrigt.

Ta flygplanskapning som exempel! Om en person är misstänkt för ett sådant brott kan väl telefonavlyssning sättas in enligt andra lagar än terroristlagen och spaningslagen. Men är personen inte misstänkt för detta brott, bör man inte heller kunna sätta in denna typ av integritets- och frihetsinskränkande spaningsåtgärder.

Jag tror att synpunkten om ett framtida krisläge är viktig. Jag misstror inte Gabriel Romanus vilja att tillämpa terroristlagen restriktivt och med iakttagande av all sorts rättsäkerhet, men lagar skall vara sådana att de också fungerar i ett framtida krisartat läge och då inte kan missbrukas. Det är angeläget att vi i Sverige motverkar och förebygger terrorism. Det är angeläget att vi värnar vårt rättssamhälle mot terrorhandlingar, men det skall inte göras med medel som strider mot det rättssamhällets principer.

Herr LIDBOM (s):

Herr talman! Låt mig göra en liten reflexion i marginalen till denna debatt. Terroristlagen och dess efterföljare är förvisso ett obehagligt ämne. Jag tror att vi alla här i kammaren känt mer eller mindre uttalad vanda när vi har varit tvungna att anta denna typ av lagstiftning. Vi antog den ursprungligen med en utomordentligt stor majoritet – det var bara kommunisterna och en eller ett par folkpartister som var emot den. Vi har med liknande majoriteter förlängt och ändrat den. Varje gång har vi tagit en ordentlig debatt i kammaren.

I statsrådsbänken var det först jag som fick ta på mig att försvara lagen. Ärendet flyttades sedan till arbetsmarknadsdepartementet. Då satt Anna-Greta Leijon där. Hon tog debatten rakt upp och ned.

Nu – efter valet – är det på nytt aktuellt att förlänga terroristlagen.

Då signeras propositionen av Birgit Friggebo och inte av det reellt ansvariga statsrådet, herr Ahlmark.

Nu skall terroristlagen försvaras i kammaren. Jag kan vare sig se Per Ahlmark eller Birgit Friggebo här.

Nu skall terroristlagen försvaras av utskottsmajoriteten. Inte någon av justitieutskottets borgerliga ledamöter har tagit till orda. Herr Romanus har tydligen till sist fått ta på sig uppgiften att föra regeringens talan.

Var och en kan av detta uppträdande dra sina slutsatser beträffande Per Ahlmarks och folkpartiets kurage.

Herr ROMANUS (fp):

Herr talman! Varken Per Ahlmark, Birgit Friggebo eller Astrid Kristensson är kända för att vara rädda för obehag. För övrigt tycker jag inte att den här situationen är obehaglig. De förslag som kommer från regeringen och utskottet har starka skäl för sig. Eftersom jag, när denna lag först antogs, väckte en motion som yrkade på en del förändringar, kan jag nu inte undgå att notera att det i huvudsak är sådana förändringar som jag föreslog i min motion, som nu har genomförts. Därför känner jag det inte särskilt obehagligt att försvara det här förslaget.

Riksdagen har nog varit med om förr, att när propositioner har tillstyrkts av enhälliga utskott, har statsråden inte funnit det nödvändigt att gå till riksdagen och försvara sina propositioner.

Herr Lidbom kunde sålunda ha besparat oss de antydningar som han har framfört här. Jag tror att de statsråd som ingår i den nya regeringen, i den mån det blir något obehag, kommer att vara beredda att ta det fullt ut. Dagens situation finner jag som sagt för min del föga obehaglig.

Det är ändå så, som har konstaterats av det här förslagets kritiker, att denna proposition innehåller en väsentlig förbättring. Visserligen hävdade Olle Wästberg i något inlägg här att det fortfarande är en helt ny princip, att det gäller särskilda regler för utlänningar. Men det är inte någon ny princip. I utlänningslagstiftningen har det länge funnits särskilda regler, som tillämpas på utvisade personer som får stanna kvar i Sverige. Även om vi har en generös invandringspolitik och en generös utlänningspolitik – det tror jag man vågar påstå – så kan det utfärdas föreskrifter om att människor, som har beviljats uppehållstillstånd i Sverige, bara får vistas inom en viss del av landet, att de med vissa mellanrum måste anmäla sig till myndigheter osv.

Man kan diskutera hur mycket av sådana bestämmelser vi skall ha kvar, men de finns – det är ingen ny princip – och de har antagits av riksdagen med stora majoriteter. Jag tror därför inte att man skall göra detta till en större principiell nyhet än vad det är.

Sedan återigen: Är man ute efter en restriktiv tillämpning eller en vidsträckt tillämpning? Jag har sagt det och jag kan gärna upprepa det: Det är fråga om en återhållsam tillämpning. Det är möjligt att införa en lagstiftning och en motivtext som inte medger något annat än en

restriktiv tillämpning. Sådant är det förslag som föreligger i dag. Det är klart man kan säga att om myndigheterna i framtiden tillämpar lagarna på ett helt annat sätt än som är avsett, så är det beklagligt.

Det är möjligt att man ytterligare kan inskränka rätten till spaningsåtgärder. Jag utesluter inte alls det. Men jag tycker kanske att på detta område, där det är så allvarliga saker som riskeras, kan det vara motiverat att gå steg för steg. Det var också för min del motivet till att jag en gång accepterade lagstiftningen, även om jag föreslog väsentliga ändringar i den – ändringar som nu alltså i stort sett är genomförda.

På Jörn Svenssons frågor kan jag bara svara att jag inte har någon som helst möjlighet att diskutera det här fallet. Jag kan varken bedöma om Jörn Svenssons beskrivning av det är riktig eller ge mig in på att dra fram kompletterande fakta som inte fanns med i Jörn Svenssons beskrivning. Som det är vanligt när vi diskuterar lagförslag får vi försöka att diskutera utifrån det material som vi alla har tillgång till och utgår från att de svenska myndigheterna tillämpar lagarna på ett riktigt sätt i den mån inte något annat har styrkts. Vi har också instrument för parlamentarisk insyn på de områden som tyvärr inte kan vara offentliga. Vi har ju som allmän princip att det skall vara så mycket öppenhet som möjligt. Men det finns ändå områden som inte kan vara offentliga av säkerhetsskäl, t. ex. för att man inte vill försvåra fortsatt brottsbekämpning. Då får vi hoppas att den parlamentariska kontrollen fungerar något så när. Tror vi inte det, skall vi naturligtvis byta ut de representanter som utövar kontrollen.

Herr LIDBOM (s):

Herr talman! När jag talade om bristande kurage nämnde jag ett par namn, men jag nämnde inte Astrid Kristenssons. Jag vet att hon har tillräckligt med kurage för att stå för sina åsikter, men hon kan ju ha några goda skäl – fastän hon är utskottets ordförande – för att inte ta till orda i debatten här i dag. Det är inte helt uteslutet att hon tänker ungefär som jag, att den nya regeringen och den ansvariga ministern eller någon från samma parti i justitiekottet får väl ta den debatten. Det är faktiskt deras sak nu att visa att de kan stå för sina åsikter rakt upp och ner utan krumbukter!

Herr SVENSSON i Malmö (vpk):

Herr talman! En kort avslutande replik från min sida till herr Romanus!

Herr Romanus säger att vi principiellt måste utgå från att lagar tillämpas på det sätt som lagstiftarna avsett. Det är just det vi som lagstiftare aldrig kan utgå från! Jag vill inte påstå att det skulle vara någon sorts allmän regel att de inte tillämpas såsom är avsett, men det är tillräckligt vanligt. Men det finns också mekanismer föreskrivna i grundlagen för vår kontroll av deras tillämpning som klart säger ifrån att vi måste intressera oss för huruvida de tillämpas på ett riktigt sätt eller ej. Vad jag menar är att bevisföringen i praktiken enligt denna lag har tillåtits

att bli betydligt slappare än vad lagstiftaren har uttryckt som sin avsikt.

Nej, herr Romanus kanske inte har möjlighet att för dagen mer specifikt kommentera mina frågor, men det kommer motioner i detta ärende nästa januari. Då finns det möjlighet för herr Romanus att genom oklanderliga lagliga kanaler ta del av det material som jag här har åberopat, och då finns det också möjlighet för honom att ge ett klart svar på mina frågor. Vi kommer igen.

Låt mig till sist säga att det är vår inställning i vårt parti att om det finns en rimlig serie av indicier som talar för att en människa är farlig för oskyldiga civilpersoners säkerhet här i landet, då skall vederbörande ut ur landet; det behöver inte diskuteras någon barmhärtighet i det avseendet! Men om indiciebevisningen är av den art som jag tidigare här har anfört exempel på, då är den för svag och då är risken uppenbar för att oskyldiga drabbas. Det är inte nog med att oskyldiga kan drabbas, utan genom denna slappa bevisföring och genom dessa okontrollerbara uppgifter minskar också effektiviteten i den verkliga brottsbekämpningen. Ju slappare uppgiftskontrollen är och ju lösligare och ju mer ryktesbetonade uppgifter som får ligga till grund för en bedömning, desto svårare har man att urskilja de verkliga riskerna och inrikta sig på dem. Det är den inte minst väsentliga aspekten på vad jag har sagt.

Herr ROMANUS (fp):

Herr talman! Jörn Svensson meddelade att vpk kommer igen med ytterligare argumentering och dokumentation i den här frågan. Jag förstår att man har för avsikt att göra det, eftersom man inte fann skäl att väcka en motion i anledning av den här propositionen, utan tydligen ansåg att frågan kunde vila till nästa år. Om inte herr Wästberg i Stockholm hade motionerat hade vpk, såvitt jag förstår, godtagit den här propositionen. Då kan man väl inte anse att så oerhörda rättsövergrepp begås just nu.

Jörn Svensson deklarerade också att om en person bedöms som farlig, så skall vederbörande inte ha rätt att vistas här i landet. Nu har vi inte riktigt den principen, utan vi låter en del av dessa personer vara kvar, av hänsyn till att de kan råka ut för politisk förföljelse i sitt hemland. Med den här lagstiftningen har vi möjlighet till en viss särskild övervakning av dem. Vi har alltså en något humanare hållning än den som Jörn Svensson gav uttryck för, med sitt otvetydiga besked att om en person är farlig så skall han ut ur landet. Vi låter en del sådana människor vara kvar, men vi vill ändå övervaka dem.

Jag lyssnade mycket noggrant till Carl Lidbom. Han sade att det fattades politiskt kurage hos folkpartiet, inte bara hos några namngivna personer utan hos folkpartiet. Det är alltså så att folkpartiet stöder detta förslag. Jag talar för folkpartiet. Jag kan bara beklaga om herr Lidbom har den inställningen att det måste vara ett statsråd som skall företräda folkpartiet och att jag inte anses tillräckligt prominent.

Herr SVENSSON i Malmö (vpk):

Herr talman! Jag vill bara lämna en upplysning till herr Romanus. Det förhåller sig faktiskt så att man i ett sådant här fall kan yrka blankt avslag utan att väcka en motion. Därmed inte sagt att det inte var bra att det fanns en motion.

Överläggningen var härmed slutad.

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels motionen nr 21 av herr Wästberg i Stockholm m. fl., och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan herr Wästberg i Stockholm begärt votering upplästes och godkändes följande vote-ringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller justitieutskottets hemställan i be-tänkandet nr 13 röstar ja,
den det ej vill röstar nej.
Vinner nej har kammaren bifallit motionen nr 21.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då herr Wästberg i Stockholm begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Den-na omröstning gav följande resultat:

Ja - 279
Nej - 20
Avstår - 3

§ 15 Föredrogs

Arbetsmarknadsutskottets betänkande

1976/77:12 med anledning av regeringens skrivelse 1976/77:34 med re-dogörelse för tillämpningen av terroristlagstiftningen.

Utskottets hemställan bifölls.

§ 16 TV-övervakning

Föredrogs justitieutskottets betänkande 1976/77:14 med anledning av propositionen 1975/76:194 om TV-övervakning jämte motioner.

I propositionen 1975/76:194 hade regeringen (justitiedepartementet) fö-reslagit riksdagen att anta ett i propositionen framlagt förslag till lag om TV-övervakning.

Beträffande propositionens huvudsakliga innehåll anfördes följande:
"I propositionen föreslås att rätten att använda fjärrmanövrerad TV-kamera för personövervakning begränsas. Det blir sålunda förbjudet bl. a. att dolt utnyttja sådan övervakningskamera. För TV-övervakning av ga-

tor, torg och andra allmänna platser krävs särskilt tillstånd. Fråga om sådant tillstånd prövas av länsstyrelse under medverkan av den kommun inom vilken övervakningen skall ske. Kan en tillståndspliktig TV-kamera riktas mot arbetsplats, t. ex. i ett varuhus, skall länsstyrelsen även inhämta de anställdas mening.”

I detta sammanhang hade behandlats motionerna

1975/76:2516 av herr Hagberg i Borlänge m. fl. (vpk), vari hemställdes att riksdagen beslutade att i lagen om TV-övervakning infördes stadganden om att TV-övervakning av arbetsplats fick ske endast om de lokala fackliga organisationerna gav sitt tillstånd därtill och

1976/77:6 av herr Gahrton (sp).

Utskottet hemställde

1. att riksdagen beträffande översyn av lagen om TV-övervakning skulle avslå motionen 1976/77:6,

2. att riksdagen beträffande vetorätt för fackliga organisationer skulle avslå motionen 1975/76:2516,

3. att riksdagen på det sätt skulle bifalla propositionen 1975/76:194 att riksdagen antog det genom propositionen framlagda förslaget till lag om TV-övervakning i den lydelse som utskottet föreslagit.

Herr HALLGREN (vpk):

Herr talman! Regeringens förslag till lag om TV-övervakning, som nu behandlas, betraktar vi som ett steg i rätt riktning. Lagen kommer att ge allmänheten ett säkrare integritetsskydd än vad som nu gäller.

Lagförslaget har emellertid allvarliga brister. Både när det gäller skyldigheten att söka tillstånd för användandet av övervakningskamera och i fråga om länsstyrelsernas möjlighet att ingripa mot missbruk är arbetsplatserna undantagna – i vart fall de slutna arbetsplatser som inte allmänheten har tillträde till. Det betyder att de större arbetsplatserna inom det svenska näringslivet kan TV-övervakas utan tillstånd från länsstyrelserna. De anställda på många större arbetsplatser är redan bevakade genom TV-anläggningar.

Detta förhållande är ur arbetarsynpunkt otillfredsställande och irriterande. Hittills har TV-övervakningen i de allra flesta fall genomdrivits mot de lokala fackliga organisationernas vilja. Arbetsköparna har efter överläggningar i företagsnämnder och andra samarbetsorgan utövat sin makt och installerat TV-anläggningar, även om fackföreningarna sagt nej.

Vänsterpartiet kommunisterna har i motion nr 16 i anslutning till lagförslaget tagit upp frågan om fackets möjlighet att motsätta sig övervakning av arbetsplatserna. Vi menar att i en så viktig fråga bör den lokala fackföreningen ha möjlighet att lägga in sitt veto.

Nu borde väl varje vettig företagsledare inse nackdelarna med att mot fackföreningarnas samtycke använda sig av TV-övervakning på arbets-

platser. Denna form av kontroll av de anställda är inte bara ett stress- och irritationsmoment som alltid medför en sämre arbetsprestation. Det är också diskriminerande mot dem som utsätts för denna metod av övervakning. Det undergräver också möjligheten till ömsesidigt förtroende. Det finns exempel på att arbetare helt enkelt vägrat godkänna denna typ av kontroll och gått i strejk.

Det finns naturligtvis arbetsplatser där TV-tekniken kan vara till nytta, det skall inte vare sig förnekas eller förringas. Men tyvärr är det fortfarande så i vårt land att profithungriga arbetsköpare också utnyttjar den moderna tekniken för att uppnå högsta möjliga effektivitet, dvs. i den härskande klassens intressen. Det kommer vi aldrig ifrån så länge vi har kvar det kapitalistiska samhället – med en produktionsprocess där vinst och profit är drivfjädern. Dessa kapitalister är alldeles förblindade av sitt profitbegär och inser många gånger inte ens sitt eget bästa.

Det händer inte sällan att de anställda i sådana fall utsätts för förnedrande och diskriminerande övergrepp genom onödiga kontroll- och restriktionsåtgärder som har ytterst negativa effekter på arbetsprestationen. Onödig TV-övervakning är just en sådan åtgärd. Där den är till nytta finns säkert ingen anledning att befara att exempelvis den lokala fackföreningen skulle motsätta sig användningen. Facket skulle säkerligen inte missbruka sin vetorätt. Det är därför vi anser att det är ett riktigt krav att fackföreningen skall ha vetorätt i den här frågan.

Lönearbetarna utsätts i dag för en hel mängd kontroller som i sig är diskriminerande och av arbetarna uppfattas som en stark misstro från arbetsköparhåll. Man har exempelvis stämpelur och kontroll av arbetspauser för att man misstror de anställda när det gäller att respektera arbetstiden. Det gäller tidsstudier och olika tidmätningar för att arbetsköparna inte litar på att de anställda utan dessa diskriminerande system ger en fullgod arbetsprestation för den lön som skall betalas – TV-övervakningen används av många arbetsköpare i samma syfte. Vpk har ju tidigare ställt krav på att sådana här diskriminerande system skulle i lag förbjudas, men tyvärr har de avslagits.

I justitieutskottets betänkande har man föreslagit riksdagen att också denna gång avslå vårt motionsyrkande. Man motiverar avslaget med att den nyss antagna lagen om medbestämmande i arbetslivet innebär en stärkt förhandlingsrätt för facket, och det är naturligtvis i viss mån riktigt. Man hänvisar till att departementschefen i propositionen uttalat att frågan om användandet av optisk apparatur på arbetsplatser överlämnats till parterna på arbetsmarknaden att lösas förhandlingsvägen. "I det enskilda fallet bör, som departementschefen vidare anför, frågan om anordnande av TV-övervakning alltid bli föremål för överläggningar mellan arbetsgivaren och anställda inom företagsnämnder och skyddskommittéer eller andra organ för samrådsförfarande."

Det är således utskottets motivering. Jag tycker att det är en mycket ihålig och motsägelsefull plädering för ett avstyrkande.

Om vi först tar den utökade förhandlingsrätten enligt medbestämmandelagen kan vi konstatera att rätten att förhandla om dessa frågor alltid har funnits. Jag har själv varit med och förhandlat just om ett sådant ärende långt innan medbestämmandelagen fanns. Frågan är bara om medbestämmandelagens 11 § eller 12 § är tillämplig. Det är av avgörande betydelse. Är det 11 § som skall gälla kan naturligtvis facket effektivare stoppa eller åtminstone för tillfället hindra införandet av TV-övervakning, eftersom arbetsköparen då måste åberopa synnerliga skäl för att genomdriva sina avsikter. Är däremot 12 § tillämplig behöver han som bekant bara åberopa särskilda skäl, vilket är väsentligt vagare och mycket svagare. Men i båda fallen är det ändå arbetsköparen som i slutändan har bestämmandet – han kan avgöra frågan utan att facket kan göra någonting åt det.

Men TV-lagen är såvitt jag kan förstå en speciallag. Därför måste jag fråga utskottets talesmän: Gäller medbestämmandelagen före speciallagen? Enligt 3 § medbestämmandelagen gör den det inte. Frågan är då om uttalandena i propositionen skall ligga till grund för ett upphävande av den lotterivinst som de borgerliga fick i fråga om 3 § medbestämmandelagen.

I utskottsskrivningen säger man att förhandlingar skall föregå ett införande av TV-övervakning, och samtidigt hänvisar utskottet till överläggningar i företagsnämnder eller andra samarbetsorgan. Och det är detta som är motsägelsefullt. Vad är det då för skillnad på dessa båda former? En förhandling där man kommer överens och återger överenskommelsen i ett protokoll innebär att man har träffat ett kollektivavtal. Kommer man inte överens måste det, enligt mitt sätt att se, bli en rättstvist där facket har möjlighet att driva frågan till central förhandling. Kan man inte centralt lösa frågan återstår ett rättsligt förfarande. Här är lagen oklar. Hur man skall förfara vid en tvist i detta avseende på en arbetsplats är inte utskrivet i lagens bestämmelser.

I 12 § föreskrivs att det är justitiekanslern som för talan för att tillvarata allmänna intressen. Om däremot frågan tas upp i en företagsnämnd eller i ett annat partssammansatt samarbetsorgan har arbetsköparen det slutgiltiga avgörandet i sin hand, eftersom dessa organs uttalanden bara är rådgivande och inte på något sätt bindande. Man kan heller inte vidta rättsliga åtgärder på basis av ett företagsnämndsbeslut. Vilket skall det nu vara? Skall det vara förhandlingar eller skall det bara vara ett samrådsförfarande? Det är en mycket viktig fråga som jag vill ha svar på från utskottet.

Det hade helt naturligt varit både enklare och riktigare om utskottet hade tillstyrkt båda motionerna i detta ärende. I motionen 1976/77:6 tas bl. a. upp kravet på att berörda organisationer skall kunna föra talan, vilket måste vara riktigt.

Herr talman! Jag skall avsluta med att yrka bifall till det yrkande som delats till kammarens ledamöter och som lyder:

att riksdagen med anledning av motionen 1975/76:2516 av herr Hag-

berg i Borlänge m. fl. beslutar hos regeringen begära förslag om ändring i lagen om TV-övervakning av innebörd att TV-övervakning av arbetsplats endast får ske om de lokala fackliga organisationerna ger sitt tillstånd därtill.

Herr NYGREN (s):

Herr talman! Riksdagen har de senaste åren stiftat flera lagar till skydd för den personliga integriteten. De flesta av dem har berört ADB- och ljudteknikens områden. Någon direkt lagstiftning som gällt bruket av TV-apparatur på sätt som kan kränka enskilds integritet har vi saknat.

I mars månad i år lade den dåvarande regeringen i en proposition fram ett förslag till en sådan lag. Den nya lagen skulle begränsa rätten att använda fjärrmanövrerad TV-kamera för personövervakning. Det var ett förslag som välkomnades från flera håll.

Att det dröjt ända till höstens näst sista arbetsdag innan riksdagen får ta slutlig ställning till förslaget kan man beklaga. Till viss del beror förseningen på att lagrådet kopplades in i behandlingen, till viss del på att utskottet på grund av arbetsbördan hänsköt behandlingen av frågan till hösten. Förseningen av behandlingen innebär att utskottet nu enhälligt föreslår att tillämpningen av lagen skall träda i kraft den 1 juli 1977 i stället för den 1 januari, som regeringen hade föreslagit.

Till grund för det förslag som frågan fick i mars månad låg integritetskommitténs förslag i betänkandet Fotografering och integritet. Regeringen följde upp utredningens två huvudförslag att dold TV-övervakning inte skulle få förekomma och att tillstånd skall fordras för TV-övervakning av allmän plats. Bakom de huvuddragen i regeringens proposition står ett enigt justitieutskott.

De justeringar som utskottet gjort i lagtexten har haft sin grund i ändringsförslag från lagrådet. Men ändringarna har huvudsakligen varit av redaktionell art. I en paragraf har t. ex. ordet "och" blivit "samt" och i en annan paragraf har ordet "samt" blivit "och". Justeringarna är till stor del av det slaget.

I ett avsnitt har utskottet dels kraftigt understrukt vad departementschefen sagt i propositionen, dels vidareutvecklat resonemanget. Det gäller avsnittet om TV-övervakning av arbetsplatser. Där vill utskottet erinra om att propositionen innebär att all hemlig TV-övervakning på arbetsplatsen genom den nya lagen blir förbjuden. Utskottet har också velat påminna om att vissa arbetsplatser, bl. a. restauranger och affärslokaler, i den mån allmänheten har tillträde, omfattas av den nya lagens krav på tillstånd. I övrigt delar utskottet departementschefens mening att det bör vara möjligt att överlämna till parterna på arbetsmarknaden, i avvaktan på det förslag vi hoppas skall följa på arbetsmiljöutredningens betänkande Arbetsmiljölag, att pröva de här frågorna.

Departementschefen har understrukt att det skall förhandlas mellan arbetsgivare och anställda om varje enskilt fall av TV-övervakning på arbetsplatser. Genom den förstärkta förhandlings- och medbestämman-

derätt som de anställda får från årsskiftet genom den nya lagen om medbestämmande i arbetslivet bör en trygghet skapas för att arbetsgivare inte utan medgivande från arbetstagarerna installerar TV-övervakning.

Utskottet har också erinrat om innehållet i arbetsmiljöutredningens förslag att en särskild lagbestämmelse i en ny arbetsmiljölag skall ge möjlighet till ingripande mot missbruk av teknisk apparatur, som riktar sig mot den anställdes berättigade krav på integritetsskydd. Bakom den uppfattningen står LO, TCO och SACO/SR i sina remissyttranden.

Med anledning av detta och i avvaktan på förslag, som vi hoppas kommer i arbetsmiljöutredningens betänkande, har utskottet inte ansett att skäl föreligger att, som föreslås i den av herr Hallgren föredragna motionen 2516, införa stadganden om att TV-övervakning av arbetsplats får ske endast om de lokala fackliga organisationerna ger sitt tillstånd. Ett enigt utskott har ansett att de fackliga organisationerna har den styrkan att de förhandlingsvägen kan lösa problemet med TV-övervakning av arbetsplatserna.

Samtidigt vill jag understryka glädjen över att vi nu får en lag, som begränsar rätten att använda fjärrmanövrerade TV-kameror för personövervakning. Det är naturligt, som också departementschefen påpekar, att en känsla av otrygghet lätt kan uppstå hos den som är medveten om att han är TV-övervakad. Men det är också mycket viktigt att man är medveten om att TV-kameror bevakar den plats man besöker eller ens arbetsplats. I det fallet har utskottet skärpt kravet på informationsplikt till allmänhet och anställda.

Jag vill, herr talman, med dessa kommentarer yrka bifall till justitietskottets enhälliga betänkande och därmed avslag på det under överläggningen av herr Hallgren framställda yrkandet.

Herr HALLGREN (vpk) kort genmäle:

Herr talman! Det var inte mycket jag fick svar på av utskottets företrädare. En sak är dock tämligen klar, nämligen att det inte är 11 § med primär förhandlingsskyldighet för arbetsköparen som gäller. Här talade utskottets talesman just om att det var den förstärkta förhandlingsrätten, som hänför sig till 12 § i medbestämmandelagen. Följaktligen är det då bara för arbetsköparen, därest han vill genomföra ett sådant beslut mot fackföreningens invändningar, att hänvisa till "särskilda skäl". Vad är det? Jo, det är en gummiparagraf som man kan dra ut hur långt som helst och åberopa i nära nog vilka fall som helst. Följaktligen ger inte medbestämmandelagen i detta fall något större stöd.

Hade det däremot varit fråga om att förhandla enligt 10 § eller 32 § och träffa ett kollektivavtal, skulle det ha varit någonting annat. Men den fråga jag ställde till utskottets talesman huruvida denna lag går före medbestämmandelagen enligt 3 § i medbestämmandelagen är också den mycket viktig. I så fall har man inte ens möjlighet att träffa ett kollektivavtal enligt medbestämmandelagen, vilket är anmärkningsvärt.

Herr NYGREN (s) kort genmäle:

Herr talman! Jag blev en aning förvånad över herr Hallgrens mycket pessimistiska tro på de möjligheter medbestämmandelagen kommer att ge när den träder i kraft. Jag vill också säga att herr Hallgren glömmer en sak, nämligen att utskottet hänvisar till arbetsmiljöutredningens kommande förslag. Vi har menat att det är i en sådan lagstiftning som en eventuellt skärpt mening från riksdagens sida skall komma till uttryck. Utskottet anser att vi här har en möjlighet, fram till dess ett sådant lagförslag presenteras, att se i vad mån de anställda kan finna lösningar på frågorna genom medbestämmandelagen och genom förhandlingar. Lyckas inte det så kan vi ta upp frågan på nytt, och det finns ju även i övrigt möjlighet att göra behövliga justeringar.

Utskottet tycker alltså att arbetsmarknadens parter bör få tillfälle att klara upp den här frågan. Vi har i det fallet större tilltro till löntagargorganisationernas makt än vad herr Hallgren har.

Herr HALLGRÉN (vpk) kort genmäle:

Herr talman! Jag fick inget svar på frågan om den här lagen skall betraktas som en speciallag och om den sätter medbestämmandelagen ur funktion. Det är nämligen så enligt medbestämmandelagens 3 § att annan lagstiftning tar över. Det gäller t. ex. aktiebolagslagen.

Herr Nygren tror inte att jag har uppmärksammat vad som kommer att ske när vi får den arbetsmiljölag som vi väntar på. Det har jag visst gjort men jag har faktiskt skjutit den lagen ganska långt på framtiden. Regeringen har ju redan aviserat att den inte tänker lägga fram något förslag nästa år. Hur länge anser herr Nygren att man skall vänta på att få den lagen att stödja sig på?

Jag tror att herr Nygren håller med mig om att det inte går att träffa något medbestämmandeavtal om TV-övervakning, eftersom den lag vi nu diskuterar går före medbestämmandelagen. Vi måste vänta på en lösning till dess arbetsmiljölagen kommer, och den kan komma tidigast 1978, kanske 1979. Så länge kan alltså arbetsköparna ensamma bestämma hur det skall vara.

Herr GAHRTON (fp):

Herr talman! För en tid sedan, när rulltrappan i riksdagshusets entré fungerade, blev jag vittne till hur två pojkar i tolvårsåldern stiftade bekantskap med modern övervakningsteknik. De lekte i rulltrappan, och plötsligt hördes en röst: Sluta upp att leka! Försvinn! De stannade upp och tittade sig omkring och fann ingenting. Så såg de litet konfunderade ut, och så fnittrade de nervöst och försvann. Det var en fjärrmanövrerad TV-kamera som hade sett dem, och en fjärrhögtalare hade släppt fram en fjärrröst. Borta är alltså den mänskliga kontakten. I stället kommer fjärrmänskligheten krypande över oss i alla sammanhang.

Därför är det bra att man tydligen inom utskottet ändå är klart medveten om de risker som finns bakom TV-tekniken. Jag noterar att ut-

skottet i en kommentar till min motion säger sig vilja "ställa sig bakom motionärens huvudtanke, att lagstiftningen bör ges sådant innehåll att den leder till en restriktiv användning av TV-övervakning i samhället". Det är kanske den viktigaste meningen i utskottets betänkande att vi här klart får en uttalad målsättning som innebär att TV-övervakningens roll i samhället skall begränsas.

Man säger också i utskottets betänkande att erfarenhet av den föreslagna lagens tillämpning bör avvaktas innan man tar ställning till behovet av en sådan översyn av lagen som jag förordar i min motion. Det kan ligga en del i det. Jag vill ändå här notera att utskottet på en del punkter antyder att man redan nu är medveten om att lagen inte går tillräckligt långt. Som utskottets talesman själv påpekat har man skärpt kraven i fråga om informationen. När det gäller tillståndsplikt för TV-övervakning säger utskottet att en omprövning av gränserna för det tillståndspliktiga området kan komma att aktualiseras i samband med att ställning tas till övriga förslag av integritetsskyddskommittén.

Man är visserligen inte alldeles kristallklar när det gäller det kommunala vettet. Vi bör ändå här kunna få ett klarare besked än i propositionen. Det kommunala veto, som enligt den allmänna ordningsstadgan gäller i andra sammanhang, skall tydligen gälla även för TV-övervakning i mån denna sker på sådana allmänna platser där den allmänna ordningsstadgan kan vara tillämplig.

Det jag inte är helt nöjd med i utskottets betänkande är det sätt på vilket man behandlar den utvidgade besvärsrätten. Folkpartiet har i en mängd olika sammanhang framfört tanken att människor som är föremål för olika lagar och bestämmelser – byalag, miljögrupper osv. – på ett annat sätt än i dag själva skall ha möjlighet att överklaga eller komma med besvär över beslut som angår dem i deras egenskap av samhällsmedborgare. Enligt gällande rätt, vilket också påpekas i utskottsbetänkandet, har de inte denna överklagningsmöjlighet.

På s. 11 i betänkandet står att frågan om en utsträckning av besvärsrätten när det gäller tillstånd till TV-övervakning inte bör bedömas isolerad utan får ses i sitt sammanhang med övrig förvaltningsrättslig lagstiftning. Jag förutsätter att det uttalandet verkligen innebär att man från justitieutskottets sida kommer att noga bevaka att vi nu får den översyn av förvaltningsrätten som riksdagen beslöt om häromdagen i samband med behandlingen av en del motioner om den enskildes rätts-säkerhet inför byråkratin och i samhället i övrigt.

Jag betraktar det som en av de viktigaste sakerna när det gäller TV-övervakning och en rad andra områden, att de enskilda medborgarna, eller i varje fall av dem organiserade miljögrupper, fackklubbar eller byalag, skall ha en möjlighet att själva komma med besvär och att själva överklaga. Jag utgår ifrån att justitieutskottet speciellt ser till att den här typen av förändringar kommer till stånd.

Mot denna bakgrund, herr talman, har jag inget särskilt yrkande.

Fredagen den
17 december 1976

*Alkoholutand-
ningsprov*

Överläggningen var härmed slutad.

Mom. 1

Utskottets hemställan bifölles.

Mom. 2

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels det av herr Hallgren under överläggningen framställda yrkandet, och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan herr Hallgren begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller justitiecenskottets hemställan i betänkandet nr 14 mom. 2 röstar ja,

den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammaren bifallit det av herr Hallgren under överläggningen framställda yrkandet.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då herr Hallgren begärde röst-räkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja - 278

Nej - 16

Avstår - 2

Mom. 3

Utskottets hemställan bifölles.

§ 17 Alkoholutandningsprov

Föredrogs justitiecenskottets betänkande 1976/77:15 med anledning av propositionen 1975/76:162 med förslag till lag om alkoholutandningsprov jämte motioner.

I propositionen 1975/76:162 hade regeringen (justitiedepartementet) föreslagit riksdagen att anta ett i propositionen framlagt förslag till lag om alkoholutandningsprov.

Behandlingen av ärendet hade uppskjutits till innevarande riksmöte (JuU 1975/76:40).

Beträffande propositionens huvudsakliga innehåll anfördes följande: "I propositionen föreslås en lag som reglerar polisens befogenhet att företa alkoholutandningsprov.

Lagen föreslås innehålla bestämmelser om rätt för polisman att företa

alkoholutandningsprov dels på den som är skäligen misstänkt för brott, främst trafiknykterhetsbrott, dels rutinmässigt på motorfordonsförare i vissa situationer utan att misstanke om trafiknykterhetsbrott föreligger. Förslaget innebär i fråga om personer som misstänks för alkoholpåverkan att den verksamhet med alkoholutandningsprov som hittills bedrivits av polisen i huvudsaklig överensstämmelse med reglerna om kroppsbesiktning i 28 kap. rättegångsbalken regleras särskilt. Vidare kommer de bestämmelser som f. n. finns intagna i lagen (1974:829) om försöksverksamhet med rutinmässiga alkoholutandningsprov att permanentas. Enligt förslaget skall rutinprov sålunda få tas på motorfordonsförare vid i förväg beordrad trafikkontroll, vid trafikolyckor och vid vissa angivna trafiköverträdelser.”

I detta sammanhang hade behandlats

dels den under allmänna motionstiden vid 1975/76 års riksmöte väckta motionen 1975/76:2100 av fru Swartz m. fl. (fp), vari hemställdes att riksdagen gav regeringen till känna att förslag till åtgärder för ökad trafiksäkerhet snarast förelades riksdagen innefattande bl. a. permanentning av den nu tidsbegränsade lagen om försöksverksamhet med alkoholutandningsprov.

dels de med anledning av propositionen väckta motionerna

1975/76:2389 av herrar Jonsson i Alingsås (fp) och Norrby (c), vari hemställdes att riksdagen vid sin behandling av propositionen 1975/76:162 skulle besluta att lagens antagande icke föranledde något riksdagens medgivande om ändrade riktlinjer för domstolarnas straffpraxis vid rattfylleri, och

1975/76:2390 av herr Winberg m. fl. (m), vari hemställdes att riksdagen vid behandlingen av propositionen 1975/76:162 beaktade vad i motionen anförts i vad avsåg departementschefens meningssyttning om påföljden för rattfylleri.

Utskottet hemställde

1. att riksdagen med bifall till motionen 1975/76:2100 och propositionen 1975/76:162 skulle anta det genom propositionen framlagda förslaget till lag om alkoholutandningsprov med den ändringen att ikraftträdandet bestämdes till den 1 januari 1977,

2. att riksdagen med anledning av motionerna 1975/76:2389 och 1975/76:2390 godkände vad utskottet anförde om vissa uttalanden i propositionen om påföljdsvalet vid rattfylleri.

Reservation hade avgivits vid 1 i utskottets hemställan av fru Kristensson (m) och herr Winberg (m) som ansett att utskottet under 1 bort hemställa

att riksdagen skulle

dels avslå det genom propositionen 1975/76:162 framlagda förslaget

till lag om alkoholutandningsprov och motionen 1975/76:2100,

dels anta av reservanterna framlagt förslag till lag om fortsatt giltighet av lagen (1974:829) om försöksverksamhet med rutinmässiga alkoholutandningsprov.

Till betänkandet hade fogats ett särskilt yttrande vid 2 i utskottets hemställan av herr Winberg (m).

Fru KRISTENSSON (m):

Herr talman! Också det här ärendet gäller en avvägning mellan å ena sidan intresset att motverka brottslighet och å andra sidan hänsynen till den enskildes integritet.

Eftersom det föreligger en reservation till utskottsbetänkandet kanske jag skall klargöra att hela utskottet är angeläget om att man skall bekämpa trafikbrott. Utskottets ledamöter är också eniga om att alkoholen i trafiken vållar stora problem. Vi har bibringats uppfattningen att ett ganska utbrett rattfylleri förekommer och att det är nödvändigt att man gör någonting åt det. Vi tycker därför att det är positivt att polisen inlett kampanjer mot onyktra förare.

Vad frågan nu gäller är om man skall fortsätta den försöksverksamhet med alkoholutandningsprov som pågått sedan den 1 februari 1975 eller besluta om en definitiv lagstiftning. Det är på den punkten som meningarna i utskottet går isär.

Jag vill först erinra om att utskottet när vi beslöt biträda förslaget till försöksverksamhet var mycket noga med att framhålla att man måste få ordentliga rättssäkerhetsgarantier och att integritetsskyddet inte i för stor utsträckning fick trädas för när. Vi fick då information om den felprocent som man kunde bedöma att den apparatur som skulle begagnas kunde medföra. Vi sade i betänkandet att felprocenten, som bedömdes till 8 när blodalkoholhalten låg mellan 0,30 och 0,49 ‰, fick accepteras.

Enligt den statistik över försöksverksamheten som nu föreligger är andelen felaktigt positiva prov mycket stor. Om man ser på det totala antalet blodprov är felaktigheten inte större än 10,1 %. Men om man utgår enbart från dem som tagits in för blodprov vid de rutinmässiga kontrollerna – som alltså gjorts utan att det hänt någon olycka eller varit fråga om något trafikbrott – är procenttalet faktiskt så högt som 18,9. Om man till detta lägger de 5 % där vederbörande tas in för blodprovskontroll men förnyat utandningsprov visar negativt resultat, kommer man fram till att ungefär en fjärdedel av samtliga förare som tas vid de rutinmässiga kontrollerna och får underkasta sig besväret att åka in till polisstation eller vad det är fråga om för att undergå blodprov har en alkoholhalt som understiger den straffbara gränsen på 0,5 ‰.

Vi moderater tycker att det är för mycket att inte mindre än en fjärdedel av dem som blir utsatta för detta visar sig inte ha gjort något straffbart. Vi vill därför att man skall fortsätta försöksverksamheten. Jag vill understryka att försöksverksamheten nu pågår över hela landet, så det blir

inte någon större skillnad i praktiken. Vi tycker att man skall använda den ytterligare tid som man nu kan få på sig till att försöka mera tydligt få fram effekterna av verksamheten med alkoholutbildningsprov.

Det finns ett uppenbart samband mellan alkoholpåverkan och trafikolyckor. Men det underlag som man hittills har, främst grundat på forskning av kriminologen Leif Persson, visar att det är de personer som har problem med alkoholen som svarar för det övervägande antalet av dessa olycksfall. Vi vet inte om det är just de som påverkas av risken för alkoholutbildningsprov. Vi tror snarare att det är de redan tidigare skötsamma som inför risken att få undergå sådant prov fortsätter att vara skötsamma.

Anledningen till att vi velat föreslå en fortsatt försöksverksamhet är alltså att den nuvarande statistiken visar för stort integritetsintrång och att vi vill att man skall använda den fortsatta försöksverksamheten för att få fram ett bättre underlag till framtida åtgärder och, som vi hoppas, för att till allmän användning få fram den nya apparat som heter alcometer. Vid användning av denna apparat är felprocenten av allt att döma väsentligt lägre än vid användning av de apparater vi nu har.

Jag ber med den motiveringen att få yrka bifall till den reservation som fogats till utskottets betänkande.

Till slut vill jag kommentera ett avsnitt av utskottsbetänkandet, om vilket utskottsledamöterna varit eniga. Det gäller det uttalande som gjordes av statsrådet Geijer i den proposition som nu behandlas om rättstillämpningen när det gäller rattfylleri. Ett enhälligt utskott har uttalat att vi "utgår från att departementschefen med de ifrågavarande uttalandena ej avsett att styra rättstillämpningen när det gäller val av påföljd i mål om ansvar för rattfylleri utan endast i detta sammanhang velat notera, att rättspraxis har utvecklats på visst sätt". Om detta är en välvillig tolkning är en fråga som jag helt lämnar öppen. Men jag vill understryka att detta utskottets uttalande självfallet inte får uppfattas som en negativ hållning till eventuella förslag om vissa ändringar i rattfyllerilagstiftningen. Det undandrar sig mitt bedömande hur avancerade planer justitiedepartementet kan ha i det avseendet, men det finns väl anledning att anta att departementet överväger dessa frågor.

Fru BERGANDER (s):

Herr talman! Den fråga vi i dag har att ta ställning till är, som jag ser det, av stor betydelse för vår trafiksäkerhet.

Vi har, som framgår av utskottsbetänkandet och även av reservationen av fru Kristensson och herr Winberg, haft en försöksverksamhet med alkoholtest vid i förväg beordrade kontroller. Försöksverksamheten har, som vi ser det, både av polis och av allmänhet upplevts positivt. Vi vet också att den apparatur som nu börjat användas ytterligare förstärker rättssäkerheten för de trafikanter som blir föremål för denna provtagning. Utskottets majoritet har därför till skillnad från reservanterna kommit fram till att det nu är dags att permanenta lagen, och vi tillstyrker alltså

propositionen i dess helhet.

På s. 2 och 3 i utskottsbetänkandet finns tabeller som enligt min mening ytterligare styrker vårt ställningstagande. Jag skall här bara beröra två siffror som återfinns i *Tabell 2* på s. 3. Vid provtagning i samband med trafikolyckor har det visat sig att förarna i 57,3 % av fallen haft 1,5 ‰ eller högre alkoholhalt i blodet. Vid vissa trafikbrott är siffran så hög som 40,2 %. Fru Kristensson nämnde att en fjärdedel av de förare som tagits in för provtagning har haft under 0,5 ‰ alkoholhalt i blodet. Man kan emellertid säkerligen anta att en del av dessa haft en högre alkoholhalt vid körtillfället. Det styrker oss i vårt ställningstagande.

Självfallet kommer den apparatur som används också att ytterligare förfinas, även om det tar ännu någon tid.

Det särskilda yttrande som är fogat till betänkandet är, som vi ser det, grundat på tolkningen av departementschefens uttalande i propositionen. Eftersom yttrandet inte ändrar något i vårt ställningstagande nöjer jag mig med att endast konstatera detta.

Med det sagda, herr talman, yrkar jag avslag på reservationen och bifall till utskottets hemställan.

Fru KRISTENSSON (m) kort genmäle:

Herr talman! Bara en kort kommentar till vad fru Bergander sade. Troligen har en del av de bilförare som tagits in för blodprov vid körtillfället haft en blodalkoholhalt som överstigit den tillåtna. Så länge det inte är straffbart att över huvud taget dricka alkohol när man kör bil måste vi dock utgå från de regler som finns om promillegränserna.

Jag vidhåller faktiskt min uppfattning att det från integritetssynpunkt är stötande att så många som var fjärde av de bilförare som tas in till rutinkontrollerna visar sig inte ha gjort sig skyldig till något brottsligt, sedan man väl fått underkasta sig besväret att lämna sin bil och köras in till en kanske långt bort belägen plats, där polisstationen finns, för att där undergå blodprov. Detta har i alla fall en stor negativ effekt för honom.

Det är denna synpunkt jag har velat framhålla. Över huvud taget tycker jag att det i dessa sammanhang ofta är väldigt svåra avvägningsfrågor. Vi har av särskilda skäl accepterat integritetskränkningar t. ex. när det gäller TV-övervakning och flygplatskontroll, men i det här fallet tycker jag att integritetskränkningen är för stor.

Fru BERGANDER (s) kort genmäle:

Herr talman! Jag håller med fru Kristensson om att vi självfallet skall slå vakt om integriteten, men det är inte detta det är fråga om. Vi måste också vara på det klara med, som utskottsmajoriteten har uttryckt det i betänkandet, att det är oerhört viktigt med trafiksäkerheten här i landet. Majoriteten har kommit fram till att även om en viss procentandel förare får underkasta sig detta obehag är det dags att permanenta lagen.

Vi har ju inte tagit avstånd från att människor dricker alkohol, men personligen anser jag att alkohol och bilkörning absolut inte hör ihop.

Fru KRISTENSSON (m) kort genmäle:

Herr talman! Jag vill återigen framhålla för fru Bergander att alla i utskottet – även vi reservanter – verkligen understryker att trafiksäkerheten är viktig. Men detta är också en fråga om integritet.

Enligt reservanternas förslag skall alltså försöksverksamheten fortgå i oförminskad omfattning och avse hela landet. Vi menar emellertid att man måste använda den fortsatta försöksverksamheten till att öka den enskildes integritetsskydd.

Personligen tycker jag också att det vore angeläget att man försökte skaffa fram litet bättre medel för att komma åt de notoriska missbrukare av alkohol som kör bil och som, enligt vad vi tror oss veta, svarar för en stor del av de trafikbrott som begås. Men hur det skall ske har utskottet inte kunnat säga. Det beskedet är svårt att ge.

Fru BERGANDER (s) kort genmäle:

Herr talman! Till skillnad från reservanterna anser vi att forskningen och ökningen av tryggheten för bilförarna kommer att garanteras även med en permanentning av lagen. Då kan vi inte se, och fru Kristensson sade ju själv att det i realiteten inte är någon större skillnad, varför vi i dag inte skulle kunna ta ställning för en permanentning. Jag vidhåller därför mitt yrkande.

Fru ANDRÉN (fp):

Herr talman! För att det inte skall bli några som helst missförstånd beträffande utskottets majoritet och reservanterna, vill jag bara understryka att folkpartiet tillhör den utskottsmajoritet som tillstyrker den föreslagna permanentningen av lagen om alkoholutandningsprov.

Jag skall inte här upprepa de siffror vi redan hört beträffande antalet positiva alkoholutandningsprov vid olika kontrolltillfällen och därvid uppmätta promillehalter. Låt mig bara, liksom de tidigare talarna, understryka att alkoholens roll är skrämmande stor vid trafikförseelser och olycksfall på gator och vägar. Vid obduktion av i trafiken omkomna har det visat sig att var tredje trafikdödad fordonsförare visat tecken till alkoholpåverkan. Vid undersökning av fotgängare och cyklister som dödas i trafiken besannas de höga siffrorna för alkoholpåverkan. Jag nämnde detta samtidigt som jag är helt medveten om att det ej är straffbart att dricka alkohol före framförande av fordon om alkoholhalten ej överstiger 0,5 promille. Men det måste sägas ifrån att det är klart olämpligt. Information om konsekvenserna av även små mängder alkohol i samband med bilkörning bör därför meddelas också i fortsättningen även om många, men tyvärr inte alla, redan nu förstått att trafik och alkohol måste hållas isär.

Jag vill poängtera angelägenheten av den ökade trafiksäkerhet som

en permanentning av lagen om alkoholutandningsprov måste anses utgöra. Det är därför beklagligt att inte även moderaterna, trots vad fru Kristensson här har sagt, kunde gå med på en permanentning av lagen, då vi nu redan haft en ganska lång och positiv försöksverksamhet. I det här fallet bör trafiksäkerhetsaspekterna väga tyngre än eventuella farhågor från rättssäkerhets- och integritetssynpunkt. Men här, herr talman, har vi tydligen litet olika uppfattningar i utskottet.

Det är dock glädjande att allmänheten i stort är så positiv till den nu pågående försöksverksamheten och verkligen förstår vikten av att medverka på det här området. Såväl polisen och massmedia som vi alla genom våra personliga kontakter kan ju konstatera att det är mycket få som visat irritation över det besvär och den tidsspillan, som trots allt blir följden när alkoholutandningsprov och därefter ibland blodprovtas.

Men det innebär ju inte att man inte även i fortsättningen måste vara mycket uppmärksam på att inte utsätta trafikanterna för onödiga väntetider eller försätter dem i obehagliga situationer eller för något som skulle kunna uppfattas som kränkande.

Även om några får följa med till polisstationen för blodprovstagning, och det då skulle visa sig att straffbar promillehalt ej föreligger, kan detta, enligt min mening, inte få bli orsak till att den nu föreslagna permanentningen av lagen uppskjuts. Som redan sagts är det oftast så, att vid körtillfället överskred verkligen promillehalten den tillåtna gränsen. Allt måste dock göras för att man även i fortsättningen skall kunna undvika "onödiga" besök på polisstationen. Och den apparat, Alcometer, som man vid många kontroller nu skall använda jämsides med de tidigare alkotestapparaterna kommer att bidra till ändå större tillförlitlighet, vilket också framhållits här tidigare.

Den förebyggande effekt som vetenskapen om den här verksamheten med alkoholutandningsprov har haft är mycket betydelsefull och kommer säkerligen inte att bli mindre nu efter en permanentning av lagen, även om det sammanhänger med risken för upptäckt och att upptäcktsrisken alltså borde ökas.

Viktigt är också att allmänheten även i fortsättningen ges information om de fortsatta rutinmässiga alkoholutandningsproven och om den lag som nu föreslås. Den information som spritts samtidigt med pågående försöksverksamhet har nämligen haft stor betydelse för allmänhetens inställning och reaktion.

Herr talman! I förhoppningen att den här föreslagna lagen om alkoholutandningsprov kraftfullt skall hjälpa till att begränsa trafikolyckorna och minska de många dödsolyckorna i trafiken – där tyvärr ofta alkohol är en kraftigt bidragande orsak – vill jag yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr POLSTAM (c):

Herr talman! Det råder stor enighet om att vi måste fortsätta med rutinmässiga alkoholutandningsprov. Ingen har, såvitt jag förstått, opponerat sig emot detta. Den reservation som finns fogad till utskotts-
betänkandet rör ju en förlängning av gällande rätt – nämligen den försöksverksamhet som bedrivits sedan den 1 februari 1975. Propositionen går ut på en permanentning av den lagen. I praktiken är det följaktligen ingen skillnad, eftersom en permanent lagstiftning av den här arten är lika lätt att ändra eller upphäva som en försökslag. Verksamheten med rutinmässiga alkoholutandningsprov kommer under alla förhållanden att fortsätta.

Vi har varit överens om att i större utsträckning arbeta i brottsförebyggande syfte, och den här lagstiftningens uppgift är i första hand brottsförebyggande. Det gäller inte att få fast så många som möjligt för rattfylleri eller rattonykterhet. Det gäller att få så få som möjligt – helst ingen alls – att sätta sig i eller på ett motorfordon och köra efter spritförtäring. Visserligen är det inte förbjudet att efter måttlig spritförtäring köra bil, men det kan ändå inte rekommenderas, eftersom även små mängder alkohol kan påverka förmågan att köra. Det har gjorts vetenskapliga undersökningar både här i landet och i flera andra länder som visat det. Kan den här lagstiftningen bidra till en minskning av antalet trafiknykterhetsbrott och därmed en ökad trafiksäkerhet är mycket vunnit. Det är svårt att med aktiva insatser åstadkomma en ökad respekt för trafiknykterhetslagstiftningen, men kan vi få ned den nuvarande statistiken kan det också betyda ett reellt bättre trafiknykterhetstillstånd. Och det är ju ytterst det som eftersträvas för att nå en ökad trafiksäkerhet och därmed färre olyckor och färre skadade och dödade i trafiken.

Den här målsättningen är alla överens om. Det har också kunnat iakttas bland den kontrollerade allmänheten. Dess reaktion är enbart positiv till de här proven, och praktiskt taget alla som uppmanas blåsa i ballongen gör det utan negativa kommentarer – oftare då med positiva kommentarer som: "Det här behövs verkligen" eller "Det här är bra att ni arbetar med".

Vad vi önskar nu är naturligtvis bättre hjälpmedel vid kontrollerna, så att provtagningen kan utföras dels på kortast möjliga tid, dels med större säkerhet än med den hittills använda mätmetoden, som vi redan har hört talas om här. Nya apparater med större säkerhet är ju på gång och kommer att ersätta de nuvarande alkoanalyserna, vilket – får vi hoppas – kommer att medföra att antalet falskt positiva prov nedbringas till ett minimum. Helt kan sådana prov aldrig uteslutas, eftersom – oavsett mätapparat – det alltid går en viss tid mellan körningen, och kontrollen som sker vid körningen, och blodprovstagningen. Medeltiden däremellan ligger i dag enligt professor Goldberg på en timme, vilket betyder att 0,15 % har förbränts i kroppen under den tiden. Borträknas också medelfelet på nästan lika mycket – vilket alltid sker – så kan även en bättre apparat visa positiva värden medan blodprovet visar värden under den

straffbara gränsen. Ännu mer markerat blir detta där det är långt till läkare eller distriktssköterska som anlitas för blodprovstagningen – och där det tar längre tid än normalt att komma till undersökningen. Efter hand får vi emellertid bättre hjälpmedel och bör kunna bringa ned den här negativa effekten till ett minimum, och jag tror att vi får avvakta den tiden.

Herr talman! Med detta korta inlägg ber jag att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr WINBERG (m):

Herr talman! I det utskottsbetänkande som kammaren nu behandlar finns också en fråga, som i och för sig inget har att göra med det aktuella förslaget till lag om alkoholutandningsprov. Det är mer en fråga om allmän lagstiftningsteknik och vilka möjligheter t. ex. en departementschef genom olika meningssytringar kan ha att påverka domstolarnas rättstillämpning. Frågan har kommit upp, som fru Kristensson sade i sitt anförande, därför att det i den proposition som ligger till grund för betänkandet görs uttalanden av dåvarande justitieministern om domstolarnas praxis när det gäller påföljd för rattfylleri.

Under rubriken "Övriga frågor" i propositionen konstaterar dåvarande departementschefen, att det behövs verkställighetsföreskrifter till lagen, att uppgifter om verksamheten måste insamlas från polisdistrikten för att en utvärdering skall kunna fortsätta och att alkoholutandningsproven ingår som ett led i ett samlat åtgärdsprogram på rattfyllerilagstiftningens område, som trafiknykterhetskommittén lagt fram. Han framhåller vidare att i det programmet ingår en sänkning av rattfyllerigränsen från 1,5 till 1,2 ‰ och ett genomförande av ett mera nyanserat påföljdsval för rattfylleri.

Departementschefen konstaterar sedan att man i praxis kan spåra en tendens till ökad nyansering vid val av påföljd till rattfylleri. Och därefter tillägger han: "För egen del hälsar jag därför med tillfredsställelse en fortsatt utveckling som innebär att domstolarna inom ramen för gällande ordning i större utsträckning än tidigare tillmäter individualpreventiva hänsyn betydelse när det gäller att bestämma påföljd för rattfylleri. Jag vill samtidigt erinra om att det ibland också finns beaktansvärda skäl av annat slag som bör kunna motivera att påföljden bestäms till villkorlig dom i förening med böter."

Det finns, herr talman, som jag ser det, ingen egentlig anledning att reagera mot sakinnehållet i det uttalandet. Men insatt i sitt sammanhang, uttalat i ett lagstiftningsärende, som inte alls berör trafikbrottslagen, måste det anses som mycket anmärkningsvärt. Därför finns det anledning att reagera mot det, och det har också utskottet gjort i sitt betänkande. Det är två frågor som då kommer upp. För det första: Har det funnits någon avsikt hos departementschefen att försöka styra rättstillämpningen med uttalandet? För det andra: Kan det, oavsett avsikten eller inte, komma att påverka domstolarna i påföljdsvalet? Eller med andra ord: Kan

det få betydelse för rättstillämpningen när det gäller rattfylleri?

Vad avser den första frågan har utskottet utgått ifrån att det inte var någon avsikt att styra rättstillämpningen. Som framgår av det särskilda yttrande som jag har följt vid betänkandet är det endast med stor tvekan jag har kunnat ansluta mig till den tolkningen. Utformningen är faktiskt sådan att enligt min mening mycket talar för att se uttalandet som ett försök till något slags motivuttalande. Men alldeles klart är det kanske ändå inte. Jag har då utgått från den goda regeln "in dubio mitius", dvs. att vid tveksamhet skall man fälla utslaget till fördel för den det gäller, och menat att det också måste få gälla en avgången justitieministers uttalanden. Därför har jag accepterat utskottets tolkning.

Det viktiga är emellertid att utskottet konstaterar att ett sådant här uttalande *kan* komma att påverka domstolarnas påföljdsval, alldeles oavsett att man nu förmenar att uttalandet inte har skett med den avsikten. Och därför finns det anledning att stryka under vad justitieutskottet enhälligt konstaterar, nämligen att det för rättstillämpningen är av utomordentlig vikt, att ändring av gällande rätt från lagstiftarens sida sker genom föreskrifter i lag eller genom motivledes gjorda uttalanden i anslutning till antagandet av ny eller ändrad lagtext och att det inte sker genom allmänna uttalanden till lagstiftningsärenden, som inte gäller lagrum som uttalandena avser. Med det utskottets uttalande bör man nu kunna utgå ifrån att risken är undanröjd för att detta departementschefsuttalande skall komma att röna någon påverkan för domstolarnas påföljdsval i rattfyllerimål. Jag ber därför, herr talman, att beträffande punkten 2 få yrka bifall till utskottets hemställan.

När det sedan gäller punkten 1, som ju innehåller den egentliga sakfrågan i betänkandet, vill jag bara stryka under vad fru Kristensson tidigare har sagt om de rättssäkerhetsaspekter som varit avgörande för oss när vi avgivit vår reservation.

Jag tror att det är väsentligt att man har en provisorisk lagstiftning också i fortsättningen, därför att myndigheterna tvingas då att bättre dokumentera de resultat beträffande proven som man når framöver. Det skulle också ge större chanser till bättre och effektivare utvärdering av den här verksamheten.

Jag ber, herr talman, att beträffande punkten 1 få instämma i yrkandet om bifall till reservationen.

I detta anförande instämde herr Körlof (m).

Herr BIÖRCK i Värmdö (m):

Herr talman! Utandningsprov är ett slags förenklat mobilt laboratorieprov. Det är emellertid så osäkert att det måste kontrolleras med ett blodprov för att få rättslig beviskraft. Falskt positiva laboratorieprov av storleksordningen 20–25 % är enligt min mening – medicinskt sett – knappast försvarbara. Det måste anses utomordentligt angeläget att metodiken förbättras, framför allt för att utesluta falskt positiva prov, redan

Fredagen den
17 december 1976

Alkoholutandnings-
prov

om den provisoriska lagstiftningen skall kunna bibehållas.

Att i detta läge permanenta lagstiftningen är jag mycket betänksam mot. Skulle så likväl bli riksdagens beslut, måste man kräva att yttersta möda läggs ned för att förbättra metodiken. Vi borde dock enligt min mening avvakta och verkligen se att så kan ske, innan vi går vidare. Jag ansluter mig därför till fru Kristenssons yrkande om bifall till reservationen.

Överläggningen var härmed slutad.

Mom. 1

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels reservationen av fru Kristensson och herr Winberg, och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan fru Kristensson begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller justitieutskottets hemställan i betänkandet nr 15 mom. 1 röstar ja,
den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammaren bifallit reservationen av fru Kristensson och herr Winberg.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då fru Kristensson begärde röst-räkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja - 237
Nej - 45
Avstår - 8

Mom. 2

Utskottets hemställan bifölls.

§ 18 Föredrags

Justitieutskottets betänkande

1976/77:16 med anledning av propositionen 1976/77:10 om ändring i lagen (1965:94) om polisregister m. m.

Utskottets hemställan bifölls.

Föredrogs civilutskottets betänkande 1976/77:6 med anledning av propositionen 1976/77:31 om ändring i byggnadsstadgan (1959:612) jämte motioner.

I propositionen 1976/77:31 (bostadsdepartementet) hade riksdagen föreslagits anta ett i regeringsprotokollet intaget förslag till lag om ändring i byggnadsstadgan (1959:612) (BS).

Beträffande propositionens huvudsakliga innehåll anfördes följande:

”I propositionen föreslås ändringar i byggnadsstadgan för att förbättra sophämningspersonalens arbetsförhållanden. Förslaget innebär att stadgans bestämmelser om soprum och sopnedkast ersätts med ett generellt krav att det till byggnad skall höra anordningar som möjliggör att avfall från byggnaden kan omhändertaras och bortforslas på ett tillfredsställande sätt.

För att de föreslagna bestämmelserna skall bli tillämpliga även vid ombyggnad föreslås vidare att byggnadsstadgans bestämmelser rörande ombyggnad kompletteras.

De föreslagna ändringarna är avsedda att träda i kraft den 1 juli 1977.”

I detta sammanhang hade behandlats de med anledning av propositionen väckta motionerna

1976/77:32 av herr Lindkvist m. fl. (s), vari yrkats

1. att riksdagen skulle anta det genom propositionen 1976/77:31 framlagda förslaget till lag om ändring i byggnadsstadgan (1959:612) med tillägg av ett av motionärerna föreslaget stadgande av innebörd att motsvarande regler skulle gälla även för befintliga byggnader.

2. att riksdagen som sin mening skulle ge regeringen till känna att åtgärder för att uppnå en godtagbar avfallshantering skulle kunna stödjas med bostadslån, och

1976/77:33 av herr Werner m. fl. (vpk), vari föreslagits

1. att riksdagen uttalade att de förändringar i byggnadsstadgan som föreslagits i propositionen att gälla vid nybyggnad och ombyggnad även borde gälla det övriga byggnadsbeståndet,

2. att riksdagen hos regeringen hemställde om förslag till lag i enlighet med uttalandet under punkt 1,

3. att riksdagen uttalade att kostnaderna för nödvändiga förbättringar av sophämningspersonalens arbetsmiljö ej borde belasta hyresgästerna,

4. att riksdagen hos regeringen hemställde om förslag beträffande statliga bidrag och bostadslån för att täcka kostnaderna för åtgärder för att åstadkomma godtagbar avfallshantering.

Utskottet hemställde

1. beträffande lagförslagen m. m. att riksdagen med bifall till propo-

sitionen 1976/77:31 samt med avslag på motionerna 1976/77:32, yrkandet 1. och 1976/77:33, yrkandena 1 och 2, skulle anta vid propositionen fogat förslag till lag om ändring av byggnadsstadgan (1959:612),

2. beträffande fördelningen av kostnaderna att riksdagen skulle avslå motionen 1976/77:33, yrkandet 3,

3. beträffande finansieringen att riksdagen skulle avslå motionerna 1976/77:32, yrkandet 2, och 1976/77:33, yrkandet 4.

Reservationer hade avgivits

1. beträffande lagförslagen m. m. av herrar Bergman, Lindkvist, Henrikson och Jadestig, fru Landberg samt herrar Persson i Karlstad och Håkansson i Trelleborg (samtliga s) som ansett att utskottet under 1 bort hemställa

att riksdagen med anledning av propositionen 1976/77:31 och motionen 1976/77:33, yrkandena 1 och 2, samt med bifall till motionen 1976/77:32, yrkandet 1, skulle anta förslag till lag om ändring i byggnadsstadgan (1959:612) med den lydelse som reservanterna angett,

2. beträffande fördelningen av kostnaderna av herrar Bergman, Lindkvist, Henrikson och Jadestig, fru Landberg samt herrar Persson i Karlstad och Håkansson i Trelleborg (samtliga s) som ansett att utskottets yttrande i viss del skulle ha av reservanterna angiven lydelse,

3. beträffande finansieringen av herrar Bergman, Lindkvist, Henrikson och Jadestig, fru Landberg samt herrar Persson i Karlstad och Håkansson i Trelleborg (samtliga s) som ansett att utskottet under 3 bort hemställa

att riksdagen med bifall till motionen 1976/77:32, yrkandet 2, och med anledning av motionen 1976/77:33, yrkandet 4, som sin mening gav regeringen till känna att åtgärder för att uppnå en godtagbar avfallshantering skulle kunna stödjas med bostadslån.

Herr LINDKVIST (s):

Herr talman! Vi behandlar nu civilutskottets betänkande nr 6. Huvudvoteringen gäller om byggnadsnämnd från den 1 juli 1977 skall kunna kräva åtgärder i befintliga hus för att förbättra arbetsmiljön för dem som arbetar med våra sopor och vårt avfall. Detta föreslår de socialdemokratiska ledamöterna i utskottet. Den borgerliga majoriteten sluter däremot upp bakom bostadsministerns proposition med krav på ytterligare utredning. Tekniskt får motsättningen sitt uttryck i att vi reserverar i byggnadsstadgan vill införa en ny 48 b §. Den finns på sista sidan i betänkandet. De borgerliga säger nej. Någon sådan paragraf vill man inte ha antagen. Voteringen gäller alltså om vi skall ha bestämmelser också för befintliga hus – eller om vi inte skall ha det.

Den borgerliga utskottsmajoriteten förklarar sig nöjd om regeringen lägger fram ett förslag i ärendet vid en annan tidpunkt. Enligt vår mening finns det inga sakliga hinder för att lägga fram ett förslag nu med ikraft-

trädande redan den 1 juli 1977. Det är fråga om politisk vilja – och om vilken förståelse man har för de svåra problem som sammanhänger med arbetsmiljön i äldre hus. Bostadsministern har sagt – och upprepat vid olika tillfällen – att ett förslag *skall* läggas fram under nästa år som rör sophämtningen i befintliga hus. Ändå är jag inte alls nöjd med detta besked. Och varför inte det? Helt enkelt därför att bostadsministern väldigt noga har aktat sig för att berätta på vilken ambitions- eller kravnivå förslaget skall läggas.

Det enda som kan skapa klarhet är ett konkret förslag. Och ett sådant klarläggande går ju inte ihop med tanken på en ny utredning. Om det hade funnits ett konkret ställningstagande var ju en ny utredning obehövlig. På den viktigaste punkten har den borgerliga regeringen – med stöd av sina sufflörer i civilutskottet – inget annat att hänvisa till än en dunkel framtid. Det är skamligt gentemot sophämningspersonalen men dess värre också ett besked om hur litet man beaktar denna arbetsgrupps krav på en godtagbar arbetsmiljö.

Vi hävdar mycket bestämt från socialdemokratiskt håll att en ny utredning inte är sakligt motiverad. Enligt vår bedömning har regeringen inte haft kraft eller vilja att stå emot de privata fastighetsägarnas klagan. De vill inte tvingas till åtgärder som inte ger avkastning på kapitalet. Det är ju bara avkastning som räknas när bostaden behandlas som en handelsvara. Om fastighetsägarna hade haft intresse av att förbättra arbetsmiljön vid hämtningen av sopor så har de med begränsade undantag försuttit alla de många möjligheter som stått till buds.

I Stockholm har under årens lopp fyra utredningar behandlat arbetsmiljöfrågorna för sophämtarna. Alla dessa utredningar tänkte sig att man skulle kunna nå frivilliga överenskommelser med fastighetsägarna. Resultatet känner vi till. Det finns alltför många privata fastighetsägare som saknar känsla för det problem vi nu diskuterar. Man har i Stockholm försökt nå en bit på väg genom arbetarskyddslagets sanktionsbestämmelser. Men också detta visar sig vara en otänkbar lösning. Det skulle ta flera hundra år att förbättra miljöerna på det sättet. Av 15 typfall i Stockholm – och med en väldig insats av personal och andra resurser – har man endast lyckats uppnå förbättringar i enstaka fall. I två fall har dessutom överklaganden skett hos arbetarskyddsstyrelsen. Sophämningspersonalens miljökrav har förvandlats till ärenden i den byråkratiska kvarnen. Nej – den som tror att de många privata fastighetsägarna ställer upp av solidaritet med den utsatta gruppen sophämtare lever i sin egen drömvärld.

Det är därför oförklarligt att denna grupp privata fastighetsägare – som hittills lyckats bromsa alla förbättringar under decennier – fått regeringen att överta och till riksdagen torgföra sin ståndpunkt. Det har – naturligt nog – skapat förväntningar hos fastighetsägarna att komma lindrigare undan än vad arbetsgruppen, och nu socialdemokraterna i civilutskottet, har föreslagit. Bakom löftet till fastighetsägarna att tillsätta en ny utredning döljer bostadsministern sina egentliga avsikter – nämligen vart

hon syftar med ett eventuellt lagförslag. Det är detta som är anmärkningsvärt – för att nu vara mild i bedömningen.

Därtill kommer att Elvy Olsson så sent som den 28 augusti 1976 stod bakom planverkets enhälliga remiss till de av arbetsgruppen föreslagna ändringarna i byggnadsstadgan för att åstadkomma en förbättrad arbetsmiljö vid avfallshantering också i befintlig bebyggelse. Planverket gick mycket långt i sin övertygande plädering och ansåg att man skulle ange en tidsgräns inom vilken soprummen skulle vara åtgärdade. Enligt planverket skulle det ske inom tre år.

Vad har hänt sedan denna produkt skickades till bostadsdepartementet? Vi har fått en borgerlig regering, och Elvy Olsson har blivit bostadsminister. Hon har i den egenskapen varit gäst på fastighetsägarnas kongress. Där blev hon övertygad om att en ny utredning behövdes, och i propositionen 31 effektuerar hon fastighetsägarnas beställning. Det är ett cyniskt spel med sophämtarnas arbetsmiljö. Det hela är djupt beklagansvärt. Elvy Olsson flyttade in i kanslihuset och avsåg sig då den uppfattning i denna arbetsmiljöfråga som hon så tidigt gav uttryck för i planverkets remissyttrande.

Eller är förklaringen kanske så enkel att bostadsministern har blivit överkörd av de starka högerkrafterna i den borgerliga regeringen? Det är någonting som inte stämmer, och det rimmar inte alls med centerns vanliga påstående att man är ett parti som ivrar för en bättre miljö i det svenska samhället.

Herr talman! Kravet på en ytterligare utredning är inte sakligt motiverat. Det är ett sätt att dölja en oenighet och naturligtvis också ett uttryck för den borgerliga regeringens helhetssyn.

Låt mig något beröra utskottsmajoritetens sätt att argumentera emot en lösning av frågan nu. Man tar som exempel ett fall där det kan bli nödvändigt att säga upp en lokalhyresgäst från ett förråd eller en annan lokal. Då kan det enligt hyreslagen bli fråga om skadestånd. Om man har något sinne för proportioner låter det som ett nödargument eller, som vi kallar det, den obotfärdiges förhinder att ta upp detta som ett argument mot en ändring av byggnadsstadgan.

Se gärna över hyreslagen också på den här punkten och föreslå lämpliga ändringar. Men vi kan inte godta att sophämtarna skall avstå från förbättringar i alla andra och det helt övervägande antalet fastigheter i väntan på perfektionismen.

Nyckelordet i den borgerliga utskottsmajoritetens argumentering är kostnadskonskvenser. Man kan ju inte gärna avse finansieringen. Den frågan är inte svår att lösa. Nej, det är självfallet, som utskottsmajoriteten också säger, fråga om hur man skall ta hänsyn till de intressen som ställs emot sophämtarna: kravet på avkastning av i fastigheten placerat kapital.

Det kravet är ingen nyhet. Redan i förarbetena sägs att man skall ta hänsyn till kostnaderna, och här för också sophämtarna ett resonemang där de förklarar sig villiga att av samhällsekonomiska hänsyn i vissa

fall avstå från krav. Man skall självfallet inte kräva omedelbara åtgärder i hus som snart skall rivras eller byggas om. Vi skall inte kasta bort pengar på det sättet. I andra fall är man beredd att kompromissa mellan olika tekniska lösningar. En sak är dock klar: att åtgärden som sådan inte ger kapitalavkastning för fastighetsägaren har inte med saken att göra. Det är därför som vi hänvisar till bostadssaneringslagen.

Men allt detta finns i departementspromemorian, och det måste självfallet till föreskrifter och råd från planverkets sida så långt det är möjligt. Allt detta är förutsett i förarbetena och det gedigna och omfattande förslag som Stockholms kommuns arbetsgrupp, AIR, lagt fram. Rent logiskt kan man därför bara lägga en bedömning i ordet "kostnadskonsekvenser". Det är valt efter mycket noga övervägande – och det måste syfta till att förbättringar av sophämtarnas arbetsmiljö inte får ha några kostnadskonsekvenser för privata fastighetsägare.

När detta faktum har konstaterats vill jag nämna en annan invändning – som bl. a. utvecklats i en intervju med bostadsministern – att det skulle vara något juridiskt hinder att ta vårt lagförslag. Vi har ju samma förslag som arbetsgruppen. Såvitt jag förstår är lagtexten i båda fallen skriven av departementets rättschef och tillstyrkt av folk som förstår sig på också formaljuridik – ta exempelvis kammarrätten i Sundsvall och Sveriges advokatsamfund.

Den borgerliga utskottsmajoriteten påstår vidare att frågan saknar en tillräcklig och allsidig belysning. Det är en ren konstruktion. Det finns utredningar tillräckliga för att fatta beslut nu. Vi har bl. a. en utredning som utfördes av arbetsgruppen i Stockholm där – märk väl – alla politiska partier i Stockholm ställde sig bakom gruppens förslag. Därtill kommer att den arbetsgrupp som tillsattes av den socialdemokratiska regeringen hösten 1975 föreslog – likaså enhälligt – ett särskilt stadgande i byggnadsstadgan för åstadkommande av en godtagbar arbetsmiljö också i befintliga hus. Där sade man klart ifrån att det var fråga om en lagstiftning för befintlig bebyggelse. I remisserna har alla organisationer på bostadsmarknaden – HSB, Hyresgästerna, Riksbyggen m. fl. – ställt sig bakom samma krav. Undantagen har varit Svenska byggnadsentreprenörföreningen, Sveriges fastighetsägareförbund och Näringslivets byggnadsdelegation. Man har rest finansiella invändningar – och den upplysningen från fastighetsägarna har de borgerliga i utskottet snällt och lydigt ställt sig bakom. Av utredningsmaterialet framgår att det i de flesta fall är fråga om förhållandevis små kostnader – det kan vara vissa extrema fall där det kan bli fråga om kostnader av större omfattning. Därför föreslår reservanterna att bostadslån skall utgå. Vi ger ett konkret bidrag för att lösa de finansiella problem som särskilt i enstaka fall kan bli aktuella. Men alla känner till att det i normalfallet bara är fråga om marginella kostnader.

Vad vi är ute efter är att fastigheten skall uppfylla vad som i 48 a § kallas för "skäligen anspråk på --- godtagbar avfallshantering". Vårt förslag till lagtext i 48 b för befintliga hus har samma innehåll som i

propositionens 48 a §. Hur i all sin dar kan det då vara möjligt att säga att regeln är tillräckligt utredd i det ena fallet och inte i det andra? Det här med lagtext och utredningar blir därför bara en skenfäktning. Det är verkligen en utmaning mot landets sophämtare att utelämna alla de äldre fastigheter där soprummen konstituerar en usel arbetsmiljö. Bostadsministern har nöjt sig med att föreslå en regel för nybyggnader och ombyggnader. De verkligen hälsofarliga fastigheterna med en i särklass helt oacceptabel arbetsmiljö har kallsinnigt lämnats utanför. Där ligger också en tydlig skillnad mellan ett borgerligt och ett socialdemokratiskt synsätt. Hade vi haft en socialdemokratisk regering nu hade propositionen sett annorlunda ut. Den hade då haft samma innebörd som den socialdemokratiska reservationen. I ett sådant läge skulle det ha varit intressant att se om de borgerliga partierna hade enats om en motion till förmån för ägarintressena.

Beträffande finansieringen går vi i reservationen 3 in för bostadslån. Som bekant är regeringen i vissa delar av lånebestämmelserna bunden av riksdagens beslut och måste alltså hänskjuta frågan hit. Vi är nu villiga att ge regeringen detta förtroende in blanco – förtroendet att utforma lånebestämmelser utan att behöva framlägga en ny proposition. Bostadsministern har ju själv påpekat att det inte är någon konst att ordna belåning vid nybyggnad och ombyggnad. Det bör därför inte heller vara någon svårare konst att ordna motsvarande lån för att åstadkomma en godtagbar avfallshantering i redan befintligt bostadsbestånd. Jag trodde faktiskt att vi i denna fråga under utskottsbehandlingen skulle få de borgerliga med oss – förslaget är ju en form av förskottsfortroende för regeringen. Men nej. Man var vid sammanträdet helt programmerad med nej. Från vårt håll var vi – och jag framhäver det med kraft – så angelägna att få problemet med arbetsmiljön i befintliga hus löst att vi på detta sätt ville åstadkomma en enklare och snabbare handläggning av låneärendena.

Socialdemokraterna i utskottet har i reservationen 2 tagit upp en fråga som väckts i motionen 1976/77:33 av vpk. I motionen föreslås ett uttalande att en förbättring av arbetsmiljön för sophämtningen inte bör belasta hyresgästerna. Motionärerna tycks alldeles ha glömt bort att hyrorna bruksvärderas och inte sätts med hänsyn till den enskilda fastighetens kapitalkostnader. På den grunden faller motiven för ett bifall till motionskravet. Men även om en större ombyggnad av ett soprum skulle ha påverkat hyresnivån, skulle säkert de flesta hyresgäster bära en sådan kostnad med jämnmood. Det gör man ju i de kooperativa husen. Jag är helt övertygad om att alla de hyresgäster som har präglats av och själva bär upp solidaritetstanken ställer upp för att ge sophämtarna en berättigat förbättrad arbetsmiljö. I varje fall när vi socialdemokrater inga tvivel på den punkten, och därför har vi reserverat oss mot yrkandet nr 3 i vpk:s motion. F. ö. utgår jag från att det i huvudfrågan råder samstämmighet inför den kommande voteringen.

Herr talman! Vid några tillfällen under senare år har riksdagen diskuterat och beslutat åtgärder för att på olika områden i det svenska samhället förbättra miljön. Miljöfrågan har glädjande nog fått prioritet i den politiska debatten. Även i de sammanhang då riksdagen har diskuterat en eventuell återflyttning till Helgeandsholmen har miljöfrågorna spelat en icke oväsentlig roll. Och då har det gällt att bilda en miljö som är tänkt att verka under ett långt tidsperspektiv. I dag gäller debatten en annan miljö – den som för sophämtarnas del konstitueras i fastigheter av vilka åtskilliga har byggts under 1800-talet. En del av dessa fastigheter har självfallet under årens lopp förbättrats – dock utan att tillgängligheten för sophämtningen i någon nämnvärd utsträckning har förbättrats. Att hämta sopor – att städa bort efter andra – har varit ett slitjobb utan den uppskattning och respekt som yrket förtjänar. Nu finns material och förslag från olika arbetsgrupper och ett antal remissvar som mer än väl räcker till för att fatta ett beslut som tillmötesgår de fackliga kraven. Alla försök att åstadkomma förbättringar genom frivilliga överenskommelser har i allmänhet misslyckats. De fackliga organisationerna har gett upp hoppet om framgång – därtill är motståndet från fastighetsägarhåll alltför markant. Arbetsgrupperna delar helt denna bedömning och föreslår lagstiftning även för befintliga fastigheter.

Enbart i Stockholm har 40 000 anmärkningar riktats mot direkta missförhållanden vid 16 000 hämtningsställen. Det är 55 % av alla soprum i Stockholm. Strejken bland Stockholms sophämtare för några år sedan gav problemet om arbetsmiljön för dessa utsatta grupper en blyxtbelysning.

De flesta hyresgäster har oftast bara en vag aning om soprummets arbetsmiljö i fastigheten. Åtskilliga fastighetsägare torde heller aldrig besöka fastighetens avdelning för sopor – den får i allmänhet sköta sig själv, ägaren förutan. Man öppnar luckor, vänder kanske bort huvudet av stanken, släpper ner soporna – många utan att ens paketera skräpet. Gamla sillburkar, glas, använda blöjor, bindor, utklämda filmjölkspaket, matrester, ölbrukar, flaskor och annat kastfärdigt dimper ner i soprummen och bildar sophämtarnas arbetsmiljö. I en del fastigheter – som också utlämnats i bostadsministerns proposition – måste sophämtarna ösa över skräpet från större uppsamlingskärl. Många fastigheter har dålig belysning, trånga korridorer och trappavsatser. Det är alltid längst ner i de mörkaste och svårast åtkomliga delarna av fastigheten som sophämtarna letar sig fram. Det finns exempel på takhöjder som inte är mer än 1,40 m.

Inte att undra på att utslagningen av sophämtare sätter in i mycket tidiga skeden. De tunga lyften och slitet med de tunga sopsäckarna tar hårt på kroppskrafterna. Värst utsatta är knän, ben och ryggar. Vid dåligt väder ökar dessutom olycksfallsrisken utomhus, där sophämtarna har att ta sig fram med säcken till sopbilen. Jag känner till att det finns fastigheter där förvaltningen ställer upp och underlättar hämtningen av sopor, och att man håller gångbanan i ordning, men det hör vanligtvis

till undantagen. Hos en större firma i Stockholmsområdet – med över 200 anställda i sophanteringsarbete – beräknas endast 2 å 3 anställda uppnå pensionsåldern i yrket.

Därför ställer vi socialdemokrater upp på sophämtarnas sida. Vi ansluter oss helt till de resultat som uppnåtts i arbetsgrupperna och delar deras välmotiverade uppfattning. Vår motion nr 32 – och i konsekvens därmed också reservationen i anslutning till civilutskottets betänkande nr 6 – är för oss ett självklart ställningstagande.

Det återstår att se hur de ledamöter inom centern och folkpartiet, som har egna erfarenheter från arbetslivet, kommer att ställa sig i denna fråga. Vi får ofta höra att de har ett inslag av löntagare i sina partier och då är detta en omröstning där det förhållandet bör kunna komma till uttryck. För den som bär upp solidaritetstanken mellan olika samhällsgrupper kan valet inte vålla några problem. Det gäller att bestämma sin position i en fråga där fastighetsägarnas ekonomiska intressen kolliderar med sophämtarnas krav på en godtagbar arbetsmiljö. Röstsiffrorna kommer att visa vilka ledamöter det är i Sveriges riksdag som ställer upp som beskyddare av arbetsmiljön.

Herr talman! Med det anförda vill jag yrka bifall till samtliga punkter i den reservation som socialdemokraterna i civilutskottet har fogat till dess betänkande nr 6.

I detta anförande instämde herrar Ulander och Nordberg, fru Dahl, herr Henrikson, fru Landberg samt herrar Nilsson i Norrköping, Håkansson i Trelleborg, Johnsson i Blentarp, Andréasson, Bergman, Nilsson i Uddevalla, Jadestig, Strömberg i Vretstorp, Karlsson i Malung, Johansson i Arvika, Mellqvist, Nygren och Andersson i Gävle (samtliga s).

Fru NORDLANDER (vpk):

Herr talman! Det är ingenting ovanligt, snarare en "regel utan undantag", att de yrkesverksamma som har att svara för den service som är nödvändig dels för den allmänna trivseln, dels för att samhället över huvud taget skall fungera är satta på undantag. Både när det gäller löner och när det gäller arbetsförhållanden värderas de utan hänsyn till sin samhällsnödvändiga uppgift. Men om verksamheten av någon anledning inte fungerar, går kritiken oftast ut över de anställda i stället för att förutsättningarna för arbetets genomförande granskas.

För renhållningsarbetarna, som i dag är aktuella, gäller att det var först i samband med strejken i maj månad 1975 som ansvariga och allmänhet fick klart för sig vad deras arbete egentligen betyder. När större delen av Stockholm lamslogs därför att de entreprenadanställda sophämtarna strejkade i 14 dagar, då först uppmärksammades deras arbetssituation, och renhållningsarbetarna fick ett eget yrkesvärde. Strejken gällde närmast deras ofta olidliga arbetsförhållanden.

Strejken fick i varje fall till följd att en utredning, AIR, som står för arbetsgrupp i renhållningsfrågor, tillsattes av gatunämnden i Stockholms

kommun. I gruppen har ingått representanter för bl. a. fackföreningar, myndigheter såsom yrkesinspektionen och hälsovårdsnämnden, fastighets- och byggnadskontoret samt bostadsintressenter från båda sidor, en från alla synpunkter allsidig sammansättning. Därför är det svårt att förstå vad bostadsministern är ute efter, när hon föreslår tillsättandet av en "ny och mera allsidigt sammansatt arbetsgrupp". Vad förväntar sig bostadsministern av denna nya arbetsgrupp?

Vid sin undersökning övertygades AIR ganska snabbt om att det fanns underlag för sophämtarnas strejk. Sophämtarnas arbete var inte bara smutsigt utan också från olyckssynpunkt farligt på grund av alla undermåliga hämtningsplatser. Trots att en lokal hälsovårdsordning för Stockholm föreskriver hur sopotrymmen och transportvägar skall vara anordnade och skötas för att tillgodose såväl arbetarskydds- som hälsovårdssynpunkter, visade det sig i den kartläggning som gjordes att över hälften eller 55 % av hämtningsställena hade anmärkningar på arbetsmiljön och hygien. Totalt framfördes 40 000 anmärkningar mot 16 000 hämtningsställen.

Undermåligheter kan långt ifrån alltid hänföras till kostnadsskäl. Många förbättringsåtgärder kan inte påstås vara särskilt kostnadskrävande. Exempel kan tas ur arbetsgruppens rapport. Det kan gälla dålig belysning, föremål som blockerar transportvägen, trasiga trappsteg, obefintliga ledstänger i såväl in- som utvändiga trappor, dörrar och låsanordningar som inte fungerar samt vintertid bristande snöskottning och sandning. Oftare tömning är en åtgärd som kan förbättra förhållandena vid dåliga hämtningsställen, där det är så trångt att bara en person får plats att släpa de alldeles för stora säckarna. Det finns i Stockholm fortfarande ca 50 000 ställ för 530-literssäcken som nu håller på att bytas ut.

I stort sett är det samma brister som orsakar de flesta olycksfallen, enligt den kartläggning som arbetsmedicinska institutet utförde redan i september 1971. Bedömningarna gjordes på 252 besökta hämtningsställen. Resultatet visar att den största risken då utgjordes av kringflygande glassplitter vid krossning av sopor i sopbilar. Vintertid utgjorde halkan en betydande risk. Dålig belysning var en vanlig faktor liksom hala och slitna trappsteg, branta trappor, trånga korridorer etc.

Arbetsgruppen AIR:s undersökning, som avslutades i augusti i år, tyder inte på så särskilt stort intresse för åtgärdande av olycksfallsriskerna, då i princip alla problem kvarstår. Jag skulle vilja påstå att det tyder på en medveten nonchalans från ansvarigt håll mot renhållningsarbetarnas arbetsmiljö, deras liv och hälsa. Om man ser på de 15 typfall som arbetsgruppen utvärderat och som illustreras med bilder i rapporten – avskräckande bilder som också funnits i pressen – kan man konstatera att soporna, som bara växer i mängd, transporteras bort på samma sätt i dag som för 100 år sedan. De måste bäras bort. Det är skandal att inte förrän sophämtarna strejkade blev deras krav på förbättrad arbetsmiljö uppmärksammas. Man räknar med att 8–10 års arbete är vad de

flesta orkar med i yrket innan de är utslitna på ett eller annat sätt. Ryggar och knän är det som ofta knäcks. Bara två å tre av Stockholms 600 sophämtare klarar sig till pensionen.

Jag har haft kontakt med sektion 2 i Kommunal-Ettan, som är de kommunalanställda renhållningsarbetarnas organisation i Stockholm, vars ordförande har deltagit i arbetsgruppen. Där är man helt överens om att det inte är i nybyggnationen som problemen nu finns, eftersom utbildat fackligt folk numera granskar samtliga ritningar i nybyggnationen. Problemet med sophämtarnas arbetsmiljö finns i det befintliga bostadsbeståndet, där soputrymmena är förlagda långt ned i en källare utan tanke på att soporna måste transporteras därifrån. Problemen har också förvärrats i samma utsträckning som sopmängden ökat.

AIR-gruppens medlemmar, som är eniga i sina krav, säger i tidningen Kommunalarbetaren att de är besvikna över att frågan inte har förts till beslut under höstriksdagen. Frågan är enligt deras mening tillräckligt utredd. Deras utredning är f. ö. inte den enda som gjorts på detta område. Flera nämns i betänkandet, bl. a. den som gjorts under huvudmannaskap av K-konsult och Göteborgs kommun. Det är också en diger rapport om renhållningsarbetarnas arbetsmiljö som nu ligger klar för tryck. Den ger verkligen svart på vitt på att renhållningsjobbet i sig innehåller nästan alla ingredienser en dålig arbetsmiljö kan ha. Rapporten kommer att överlämnas i januari till arbetarskyddsfonden, som stått för undersökningskostnaden, 1,2 milj. kr. Vidare har AIR-gruppen uppväktat den förra regeringen för ca ett år sedan, med krav om att byggnadsstadgan skulle ändras så att krav kunde ställas på ombyggnad av soprum och transportvägar också i gamla fastigheter. Lagändringen behövs för att man skall kunna gå ut och kräva förändringar och förbättringar.

Det finns alltså inga skäl för bostadsministern att skjuta den här frågan på framtiden på grund av brist på underlag för ett konkret beslut. Det som återstår är att ta fram de ekonomiska resurserna i form av statliga bidrag eller lån som täcker kostnaderna för åtgärder i syfte att åstadkomma godtagbar avfallshantering. Det finns, som här har sagts, inom bostadsministerns eget parti flera röster som gjort sig hörda i de senaste dagarnas pressdebatt, sedan beskedet kom om förskjutningen och att en ny utredning skulle tillsättas, och som uttalat sig mot det förslaget. Det nya finansborgarrådet i Stockholm, som var med och drev igenom AIR-utredningens förslag, finner ingen anledning till att beslutet skjuts på framtiden. Sophämtarna känner sig svikna. Våra sopor är deras arbetsmiljö. Borde inte alla vara överens om omedelbara förändringar?

De senaste dagarnas pressdebatt om regeringens proposition har i varje fall medverkat till att sophämtare, facket och entreprenörföretaget i Stockholm enats mot fastighetsägare och regeringen. Deras tålamod är slut. Nu väntar de på handling och avvaktar röstresultat.

Med detta, herr talman, yrkar jag bifall till reservationen I av herr Bergman m. fl. gällande lag om ändring i byggnadsstadgan.

Herr MATTSSON (c):

Herr talman! Regeringens förslag om förbättring av sophämtarnas arbetsförhållanden har väckt mycket debatt, inte minst i Stockholmspressen. Saken har framställts ungefär så här: Å ena sidan finns regeringspartierna, mer eller mindre manipulerade av fastighetsägarintressena, som är fullständigt döva för de förhållanden under vilka sophämtningen äger rum och som vägrar att vidta några som helst åtgärder för att komma till rätta med förhållandena. Å andra sidan har vi en opposition s-vpk som energiskt arbetar för att få någon förändring till stånd.

När man lyssnat till herr Lindkvists inlägg kan man förstå att diskussionen och skrivierna får den här utformningen. Han lyckades under hand dra upp adrenalinproduktionen ju längre han talade. De sex månader som vi räknar med skall vara skillnaden mellan de olika ikraftträdandebestämmelserna fick han att bli skamliga.

Om jag inte minns fel har herr Lindkvist suttit i riksdagen hela 1970-talet samt några år på 1960-talet. Jag kan inte finna att han någon enda gång har ställt något förslag till ändring av byggnadslagets bestämmelser som skulle ha kunnat lösa dessa problem. Nu skulle det vara skamligt att införa bestämmelserna för det resterande fastighetsbeståndet litet senare. Det påhoppet får vi finna oss i. Vi får trösta oss med att det är betydligt mera skamligt att dessa missförhållanden funnits under de många år socialdemokraterna regerat, då herr Lindkvist kunde haft kontakter och kommit med ändringsförslag.

Nej, det finns inte sådana jättelika motsättningar mellan oss. Man måste ha mycket god fantasi för att konstruera fram någonting sådant. Det är tvärtom, som herr Lindkvist också sade: i den utredning som gav grunden för det förslag som nu finns i propositionen – det var alltså en partssammansatt utredning – var man helt överens om att missförhållanden föreligger och skall rättas till.

Vi är också eniga i civilutskottet att tillstyrka departementschefens förslag när det gäller nybyggnader och ombyggnader. Den motsättningen finns alltså inte, som herr Lindkvist och socialdemokraterna målar upp i sin reservation. Man har insett förhållandena, och regeringen avser att arbeta för att få dem lösta.

Regeringen har valt att arbeta snabbt och lagt fram en proposition som omedelbart kan se till att vi inte fortsätter med att skapa dåliga arbetsförhållanden för sophämtningen i nybyggnationen. Detta borde egentligen vara så självklart att det inte behövde finnas med någon sådan bestämmelse i byggnadsstadgan. Bestämmelserna gäller också när man bygger om en del av eller hela fastigheten. Det är ju väldigt angeläget att detta kommer i gång, eftersom ombyggnadsverksamheten har stor omfattning och beräknas ha det också under de närmaste åren.

Man skulle naturligtvis ha kunnat tänka sig att regeringen i stället för att vara ambitiös och snabbt lägga fram ett förslag till lösning hade väntat med att göra beredningen av ärendet klar, såsom man säger i propositionen, samt kommit med ett samlat förslag till riksdagen senare,

Nr 49

Fredagen den
17 december 1976

Avfallshandling

dvs. under 1977. Men det är ju inte fråga om att göra någon ny utredning – det har gång på gång upprepats i denna debatt – utan det är fråga om att komplettera utredningen på det område där den nu, kanske på grund av kritik mot att den inte varit rätt sammansatt, inte har täckt in allt. I civilutskottets betänkande gör vi på s. 4 och 5 en uppräknig av en del av de frågor som bör vara redovisade i en proposition till riksdagen, så att man kan fatta beslut om detta. Det är kostnadskonsekvenserna, det är den likviditetsmässiga finansieringen, det är avvägningen mellan kostnader och nytta när en tänkbar lösning kan innebära att hyresgäster får avstå från en viss service, en viss bekvämlighet som de har i dag. Det är också fråga om vem som på sikt skall betala kostnaderna liksom – som herr Lindkvist var inne på – om eventuella skadestånd till lokalhyresgäster. Detta skall arbetsgruppen gå igenom och lägga fram förslag om.

Jag vill här notera låt mig säga en begynnande annan praxis i utskottsarbetet. När man haft uppe frågor i utskottet som varit föremål för utredning har det varit rätt vanligt att man avstått från ställningstagande i riksdagen innan utredningen framlagt sina förslag, i all synnerhet om ärendet avancerat så långt att det varit föremål för beredning i kanslihuset. Då har det i varje fall från socialdemokraternas sida aldrig varit fråga om att man skulle gå före med ett beslut här i riksdagen. Det har vi också accepterat, eftersom det ju är bättre att få beredningen gjord i kanslihuset. Nu vill socialdemokraterna inte agera på det sättet. Det är ingenting som jag kan kritisera socialdemokraterna för – jag bara konstaterar faktum.

Vi i civilutskottet har enhälligt anslutit oss till propositionens förslag när det gäller nybyggnader och ombyggnader. Från utskottsmajoritetens sida ansluter vi oss även helt till propositionens bedömningar i övrigt. Vi har en positiv inställning till att de här frågorna skall lösas, och vi har tagit fasta på statsrådets klara uttalande i propositionen att man skall arbeta snabbt med de återstående frågorna. Vi räknar med att det skall vara möjligt att framlägga ett definitivt förslag som innebär ikraftträdande den 1 januari 1978 i stället för den 1 juli 1977.

Jag är angelägen om att understryka att det inte finns någon sådan skillnad i uppfattning när det gäller arbetsmiljöproblemen för sophämtarna som herr Lindkvist ville ge sken av i sitt inlägg. Vi noterar också från utskottsmajoritetens sida att det kan vara riktigt att de här förhållandena regleras genom bestämmelser i byggnadslagen. Det utesluter naturligtvis inte, eftersom förhållandena tydligen varierar kraftigt i olika delar av landet, att det under tiden ändå kan göras frivilliga insatser för att rätta till sophantering och att det kan vidtas kommunalpolitiska åtgärder som förbättrar förhållandena för dem som arbetar med sophämtningen.

För att över huvud taget kunna lägga fram den här reservationen har socialdemokraterna måst bygga upp argumentationen på att de inte tror på departementschefens uttalande att det skall göras en snabb utredning

och på att de inte heller tror på ambitionen. De säger att de inte kan finna sig i att den här frågan skall lösas endast med hjälp av den successiva förnyelsen av bostadsbeståndet. Det är då bara att konstatera den skillnaden. Vid en jämförelse med majoritetens skrivning kan man notera att socialdemokraterna i sin reservation egentligen inte gör någonting annat än slår in öppna dörrar.

Jag tänker inte nämna något namn men skall återge ett uttryck som tillskrivits många, nämligen detta: Verkligheten är socialdemokratins värsta fiende.

Även socialdemokraterna har när de skrev sin reservation måst inse att det finns en verklighet. Det är inte så enkelt som man velat ge sken av i debatten: att å ena sidan står regeringen och dess majoritet här i riksdagen som inte vill göra någonting, å andra sidan den socialdemokratiska och kommunistiska oppositionen, som vill att sophanteringens intresse till varje pris skall tillgodoses.

I reservationen skriver socialdemokraterna om höga kostnader, byggnadstekniska hinder, kulturhistoriska värden – som eventuellt skulle behöva tillspilloges, om man är tvungen göra vissa ingrepp i en fastighet – samt husets livslängd, som också herr Lindkvist talade om i sitt inlägg. Detta innebär att man räknar med att en hel del avvägningar måste göras när det gäller de olika intressena.

Avslutningsvis noterar jag att även vpk erkänner att det finns problem, eftersom man varit mycket angelägen om att i sin motion framhålla att det måste utgå ett ekonomiskt stöd i form av både lån och bidrag till fastighetsägarna, så att hyresgästerna – som vpk uttryckt det – inte behöver betala något för att fastigheten skall kunna garantera en god arbetsmiljö åt dem som sköter renhållningen.

Herr Lindkvist tillskrev nästan regeringen ansvaret för att folk bär sig illa åt genom att slänga sopor från sina lägenheter. Men det klarar ju ingen lagstiftning i världen, utan människorna måste på ett annat sätt lära sig att paketera soporna, så att de blir lätthanterliga för dem som skall se till att det är snyggt och rent omkring oss.

Samtidigt som jag yrkar bifall till utskottets hemställan vill jag understryka den positiva inställning till lösningen av de här frågorna som kommer till uttryck i utskottsmajoritetens skrivning. Vi räknar med att det endast blir fråga om en kortare tidsförskjutning, jämfört med vad som föreslås i den socialdemokratiska reservationen.

I detta anförande, under vilket herr förste vice talmannen övertog ledningen av kammarens förhandlingar, instämde herr Norrby, fru Andersson i Hjärtum, herr Torwald och fru Wiklund (samtliga c).

Herr LINDKVIST (s) kort genmäle:

Herr talman! Herr Mattsson sade att jag inte tidigare gjort några ansatser i riksdagen för att driva de här frågorna, och det har han alldeles rätt i. Det är nämligen så, som jag sade i mitt anförande, att det har gjorts

fyra utredningar i Stockholm, nämligen åren 1968, 1971, 1972 och 1973. Alla har syftat till att nå frivilliga uppgörelser med de privata fastighetsägarna. Det har nu de facto misslyckats. Nu kommer fackföreningsrörelsen hit till riksdagen och säger att den vill att det i riksdagen skall aktualiseras en lagstiftning på precis samma sätt som arbetsgrupperna har föreslagit. Det är det förslaget som vi har fört fram till ett avgörande. Så arbetar vi inom arbetarrörelsen, fackligt och politiskt i samverkan, för att lösa svåra problem för löntagarna, i det här fallet för dem som arbetar med sophämtningen.

Sedan säger herr Mattsson att det hör till ovanligheterna att man tar upp en fråga som är under utredning. Jag vill då tala om för herr Mattsson att vi har väckt den här motionen i anledning av en proposition från den borgerliga regeringen. Det är bostadsministerns proposition nr 31 som har gjort att vi väckt en motion och avgett en reservation i anslutning till utskottets betänkande. Kanske herr Mattsson vill berätta vad det är för slags utredning som är på gång. Vi är nog i allmänhet litet okunniga om vad det är fråga om. Vi vet att en utredning skulle tillsättas men vi vet inte om den har startat.

Sedan är herr Mattsson mycket nöjd med att man kan ge ett positivt besked. Ett positivt besked om vad? Är det ett besked om att en ny lagstiftning skall träda i kraft den 1 januari 1978? – Men vad skall den lagstiftningen innehålla? Var ligger ambitionsnivån? Vilka är kraven från den borgerliga regeringens sida?

Någon mening måste ändå utredningen ha – och det blir väl då att man skall ta större hänsyn till de privata fastighetsägarnas intressen. Kom inte och säg att det saknas material i den här frågan! Jag tror att Sveriges riksdag och andra beslutande församlingar skulle ha känt sig mycket lyckliga om det inför andra beslutsåtgärder funnits ett så stort sakligt material som det finns beträffande sophämtarnas arbetsmiljö. Jag tror att herr Mattsson skall fundera över det litet grand.

Herr MATTSSON (c) kort genmäle:

Herr talman! Herr Lindkvist kan naturligtvis använda den metoden att han talar om att man löser frågorna genom facklig och politisk samverkan. Men det befriar inte den tidigare socialdemokratiska regeringen eller den socialdemokratiska riksdagsgruppen från ansvaret att ha hållit sig underrättade om hur det ser ut i verkligheten. Han säger själv att man har gjort ett flertal utredningar. Ingen utredning har lett till önskat resultat, dvs. verkligt praktiska åtgärder som förbättrade sophämningspersonalens arbetsmiljö. Det är därför jag gjort kommentaren att det under 40 års tid har varit socialdemokrater i regeringen och att under denna tid sopåkarnas arbetsförhållanden inte har förbättrats. Det har väl blivit litet bättre i nybyggnation och i samband med ombyggnader, men det har ändå funnits kvar mycket att kritisera.

Först när det blir en ny regering, som verkligen griper sig an frågan, anmärker ni på ett kortare uppskov med ikraftträdandet av lagstiftningen

– som görs för att man skall få ett bättre underlag för riksdagsbeslutet. Jag sade själv att det inte behövs någon ny utredning om de verkliga förhållandena, utan vad utredningen behöver kompletteras med är det jag läste upp ur civilutskottets betänkande. Det är det man vill ha fram. Sedan kan man diskutera ambitionsnivån. I propositionen sägs att denna fråga skall ytterligare beredas för att det skall kunna läggas fram ett nytt förslag.

Herr Lindkvist måste väl ändå förstå att om man inte tänker vidta några åtgärder behöver man över huvud taget inte lägga fram förslag till riksdagen – då skulle ju läget vara oförändrat. Nu finns en signal till åtgärder i det som regeringen redan föreslagit när det gäller nybyggnader och ombyggnad.

Herr LINDKVIST (s) kort genmäle:

Herr talman! Herr Mattsson envisas med att säga att det som har inträffat beträffande dessa fyra utredningar inte befriar vare sig den socialdemokratiska regeringen eller den socialdemokratiska riksdagsgruppen från deras ansvar för sophämtarnas arbetsmiljö. Jag kan trösta herr Mattsson med att om man från fackligt håll tidigare hade beggärt en lagstiftning hade den socialdemokratiska riksdagsgruppen ställt upp till sista man. Det är helt klart.

Jag kan tillägga att om vi efter valet hade haft en socialdemokratisk regering skulle vi haft ett förslag att behandla i riksdagen i dag om en retroaktiv lagstiftning – i enlighet med den motion som socialdemokraterna har väckt.

Nu pratar herr Mattsson om ett kortare uppskov, men kom ihåg att arbetsgrupperna föreslog en lagstiftning med giltighet från den 1 januari 1977. På grund av att tiden är långt framskriden har vi emellertid föreslagit att den skall gälla fr. o. m. den 1 juli. Alla lagstiftare vet att ett beslut i riksdagen om en lag börjar få verkningar redan innan lagen formellt har trätt i kraft. Ett beslut nu skulle innebära stora fördelar när det gäller att komma till rätta med de arbetsmiljöproblem som vi här diskuterar.

Herr Mattsson säger vidare att de åtgärder som är aktuella nu skall komma tillbaka i proposition till riksdagen, och han vill att vi skall tro på vad utskottsmajoriteten här uttalar. Vad är det vi skall tro på? Att det kommer en proposition förefaller ganska klart, men var kommer ni att lägga er i ambitionsnivån? Säg någonting här inför kammarens ledamöter om detta!

Jag tror att ni kommer att lägga er på en lägre ambitionsnivå än vad socialdemokraterna önskar. Men övertyga mig gärna om att ni kommer att lägga fram samma förslag ett halvår senare! Om det är det herr Mattsson menar, säg det då, så att vi vet vad vi diskuterar!

Herr MATTSSON (c) kort genmäle:

Herr talman! Övertyga herr Lindkvist kan jag inte, eftersom herr Lindkvist inte vill bli övertygad. Han har tillsammans med de andra so-

cialdemokraterna i utskottet byggt upp reservationen på misstro mot majoriteten. Om man har tilltro till en så klar skrivning som den civilutskottet presterat, förstår man att reservationens krav egentligen inte innebär något annat än att man slår in öppna dörrar.

Jag noterar på nytt att inte heller den socialdemokratiska reservationen löser alla problemen. Man förordar därför anvisningsarbete i detta sammanhang. Utskottsmajoriteten väljer att invänta den ytterligare beredning och det klarläggande av en del av dessa frågor som kommer i samband med en proposition, i stället för att överlämna det till anvisningsarbetet.

Jag klarar dock, som sagt, inte uppgiften att övertyga herr Lindkvist, eftersom herr Lindkvist inte vill bli övertygad.

Herr förste vice talmannen anmälde att herr Lindkvist anhållit att till protokollet få antecknat att han inte ägde rätt till ytterligare replik.

Herr SIVERT ANDERSSON i Stockholm (s):

Herr talman! I civilutskottets betänkande nr 6 behandlas vår tids mest eftersatta arbetsmiljöproblem. Att regeringen och utskottsmajoriteten nu motsätter sig att man tar ett steg för att rätta till sophämtarnas arbetsmiljö upplevs i dag av många som direkt skandalartat. Uppenbarligen lägger sig borgarna nära de önskemål som framställts från fastighetsägarna och kapitalägarna.

Det uppskov med lagstiftningen som utskottsmajoriteten begär är onödigt och måste betecknas som ett upprörande bevis på bristande förståelse för de fruktansvärda arbetsmiljöproblem som det i själva verket handlar om. Anmärkningsvärt är också att omsorgen om fastighetsägarnas intressen fått stå framför löntagarintresset i så hög grad i det här ärendet. Här har alltså de borgerliga partierna än en gång ställt sig bakom de starka kapitalintressena på den egna sidan i stället för att medverka till förbättringar för svårt utsatta löntagargrupper.

Nu är det på det viset att krav på radikala förändringar i arbetsmiljön kostar pengar. På sikt måste det dock slås fast att arbetsmiljöinvesteringar alltid blir lönsamma.

Vad det i själva verket är fråga om är en avvägning. Denna får ske mellan dels behovet av en lagstiftning som täcker alla befintliga hus, dels fastighetsägarintresset. Regeringens avvägning är här riktad mot sophämtarna. Att lagen bör täcka hela området av fastigheter – alltså även befintliga hus – tror jag inte någon sätter i fråga.

Här har också under debatten anförts ett otal exempel på fullständigt vidriga arbetsförhållanden som finns ute på fältet.

Kostnadsaspekten anføres nu från borgerligheten som ett huvudskäl till att det inte skall bli någon generell lagstiftning. Detta måste vi kraftfullt tillbakavisa helt i den anda som Oskar Lindkvist nyss har gjort här i kammaren.

De arbetsmiljöer det här gäller är av det slaget att det knappast kan bli fråga om en avvägning mellan nytta och kostnader, som utskotts-

majoriteten så utmanande uttrycker sig. I själva verket rör det sig här om vilken syn man har på människan i arbetet, hennes roll och hennes funktion där, och om människans beroende av förhållandena på arbetsplatsen.

Sophanteringens arbetsmiljöer tillhör de värsta. Därför måste kraftfulla åtgärder snarast sättas in för att förbättra förhållandena. Utvecklingen i samhället i övrigt innebär att vi ständigt kan notera förbättringar på skilda områden för människorna. Det kan man inte säga om dem som arbetar med sophämtningen i äldre fastigheter. Här gäller det att angripa själva problemet, och det kan göras om riksdagen röstar för de socialdemokratiska reservationerna.

Jag kan inte underlåta att också påpeka att det under senare tid har gjorts angrepp på sjukförsäkringssystemets roll när det gäller frånvaron i arbetet. Vi har också här under debatten fått vittnesmål om vilken kraftig utslagningsprocess den här typen av arbete innehåller. Jag vill påminna dem som deltar i debatten kring den höga sjukfrånvaron i företagen om den debatt vi för i dag och ber dem koppla den till frånvaroproblematiken.

Det är tyvärr på många områden fortfarande den höga personalomsättningen och sjukfrånvaron som minskar risken för människorna i arbetslivet att utsättas för skador.

Det finns enligt min mening inga bärande skäl att fördröja en sanering av en arbetsmiljö av det slag som sophämningsarbetet omfattar. Men i stället har borgerligheten valt att gå på en förhålningstaktik. Man skyggar inför kostnadsaspekten och accepterar därmed t. v. att denna utsatta arbetsgrupp skall hotas till hälsan i sitt arbete.

Den nya regeringen har lagt ett förslag som behandlar avfallsproblem i andra sammanhang, en verksamhet där ingen människa veterligt hittills har kommit till skada. När det nu gäller en aktuell fråga om avfall där det finns flera klara bevis för att människor verkligen dagligen riskerar att skadas och också kommer till skada, så skall man avvakta ytterligare utredning, trots att det redan finns ett så utomordentligt rikhaltigt bakgrundsmaterial!

Jag yrkar bifall till de av socialdemokraterna vid civilutskottets betänkande nr 6 fogade reservationerna.

Herr FRANZÉN (vpk):

Herr talman! Riksdagsmajoriteten har ju ställt vänsterpartiet kommunisterna utanför utskotten, och därför har vi inte haft möjlighet att i det här sammanhanget avge någon reservation. Däremot har vi motiverat och ställt oss helt bakom de krav som sophämtarna framfört. Vi har också här gått längre än de reservationer gör som socialdemokraterna i utredningen har avgivit.

Fru Nordlander har för vpk:s räkning berört själva arbetsmiljön för den yrkesgrupp som har ett av de tyngsta och mest påfrestande jobben i det här landet. Jag skall i mitt inlägg beröra finansieringen, men kan

Fredagen den
17 december 1976

Avfallshantering

inte låta bli att även göra några kommentarer till arbetsmiljön.

Den reaktionära syn som departementet och utskottsmajoriteten har gett till känna gentemot den yrkesgruppen står i bjärt kontrast till de åtgärder som föreslås av sophämtarna själva. Sophämtarna hade väl heller inte räknat med annat, då frågan om bättre arbetsmiljö över huvud taget görs till en samarbetsfråga mellan dem som för sitt yrkesutövande behöver förbättringar och dem som tjänar på att inte behöva bekosta mer än vad som är absolut nödvändigt – allt för att profiten skall bli så hög som möjligt. Att andra människor bryter ryggar eller sliter ut leder i ben och armar vilket medför en utslagning i förtid bekymrar inte dessa profitörer mer än att det till slut blir svårt att få tag på någon som vill fortsätta att utföra jobbet när de som nu gör det har tagit slut.

Att sophämtarna är en oerhört viktig yrkesgrupp visades vid den soppstrejk som ägt rum, en strejk som var nödvändig för att de skulle få gehör för kraven på arbetsmiljöförbättringar. Den socialdemokratiska regeringens oförmögenhet eller ovilja att ge skyddsombuden sådan makt att förbättringar kunnat komma till stånd långt tidigare och utan att strejk behövt vidtas är bara att beklaga.

Den nya regeringen vill inte tillmötesgå kravet på att förbättra soprummen i befintliga hus med motivering att det behövs en ny utredning, då kostnaderna inte kan överblickas. Man måste här ställa frågan: Vad skall utredningen syfta till? Att arbetsmiljön är direkt undermålig är helt klart och fastlagt både i debatten och i tidigare utredningar. Det enda utredningen kan komma att leda fram till är hur fastighetsägarna skall kunna slippa ifrån att betala det de skall betala, hur de skall undgå att bekosta de arbetsmiljöförbättringar för sophämtarna som är ett helt oundvikligt krav.

Sveriges fastighetsägareförbund anger i sitt remissyttrande också kostnadsaspekten som skäl till att inte behöva vidta förändringar av det slag som erfordras för att ge sophämtarna drägliga arbetsmiljöförhållanden. Det är ingen överraskning att man anför kostnadsskäl för att motsätta sig förbättringar för arbetare så länge det finns nya arbetare att tillgå, och en ekonomiminister som också vill ha en arbetslöshetsarmé, klar att hoppa in – f. ö. samma inställning som den Svenska arbetsgivareföreningen ger uttryck för. Då är det inte nödvändigt med så betydande förändringar; det är ju bara att stoppa in en ny kugg i maskineriet när någon av de gamla kuggarna har tagit slut!

För att väcka opinion mot förändringar som syftar till att förbättra arbetssituationen för soparbetarna försöker fastighetsägarna mana fram motsättningar mellan å ena sidan sophämtarna och å andra sidan hyresgästerna. Det är inte på det viset att det finns ett motsatsförhållande mellan dessa båda grupper. Tvärtom är det på det viset att det råder gemensamma intressen mellan sophämtarna och hyresgästerna. Ett bättre förhållande i befintliga hus innebär ju exempelvis att varken sophämtarna eller hyresgästerna behöver krypa ned i källaren i sopangelägenheter. Soprummet blir förlagt till bottenplanet, och i vissa fall kommer också

sopnedkast till stånd – förbättringar som kommer både hyresgäster och soparbetare till godo.

För att klara finansieringen har vänsterpartiet kommunisterna föreslagit statliga lån till ombyggnationen. Vi har gjort detta – inte av omtanke om fastighetskapitalet, utan för att man inte skall kunna skylla på penningbrist för att slippa verkställa förbättringarna. Det är alltså i sophämtarnas och hyresgästernas intresse som vi föreslagit lånemöjligheterna. Vi ansluter oss därför till den socialdemokratiska reservationen 3 i betänkandet. Den tillgodoser helt vårt motionsyrkande.

Till herr Mattsson skulle jag vilja säga att bidrag till förbättringar av befintliga bostadsmiljöer f. n. utgår, och det har alla partier varit överens om. Jag tycker därför inte att det borde vara förvånande för herr Mattsson att vänsterpartiet kommunisterna också vill anvisa bidrag och lån till förbättringar av framför allt sådana här miljöer.

När det gäller frågan om att kostnaderna inte skall belasta hyresgästerna anser vi det av flera skäl nödvändigt med ett uttalande av riksdagen. För det första för att slå fast att det under inga omständigheter är hyresgästerna som skall stå för kalaset. För det andra för att slå bort de krav från fastighetsägarna som dessa säkerligen kommer att ställa i olika sammanhang i syfte att kompensera sig själva för kostnaderna. För det tredje för att socialdemokraternas reservation nr 2 inte innebär några garantier i den vägen för hyresgästerna. Det kan anses osannolikt att en hyreshöjning, enligt bruksvärdesprincipen, i normalfallen skall kunna komma till stånd. Bruksvärdesprincipen gäller bara de lägenheter som uthyrs till bostadslägenheter. Alla övriga lägenheter som uthyrs till småaffärer, hantverkare och liknande ställs med socialdemokraternas reservation inför risken av nya hyreshöjningar som motiveras med kostnaderna för ombyggnation av soprum och liknande. Reservationen innebär inte några garantier mot hyreshöjningar. Det kan också – även om det är osannolikt i normalfallet – bli så att hyreshöjning kan komma till stånd även för bostadslägenheter.

Det är för att slå vakt om alla hyresgästers intressen som vi vill att uttalandet skall komma till stånd.

För det fjärde kommer ett uttalande av det slag som föreslås i vpk-motionen att klargöra för opinionen på ett bättre sätt vad det hela rör sig om. Fastighetsägarna kommer, som jag tidigare sade, att försöka ta alla chanser till kompensation. Det kan de göra genom att skicka ut meddelanden med krav om hyreshöjningar med anledning av ökade kostnader. Det finns utan tvivel många människor i detta land, som av okunighet om hyreslagstiftningen eller för att slippa bråka tyvärr kommer att finna sig i kraven, därför att de är rädda att bli ställda på gatan. Ett uttalande från riksdagen om att kostnaderna för förbättringar av soprummen eller andra åtgärder som vidtas för att göra sophämtarnas situation någorlunda dräglig inte får belasta hyresgästerna skulle utan tvivel försvåra för fastighetsägarna att kompensera sig.

Vänsterpartiet kommunisterna ställer helt upp på sophämtarnas sida

i deras krav på en vettig och dräglig arbetsmiljö. Men vi vill inte ställa detta krav som en motsättning mot hyresgästerna. Vi ställer också upp på hyresgästernas sida, då vi anser att det endast är fastighetsägarna som skall bekosta den förbättrade arbetsmiljön. Vpk står helt på sophämtarnas och hyresgästernas sida emot de reaktionära krafterna, som representeras av regering och fastighetskapital.

Herr talman! Jag vill med detta yrka bifall till vpk-motionen 33, p. 3 och till reservationerna 1 och 3.

Fru bostadsministern OLSSON:

Herr talman! När jag suttit och lyssnat på debatten har jag förundrat mig över att herr Lindkvist talar med så högt röstläge. Jag skulle tro att förklaringen är ungefär den som herr Mattsson tidigare angav, nämligen att socialdemokraterna efter sitt långa regeringsinnehav har litet dåligt samvete för att de underlåtit att framlägga förslag som hade gjort det möjligt för sophämtarna att få en bättre arbetsmiljö. Jag är den första att säga att de har en katastrofalt dålig arbetsmiljö f. n.

Jag skall citera den socialdemokratiska motionen, vars första namn är Oskar Lindkvist: "Sophämtarna lämnas att fortfarande arbeta under förhållanden som inte skulle godtas på andra områden – i en arbetsmiljö som i många fastigheter är rent 1800-talsmässig och en skamfläck för samhället."

Jag skriver under på det.

Det förvånande är att det inte under alla år har kommit några förslag till förbättringar. Vad ärvde jag när jag kom till departementet den 8 oktober? En utredning, vars ledamöter jag utgår ifrån hade goda ambitioner att åstadkomma någonting, men som under remissomgången visade sig ha luckor. Jag kan omtala att de sista remissyttrandena kom in till departementet omkring den 15 oktober eller kanske något senare. Då upptäcktes de här luckorna. Vad hade jag då att välja på? Jo, antingen att göra kompletteringar till utredningen, alltså underlåta att över huvud taget lägga någon proposition nu utan vänta till 1977, eller att dela på nybyggnad och ombyggnad och återkomma beträffande befintlig bebyggelse. Jag valde att framlägga en delproposition. Varför det? Jo, därför att vi på departementet kände till att det förekommer missar vid ombyggnad och att det fortfarande – när man har byggt om – finns dåliga soprum och dåliga transportvägar. Det har jag ytterligare fått bekräftat under de senaste dagarna av representanter för sophämtarna. Därtill hade vi väldigt kort tid på oss att över huvud taget kunna åstadkomma denna proposition, för att det skulle komma till beslut här i riksdagen före juluppehållet. Jag vill poängtera att vi gjorde det här just för att vi hade sophämtarnas bästa för ögonen.

Jag kan också omtala för kammaren, att ingen kunde vara mera ledsen än jag när jag under föredragningen blev klar över att dessa luckor fanns i utredningen och att vi var tvungna att göra kompletteringar. Många har haft invändningar, även bland de remissinstanser som man räknar

med är positiva. Det kan jag belysa för kammaren genom att läsa upp senare delen av HSB:s yttrande: "HSB anser att den föreslagna 48 b § bör kompletteras med att hänsyn även bör tagas till de ekonomiska konsekvenserna, samt att förbättringarna bör genomföras i samråd med förvaltningarna och successivt med hänsyn till ekonomiska och praktiska förutsättningar."

Det är en fråga om bl. a. just de ekonomiska konsekvenserna och vilka ekonomiska gränsdragningar man skall göra och vem som skall stå för kostnaderna. Jag skall inte göra några bindande uttalanden här. Men jag kan ändå peka på var man kan lägga kostnaderna. Jag anser t. ex. att det borde vara rimligt att man i botten för alla de här upprustningarna lägger en del som helt och hållet skall falla på fastighetsägarna. Men man kan också sedan för det som gäller ovanför tänka sig att hyresgästerna står för en del och dessutom att samhället bistår med något. Det är sådana här avvägningar som måste göras, och det är precis det som t. ex. HSB har skrivit i sitt remissyttrande.

Jag vill också påpeka att det här inte skall bli ett långdraget utredningsförfarande. Det skall vara en komplettering till det arbete som arbetsgruppen har gjort, en komplettering av fastighetsägare, SABO och de enskilda, en komplettering av representanter för hyresgästerna och en komplettering av någon från planverket. Den här gruppen skall ha kort tid på sig och sedan skall en proposition läggas fram. Det tillhör väl egentligen ovanligheterna att en regering så klart uttalar sig för och lovar att det skall komma en proposition, som man har gjort i det här sammanhanget.

När sedan majoriteten i civilutskottet anger tidpunkten den 1 januari 1978 är det helt i linje med min tidsplan. Vad är det då egentligen som skiljer oss åt, herr Lindkvist? Jo, det är ett halvår för ikraftträdandet. Men jag utgår från att vi från regeringen skall kunna komma med ett förslag som är mer genomarbetat än det som arbetsgruppen gav underlag för.

Jag vill än en gång poängtera: Sophämtarnas arbetsförhållanden är skandalösa, och de måste förbättras även i befintlig bebyggelse. Låt mig få säga detta från denna talarstol. Det har talats så mycket om pressdebatt här i dag. Tyvärr har jag av någon anledning inte fått delta i den debatten. Men det finns inga delade meningar i ambitionen. Jag vill läsa upp vad jag skriver i propositionen; det verkar som om en del inte har läst den:

"Det fortsatta utredningsarbetet beträffande åtgärder för att komma till rätta med missförhållandena i befintlig bebyggelse bör inriktas på att åstadkomma ett system som i likhet med arbetsgruppens förslag gör det möjligt att ålägga fastighetsägare att avhjälpa förekommande brister."

Detta är regeringens ambitioner.

Jag har under den tid då vi har arbetat med propositionen och över huvud taget arbetat med denna fråga blivit förvånad över att det inte har visat sig verksamt att vidta åtgärder med hänvisning till annan lagstiftning – jag tänker på arbetarskyddslagen och hälsovårdslagstiftningen.

Hälsövardsnämnden i Stockholms kommun säger vid förfrågan att man har praktiskt taget inga anmälningar mot dessa dåliga förhållanden. Jag tycker det är dessa lagar som man behöver tillämpa tills vi får det bättre ordnat i den befintliga bebyggelsen – en bättre arbetsmiljö för sophämtarna.

Herr LINDKVIST (s):

Herr talman! Bostadsministern har nu identifierat sig med fru Elvy Olsson i kanslihuset och samtidigt avsvär hon sig den uppfattning som samma Elvy Olsson hade i planverkets styrelse den 28 augusti 1976. Eftersom ståndpunkterna grundar sig på samma material plus ett antal tillstyrkande remissvar blir naturligtvis frågan vad skälet är till att bostadsministern har släppt den uppfattning hon gav uttryck för så sent som i slutet av augusti månad.

Sedan säger bostadsministern att det skall komma en proposition. Ja, men det är inte det som är intressant; det intressanta är vad som skall stå i denna proposition. Vilken ambitionsgrad har den borgerliga regeringen när det gäller att tillmötesgå sophämtarnas arbetsmiljökrav? Var tänker regeringen lägga sin kravnivå? Det är en av de huvudfrågor som jag har ställt under debatten och som den bekymrade ordföranden i civilutskottet klarade av med att säga: "Vi lovar att det skall komma en proposition. Det är vårt positiva besked i denna fråga." Vilken är er målsättning när det gäller sophämtarnas arbetsmiljö?

Bostadsministern klagade över mitt höga röstläge och tillskrev detta det långvariga socialdemokratiska regeringsinnehavet. För ordningens skull vill jag säga till bostadsministern att mitt röstläge inte har någon som helst anknytning till det långvariga socialdemokratiska regeringsinnehavet. Jag tyckte det var skäl att tala i klartext så att vi vet exakt var vi har varandra när det gäller en så viktig fråga som denna.

Bostadsministern refererar i sitt anförande den socialdemokratiska motionen och skriver under på att förhållandena är skandalösa. Men samtidigt argumenterar hon för en ny utredning – "det fanns luckor i de gamla utredningarna". Då frågar jag: Vari består de luckorna? Utredningarna har gjorts av ambitiösa arbetsgrupper som i Stockholm har fått samtliga politiska partier bakom sig. Vad är det som fattas i detta utredningsmaterial? Enligt vårt sätt att se ingenting. Bostadsministern säger ordagrant att när hon upptäckte luckorna i utredningarna blev hon ledsen och kände sig tvingad att tillsätta en ny utredning. Vad ligger det i begreppet "tvingad att tillsätta en ny utredning"? Det är ju bara fastighetsägarna som är direkta motståndare till en lösning av det slag som arbetsgrupperna och sedermera socialdemokraterna i riksdagsdebatten har föreslagit.

Bostadsministern tar också upp remissvaret från HSB:s riksförbund. Det hade jag naturligtvis väntat att hon skulle göra. Där har nämligen HSB sagt att man tvingats ta hänsyn till de ekonomiska konsekvenserna. Man har även fört in i debatten att förvaltningarna skall med i bilden

när det gäller dessa förändringar.

Vad fru bostadsministern glömde bort, och det kan ju ske i hastigheten, var att nämna att HSB:s riksförbund i princip tillstyrkte arbetsgruppernas förslag och alltså får anses stå bakom de åtgärder som den socialdemokratiska gruppen rekommenderar. Jag tror det är viktigt att säga det, eftersom detta är en viktig del av redogörelsen för HSB:s riksförbunds remissvar.

Bostadsministern säger också att hon kan tänka sig att en del av merkostnaden skall falla på fastighetsägaren, en del på hyresgästerna och en del kanske på samhället. Hon säger att det hör till ovanligheterna att en regering efter så kort tid utlovar en proposition. Det hör nog inte till ovanligheterna, men det hör till ovanligheterna att en regering efter så kort tid utlovar en proposition om vars innehåll vi vet väldigt litet. När fru bostadsministern säger att en del av kostnaden skall falla på hyresgästerna frågar jag: Avser regeringen samtidigt att förändra bruksvärderingen av hyreslägenheter? Det är den värdering vi satt in på den svenska bostadsmarknaden för att åstadkomma en jämnare hyressättning.

Fru bostadsministern OLSSON:

Herr talman! Jag återkommer till herr Lindkvists höga röstläge. Det beror naturligtvis inte på socialdemokraternas långa regeringsinnehav utan på att ni låtit denna fråga bero. Då kanske man tror att om man talar väldigt högt kan man dölja detta faktum.

Jag sade, vad gäller remisserna, att även de som räknas till de positiva svaren – och dit räknas bl. a. HSB:s yttrande – innehåller många invändningar, bl. a. de invändningar jag ordagrant läste upp. Det faktum att det i så många av de s. k. positiva yttrandena finns så mycket invändningar gjorde att vi på departementet kände oss nödsakade att lägga fram propositionen i två omgångar.

Herr Lindkvist återkommer med frågan vad den nya propositionen skall innehålla. Detaljer är jag naturligtvis inte villig att gå in på. Men jag har läst upp vad det står i propositionen att den arbetsgrupp som skall komplettera materialet skall syssla med och vilken ambitionsnivå den skall ha. Man skall alltså åstadkomma ett system som i likhet med arbetsgruppens förslag gör det möjligt att ålägga fastighetsägaren att avhjälpa förekommande brister. Längre tycker jag inte man skall behöva gå. Det är väl klara besked.

Jag säger som herr Mattsson sade förut: Det räcker inte att tala om var man tycker att det har funnits luckor och vad som skall ses över av denna arbetsgrupp. Herr Lindkvist frågar bara vad som skall göras. När man ändå bestämmer sig för att man inte vill lyssna på varandra tjänar sådana här meningsutbyten väldigt litet till, tyvärr.

Herr FRANZÉN (vpk):

Herr talman! Den här debatten hänger sig fortfarande fast vid att hyresgästerna skall vara med om att betala en del av kostnaderna för de

föreslagna förbättringarna i arbetsmiljön för sophämtarna.

Jag tror inte att vare sig Elvy Olsson eller herr Lindkvist riktigt har fattat problematiken med fördelningen av kostnaderna. En sak kan vi direkt slå fast, nämligen att fastighetsägarna kan begära vilka höjningar som helst, oavsett om man hävdar bruksvärdesprincipen eller, som Elvy Olsson säger att utredningen skall syfta till, att hyresgästerna skall åläggas en kostnad ovanpå den som fastighetsägarna skulle få.

Fastighetsägarna kommer givetvis i mesta möjliga mån att använda sig av principen går det så går det, alltså det gamla klassiska tillvägagångssättet. För att kunna stå emot detta måste hyresgästerna ha "is i magen" och samtidigt också avsevärda kunskaper eller experthjälp för att kunna vinna rättelse i hyresnämnden.

Som jag sade i mitt tidigare inlägg kommer mängder av människor att falla för kraven från fastighetsägarna. Varken jag eller herr Lindkvist tror jag inbillar sig att fastighetsägare eller fastighetsspekulanter kommer att låta bli att göra tappra försök. Märk väl att jag inte generaliserar. Det finns givetvis en del som inte tar till sådana metoder. Men vi måste slå vakt om alla hyresgäster, särskilt de som har hyresvärdar som står utan alla hämningar när det gäller att tillgodogöra sig vad som är möjligt.

Herr Lindkvist och fru Olsson gick inte in på frågan vad som skall hända för de hyresgäster som inte berörs av bruksvärdesprincipen, alltså när det gäller de lägenheter som inte är bostadslägenheter. Tänker man kanske skyffla över de mesta kostnaderna på de hyresgästerna?

Till herr Lindkvist kan jag inte låta bli att återkomma ytterligare en gång. Det är inte alls så givet, som ni socialdemokrater ger uttryck för i reservationen 2, att enligt bruksvärdesprincipen hyreshöjningar inte skulle kunna komma till stånd i detta fall. Hyresgästernas riksförbund, som skall förhandla om bruksvärdet, har i sitt remissvar till bostadsdepartementet sagt följande:

"En förutsättning för att konflikter inte skall uppstå är att man vid genomförande av åtgärder för att förbättra arbetsmiljön inte ger avkall på de boendes intressen. Tekniska lösningar får inte väljas så att servicen försämras. Finansieringen av åtgärderna måste ordnas så att belastningen på boendekostnaden blir så liten som möjligt."

Det innebär ändå, herr Lindkvist och fru Olsson, att enligt bruksvärdesprincipen har hyresgästföreningen, som skall förhandla om dessa hyror, den uppfattningen att förbättringen av arbetsmiljön för sophämtarna kan inverka på hyrorna. Detta remissvar stärker min misstanke att hyresgästerna mycket väl kan åka på att betala detta kalas.

Jag vill avsluta med att konstatera vad som sades i oktober, då renhållningsarbetare och sophämtare från de fyra nordiska länderna var samlade i Stavanger. Där sade man att stat och kommuner bör lämna bidrag och förmånliga lånemöjligheter för ombyggnad av soprum och transportvägar i befintlig bebyggelse. Det är helt givet att det måste till åtgärder, inte för fastighetsägarna utan naturligtvis för att se till att sophämtarna får miljöer som är människovärdiga.

Herr LINDKVIST (s):

Herr talman! Jag vill tillföra protokollet några ord med anledning av fru bostadsministerns senaste yttrande, där hon återigen gick till attack mot socialdemokraterna för att vi så länge har låtit den här saken bero. Låt mig då säga ännu en gång att vi har haft kontakt med facket i dessa frågor under senare delen av 1960-talet och under hela 1970-talet, och från fackligt håll har man ansett sig i första hand böra försöka lösa problemen genom frivilliga överenskommelser. När misslyckandet att nå resultat på den vägen numera är konstaterat, har man kommit till socialdemokraterna i riksdagen och begärt att vi skall aktualisera frågan lagstiftningsvägen. Det är precis vad den socialdemokratiska gruppen har gjort.

HSB:s yttrande är positivt, säger fru bostadsministern. Ja, det är det. Det finns många positiva yttranden, och jag konstaterar att det borde ligga mycket nära till hands att nu förstå att tidpunkten är inne att praktiskt omsätta råden och anvisningarna och önskemålen i verkligheten och inte skjuta på det som fru bostadsministern har gjort.

Nej, sanningen är den att fru bostadsministern har stått inför ett val mellan å ena sidan fastighetsägarintressena och å andra sidan sophämtarnas arbetsmiljö. Hon har i varje fall t. v. valt fastighetsägarintressena. Det tycker jag är ett klart facit av den här diskussionen.

Överläggningen var härmed slutad.

Mom. 1

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels reservationen nr 1 av herr Bergman m. fl., och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan herr Lindkvist begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller civilutskottets hemställan i betänkandet nr 6 mom. 1 röstar ja,

den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammaren bifallit reservationen nr 1 av herr Bergman m. fl.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då herr Lindkvist begärde röst-räkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja - 157

Nej - 147

Mom. 2

Herr FÖRSTE VICE TALMANNEN: Propositioner ställs först beträffande utskottets hemställan och därefter i fråga om motiveringen.

Hemställen

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställen, dels hemställen i motionen nr 33 av herr Werner m. fl. i motsvarande del, och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan herr Franzén begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller civilutskottets hemställen i betänkandet nr 6 mom. 2 röstar ja,

den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammaren bifallit hemställen i motionen nr 33 i motsvarande del.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då herr Franzén begärde röst-räkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja - 285

Nej - 18

Avstår - 2

Motiveringen

Propositioner gavs på godkännande av dels utskottets motivering, dels den i reservationen nr 2 av herr Bergman m. fl. anförda motiveringen, och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan herr Lindkvist begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren godkänner civilutskottets motivering i betänkandet nr 6 mom. 2 röstar ja,

den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammaren godkänt den i reservationen nr 2 av herr Bergman m. fl. anförda motiveringen.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då herr Lindkvist begärde röst-räkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja - 157

Nej - 133

Avstår - 15

Mom. 3

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställen, dels reservationen nr 3 av herr Bergman m. fl. och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan herr Lindkvist begärde votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller civilutskottets hemställan i betänkandet nr 6 mom. 3 röstar ja.
den det ej vill röstar nej.
Vinner nej har kammaren bifallit reservationen nr 3 av herr Bergman m. fl.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då herr Lindkvist begärde röst-räkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja - 157
Nej - 148

§ 20 Ändrade beskattningsregler för egenföretagare, m. m.

Föredrogs skatteutskottets betänkande 1976/77:12 med anledning av propositionen 1976/77:41 om ändrade beskattningsregler för egenföretagare, m. m. jämte motioner.

I propositionen 1976/77:41 hade regeringen (finansdepartementet) föreslagit att riksdagen skulle anta vid propositionen följande förslag till

1. lag om ändring i kommunalskattelagen (1928:370),
2. lag om ändring i lagen (1970:172) om begränsning av skatt i vissa fall,
3. lag om ändring i skogskontolagen (1954:142),
4. lag om ändring i lagen (1968:419) om allmän arbetsgivaravgift,
5. lag om ändring i lagen (1959:552) om uppbörd av vissa avgifter enligt lagen om allmän försäkring, m. m.

Beträffande propositionens huvudsakliga innehåll anfördes följande:

I början av detta år infördes regler om lättnader i den s. k. faktiska sambeskattningen. Samtidigt inskränktes utrymmet för inkomstuppdelning mellan familjemedlemmar som bedriver verksamhet genom ett fåmansföretag. Enligt dessa bestämmelser måste s. k. medhjälpande make arbeta minst 600 timmar i verksamheten under beskattningsåret för att själv bli beskattad för värdet av sin arbetsinsats (600-timmarsspärren). Vidare gäller att medhjälpande make inte i något fall får beskattas för mer än en tredjedel av makarnas sammanlagda inkomst av verksamheten (tredjedelsregeln). Lön till barn från föräldrar eller från ett fåmansföretag, i vilket någon av föräldrarna är företagsledare, skall beskattas hos föräldrarna om barnet inte fyllt 16 år. Detsamma gäller - oavsett barnets ålder - om barnet studerar på heltid utom när det är fråga om arbete som utförts under sommarferier eller annat uppehåll på minst en månad.

I propositionen läggs fram förslag om uppmjukning av villkoren för individuell beskattning. Kravet på medhjälpande makes arbetsinsats sätts ned från 600 timmar till 400 timmar. Tredjedelsregeln slopas helt. Det föreslås

Nr 49

Fredagen den
17 december 1976

Ändrade beskattningsregler för egenföretagare, m. m.

Fredagen den
17 december 1976

*Ändrade beskatt-
ningsregler för
egenföretagare,
m. m.*

att barn som har fyllt 16 år skall beskattas för värdet av sin arbetsinsats oavsett om barnet är anställt hos föräldrarna eller annan arbetsgivare.

Propositionen innehåller också förslag till ändring av den s. k. 80/85-procentregeln. Enligt nuvarande regler skall skatten nedsättas om det belopp som den skattskyldige för visst beskattningsår måste betala i kommunalskatt, statlig inkomstskatt och förmögenhetsskatt överstiger viss del (80/85 %) av den skattskyldiges till statlig inkomstskatt beskattningsbara inkomst (spärrbeloppet). I propositionen föreslås att också den skattskyldiges egenavgifter (socialförsäkringsavgifter och allmän arbetsgivaravgift som erläggs av egenföretagare) skall få räknas in i det belopp som jämförs med spärrbeloppet. I fråga om skattskyldig, som vid taxeringen till statlig inkomstskatt fått särskilt investeringsavdrag eller avdrag för egenavgifter, föreslås vidare att spärrbeloppet skall utgöra 80/85 % av summan av den beskattningsbara inkomsten och de belopp varmed sådana avdrag medgivits.

Vissa ändringar av huvudsakligen teknisk karaktär föreslås i reglerna om schablonavdrag för egenavgifter m. m.

Vidare föreslås att premie för egen grupplivförsäkring skall få dras av som driftkostnad vid beräkning av inkomst av jordbruksfastighet och rörelse.

Egenföretagare erlägger f. n. allmän arbetsgivaravgift på den del av inkomsten som överstiger 18 000 kr. I propositionen föreslås att den avgiftsfria inkomstdelen höjs till 30 000 kr.

De nya reglerna om fördelning av inkomst mellan olika familjemedlemmar och om avdrag för premie för grupplivförsäkring skall enligt förslaget tillämpas fr. o. m. 1977 års taxering. Ändringen av 80/85-procentregeln skall tillämpas första gången i fråga om skatt som påförs på grund av 1978 års taxering. Höjningen av den avgiftsfria inkomstdelen vid beräkning av allmän arbetsgivaravgift skall enligt förslaget tillämpas på inkomster som tas upp till beskattning fr. o. m. 1978 års taxering."

I detta sammanhang behandlades motionerna

1976/77:30 av herr Palme m. fl. (s), vari hemställdes att riksdagen beslutade att förslaget om ändringar i kommunalskattelagen beträffande rätt till avdrag för familjemedlemmars lön från företagsinkomster skulle avslås,

att i förslaget om ändring av kommunalskattelagen, i vad avsåg att företagarnas grupplivförsäkringspremier skulle vara avdragsgilla i rörelsen, ordet "väsentligt" utgick och

att förslaget om ändring av lagen om allmän arbetsgivaravgift skulle avslås, samt

1976/77:31 av herr Werner m. fl. (vpk), vari hemställdes att riksdagen beslutade

1. att förslaget om ändringar i kommunalskattelagen beträffande rätt till avdrag för familjemedlemmars lön från företagsinkomster skulle avslås.

2. att i förslaget om ändring av kommunalskattelagen, i vad avsåg att företagarnas grupplivförsäkringspremier blev avdragsgilla i rörelsen, ordet "väsentligt" utgick,

3. att förslaget om ändring av lagen om allmän arbetsgivaravgift skulle avslås,

4. att förslaget om ändring i lagen om begränsning av skatt i vissa fall skulle avslås.

Utskottet hemställde

1. beträffande spärreglerna i fråga om lön till make och barn m. m. att riksdagen med avslag på motionerna 1976/77:30 och 31 i denna del skulle anta propositionen i denna del,

2. beträffande grupplivförsäkring att riksdagen med bifall till motionerna 1976/77:30 och 31 i denna del skulle anta propositionen i denna del med den i motionerna föreslagna ändringen,

3. beträffande 80/85-procentregeln att riksdagen med avslag på motionen 1976/77:31 i denna del skulle anta propositionen i denna del,

4. beträffande egenföretagares allmänna arbetsgivaravgift att riksdagen med avslag på motionerna 1976/77:30 och 31 i denna del skulle anta propositionen i denna del,

5. beträffande förlättningsförslagen att riksdagen till följd härav och av vad utskottet anfört skulle anta de vid propositionen fogade förslagen till

1. lag om ändring i kommunalskattelagen (1928:370) med de ändringar att 23 § 1 mom., 30 § 1 mom. samt punkt 2 a av anvisningarna till 22 §, punkt 9 av anvisningarna till 29 § och anvisningarna till 52 § skulle erhålla av utskottet föreslagen lydelse,

2. lag om ändring i lagen (1970:172) om begränsning av skatt i vissa fall,

3. lag om ändring i skogskontolagen (1954:142) med de ändringar att ingressen och 1 § skulle erhålla av utskottet föreslagen lydelse,

4. lag om ändring i lagen (1968:419) om allmän arbetsgivaravgift,

5. lag om ändring i lagen (1959:552) om uppbörd av vissa avgifter enligt lagen om allmän försäkring, m. m.

Reservationer hade avgivits

1. av herrar Wärnberg, Kristenson, Carlstein och Westberg i Hofors, fru Normark, herr Boström samt fru Rönnung (samtliga s) som ansett att utskottet under 1 och 5.1 bort hemställa

att riksdagen med bifall till motionerna 1976/77:30 och 31 skulle i vad avsåg timgränsen, tredjedelsregeln och lön till barn avslå propositionen 1976/77:41 i dessa delar samt till följd härav och av vad reservanterna anfört anta utskottets förslag beträffande kommunalskattelagen (1928:370) i denna del med de ändringar att

dels 20 §, punkt 2 av anvisningarna till 20 §, punkt 1 av anvisningarna till 22 §, punkt 11 av anvisningarna till 29 § och punkt 13 av anvisningarna till 32 § skulle utgå ur förslaget,

dels anvisningarna till 52 § skulle erhålla av reservanterna föreslagen lydelse.

Fredagen den
17 december 1976

*Ändrade beskatt-
ningsregler för
egenföretagare,
m. m.*

2. av herrar Wårnberg, Kristenson, Carlstein och Westberg i Hofors, fru Normark, herr Boström samt fru Rönning (samtliga s) som ansett att utskottet under 4 och 5.4 bort hemställa

att riksdagen med bifall till motionerna 1976/77:30 och 31 i vad avsåg egenföretagares till allmän arbetsgivaravgift avgiftsfria inkomstdel och med avslag på propositionen 1976/77:41 i denna del skulle avslå det vid propositionen fogade förslaget till lag om ändring i lagen (1968:419) om allmän arbetsgivaravgift.

Herr WÅRNBERG (s):

Herr talman! För att de frågor som vi nu behandlar skall bli mera begripliga för kammarens ledamöter tror jag det är nödvändigt med en liten historisk beskrivning.

Före 1971 var fördelningen av inkomsten mellan makar inget skatteproblem, då makars inkomster ändå samtaxerades. När den obligatoriska särbeskattningen genomfördes och alla fick betala skatt efter en enhetlig skatteskala förändrades dock förhållandena. Genom den progressiva skatteskalen kunde det bli stora skatteskillnader, om den samlade inkomsten kunde delas upp mellan makarna eller om en av makarna tvingades uppta hela inkomsten på sig. För att förhindra godtyckliga uppdelningar mellan makarna, som kunde leda till skatteflykt, behölls sambeskattningen för makar som hade gemensamt lantbruk eller annan rörelse eller där en av makarna arbetade i den andra makens företag. Särskilda regler infördes för det s. k. förvärsavdraget. Barn över 16 år kunde också påföras lön med vissa begränsningar.

Den här sambeskattningen gällde och behölls dock bara för enskild firma. Om företaget drevs i bolagsform gällde andra regler. Då upprätthölls principen att bolaget och ägaren var två skilda rättssubjekt, och lön kunde utbetalas till alla familjemedlemmar från bolaget.

Under årens lopp har stark kritik riktats mot den faktiska sambeskattningen, och krav har rests att makarnas inkomster skulle få delas mellan makarna om båda utförde arbetsinsatser i företaget. Å andra sidan har från fiskal sida riktats kritik mot den mera godtyckliga uppdelningen av inkomsterna som skedde om familjeföretaget drevs i bolagsform.

1972 års skatteberedning och företagsskatteberedningen har båda undersökt möjligheterna att få likartade beskattningar för familjemedlemmar oberoende av företagsform, och under 1975 framlade utredningarna förslag som kunde sägas vara en kompromiss mellan de olika regler som gällt för de olika företagsformerna. Regeringen kom med en proposition till riksdagen i huvudsak efter utredningarnas förslag, och i början av 1976 fattade riksdagen beslut i saken. I de flesta frågorna var riksdagen enig, men på fyra punkter skedde beslutet efter lottdragning. I tre fall utföll lotten till propositionens fördel. Det gällde två regler om hur fördelningen av inkomsterna skulle ske mellan makar och en regel om när barn skulle kunna avlönas av föräldrarna och dessa skulle medges avdrag därför.

Den nu aktuella propositionen 41 tar ånyo upp de frågor där de borgerliga förlorade vid vårens lottdragningar. Den borgerliga utskottsmajoriteten ansluter sig till propositionens förslag, medan vi inom den socialdemokratiska minoriteten anser att den lagstiftning som togs i våras är bra som den är.

Enligt den socialdemokratiska minoritetens uppfattning kan man dela upp frågeställningen på två sätt:

1. Vilka regler är berättigade att ha ur allmänna rättvisesynpunkter både mellan olika företagsformer och i förhållande till andra som har inkomster på grund av tjänst?

2. Vilka regler måste man ha för att kunna förhindra skatteflykt, och kan man tumma på rättvisepincipen i något avseende just för att förhindra skatteflykten?

Utskottet är enigt dels om att man skall ha samma beskattningsregler för familjemedlemmarna, oberoende av i vilken form företaget drivs, dels om att vissa inskränkningar i millimeterrättvisan får göras för att kontrollmyndigheten skall ha en chans att ingripa mot alltför stora missbruk. Det är dock stor skillnad i åsikterna om hur de här inskränkningarna skall vara och vad som egentligen är rättvisa.

Låt mig, herr talman, redovisa hur reservanterna ser på de här sakerna. Vi anser principiellt att avkastningen i det företag som drivs av makarna gemensamt är makarnas gemensamma egendom eller gemensamma ersättning. Inkomsten skall då fördelas mellan makarna i förhållande till den insats som resp. make gör i företaget. Om båda makarna gör samma arbetsinsats, bör också inkomsten delas lika, och så är också reglerna konstruerade i dag. Om två makar t. ex. driver en liten affär och båda gör samma insats eller om två läkare har ett företag, får alltså inkomsten delas lika. Men i de flesta fall gör inte makarna likvärdiga insatser, utan en av dem är företagsledare, medan den andre är medhjälpande make. Enligt de i våras bestämda reglerna skall den medhjälpande maken då ha en marknadsmässig ersättning för sin arbetsinsats, men fortfarande gäller att företagets gemensamma inkomster skall fördelas mellan makarna. Dagens lagstiftning utgår från att en gemensam inkomst inte får fördelas så, att det blir marknadsmässig lön till medhjälparen, medan chefen i företaget får en mindre del för sin insats. Det ideala skulle naturligtvis vara att man i varje enskilt fall kunde avgöra vad medhjälparens insats är värd i förhållande till företagsledarens. Det har dock bedömts som en helt omöjlig uppgift, och därför beslöt riksdagen i våras att en schablon skulle användas. Den medhjälpande makens insats skulle ge marknadsmässig lön, men denna lön fick aldrig överstiga en tredjedel av makarnas gemensamma inkomster från företaget. Företagsledarens insatser i förhållande till den medhjälpande makens insatser bedömdes således som två till ett. Den här schablonen är kanske inte fullkomligt rättvis i alla lägen. Ibland kunde en annan fördelning vara mera korrekt, men med tanke på företagsledarens stora betydelse för det lilla företaget vågar jag ändå påstå att schablonen är väl avvägd, och för alla dem som

Fredagen den
17 december 1976

*Ändrade beskatt-
ningsregler för
egenföretagare,
m. m.*

har ett företag som lämnar normal avkastning, som ger utrymme för två marknadsmässiga löner, och då ägarna också tar ut denna normala avkastning genom uttag av normala löner, är det inget problem alls. Man får nämligen också räkna med att företaget även skall avkasta en hel del på insatt kapital, och det får ju också tas ut som sådan vinst som får delas.

I propositionen föreslås nu att tredjedelsregeln skall slopas och att medhjälpande make skall få ut en marknadsmässig lön för sin arbetsinsats, oberoende av den ersättning som den andre maken, som är företagsledare, tar ut. Företaget skall dock inte få lämna underskott på grund härav, men företagets hela vinst skall få betalas till medhjälparen och chefen skall helt kunna bli utan, om alltså den medhjälpande makens ersättning inte överstiger marknadsmässig lön. Enligt propositionen skulle på detta sätt den medhjälpande maken i stället för att vara delägare bli vad man kan anse som anställd arbetskraft. Men genom olika regler upphäver man sedan det här anställningsförhållandet, varefter det åter blir fråga om ett gemensamt företag. Under alla omständigheter gällde det dock i propositionen ett obligatoriskt uttagande av marknadsmässig lön för den medhjälpande maken. Sedan är det en annan sak – och så har det varit även tidigare – att ingen har kunnat fullfölja kontrollen av detta, utan den marknadsmässiga lönen har i praktiken kanske blivit ett tak.

Utskottsmajoriteten har dock inte accepterat det av regeringen föreslagna obligatoriet. I stället föreslår man att makarna godtyckligt skall få dela upp makarnas gemensamma inkomster på vilket sätt som helst upp till en marknadsmässig lönenivå för den medhjälpande maken. I normalfallet kommer detta givetvis att betyda att familjeinkomsten kommer att delas mitt itu. Det betyder att skatten blir 2 300 kr. lägre än om tredjedelsregeln tillämpats och makarnas gemensamma uttag ur rörelsen för två fulltidsarbetande hade varit 90 000 kr. Men skattevinster kan bli mycket större än så om det finns inkomster av annat slag utanför rörelsen, som gör att rörelseinkomsten i sin helhet kan flyttas till en av makarna.

Även om jag inte tror att majoritetens förslag i sak kommer att betyda så förfärligt mycket – därför att jag tror att detta redan förut har varit omöjligt att kontrollera – så låt mig ändå använda rätt starka ord: Sällan har jag varit med om att man så öppet legaliserar möjlighet till skatteflykt för en grupp människor. Alla vägar skall alltså lämnas öppna! Blir det fördelaktigt med marknadsmässig lön tar man den, blir det inte det så gör man något annat. Allt blir lika rätt. Det här betyder en hel del ur socialförsäkringssynpunkt också.

Den kritik som har riktats mot uppdelningsspärrarna har varit av nästan känsloladdad karaktär. Man har menat att den som var gift med en företagare och arbetade i dennes företag var diskriminerad i förhållande till dem som gick ut på öppna arbetsmarknaden och då självfallet fick skatta för sin löneinkomst utan samband med makens inkomst. Den som framfört den kritiken har enligt min uppfattning gjort sig skyldig

till flera felbedömningar. Till att börja med går det inte att jämföra löneinkomster på en främmande arbetsplats med företagarincomester, som det rör sig om i det egna företaget. Med de gynnsamma företagsbeskattningsregler som vi håller oss med i det här landet kan företagaren skaffa sig avsevärda skattekrediter. Det finns inget tvåpartsförhållande inom det egna företaget och inom rätt rimliga gränser kan företagaren själv bestämma det uttag som skall göras – antingen man vill kalla det lön eller företagarincome – både för sig och sin familj. Om det är någon som är diskriminerad i detta fall så är det givetvis den vanlige anställda som knappast har någon chans till vare sig inkomstutjämnning eller skatte-krediter.

Jag kan inte finna annat än att reservanternas förslag i alla avseenden fyller större krav på rättvisa än vad som föreslagits i propositionen, och reservanternas förslag är oändligt mycket rättvisare än den skrivning som utskottsmajoriteten föreslagit med ändring av propositionen.

Jag har här uppehållit mig ganska lång tid vid hur man utformat reglerna för att uppnå likställighet mellan olika grupper. Liksom företags-skatteberedningen på sin tid anförde i sitt utredningsförslag har säkerligen de flesta företagare lojalt följt de regler som gällt, men det hindrar inte att ett avsevärt missbruk ändå förekommit. Företagsskatteberedningen har lämnat en katalog över exempel på hur en företagsinkomst delas mellan olika familjemedlemmar och visat att avsevärda skattevinster tagits hem genom mer eller mindre lovliga transaktioner. Företagsskatteberedningens erfarenheter gäller förstas företaget i bolagsform därför att de här reglerna inte gällt enskilda firmor. Beredningen har också efter kontakter med olika taxeringsorgan kommit fram till att det varit närmast omöjligt att bestrida uppdelningar som gjorts. Man har tvingats acceptera de av de skattskyldiga gjorda fördelningarna, trots starka indikationer på att de varit oriktiga.

De i våras föreslagna lagändringarna satte till en del stopp för de felaktiga uppdelningarna i fåmansbolagen samtidigt som man för de enskilda firmorna avskaffade den faktiska sambeskattningen. Men nu vill utskottsmajoriteten luckra upp de spärrar som infördes i våras för att förhindra skatteflykt. Den viktigaste av dessa är självfallet den s. k. tredjedels-regeln. Jag har tidigare anført att den fyller en stor uppgift som fördelare av inkomsten mellan företagsledaren och den medhjälpande maken på ett rättvist sätt, men regelns värde är också stor ur kontrollsynpunkt. Den sätter på ett effektivt sätt stopp för alla otillbörliga överföringar över en viss nivå, och den är den enda regel som kontrollmyndigheten med framgång kan använda. Alla andra kontrollmöjligheter vilar på skälighetsbedömningar, men i fråga om tredjedelsregeln finns klara siffror att gå på. Kritikerna mot regeln har ansett det diskriminerande att medhjälpande makes ersättning görs beroende av företagsledarens uttag ur rörelsen. Utskottsmajoriteten har anslutit sig till den kritiken, och man har t. o. m. anslutit sig till propositionens uppfattning att regeln kan få orimliga effekter. Det enda exempel som propositionen tagit fram är i

Fredagen den
17 december 1976

*Ändrade beskatt-
ningsregler för
egenföretagare,
m. m.*

och för sig orimligt och visar i vilken verklig argumentnöd propositionsförfattaren varit. Det exempel som tagits fram gäller en företagsledare som under hela året varit sjuk och inte uppburit någon lön alls från företaget men som ändå skall påföras två tredjedelar av det samlade uttaget. Jag ifrågasätter om en person, som inte gjort ett enda handtag i en rörelse som han skall stå som ledare för under hela året, skall betecknas som företagsledare. Går företaget bra utan den sjuke är ju i praktiken den andre maken företagsledare. Skulle så ändå inte i rättspraxis bli fallet, finns det plats för justeringar av sådana detaljer i lagstiftningen. Men sådana exempel har nu departementschefen och utskottsmajoriteten tagit som intäkt för att avskaffa en regel, som dels på ett någorlunda rättvist sätt fördelar en familjeinkomst mellan makarna, dels är en effektiv spärr för skatteflyktstransaktioner. Detta tycker jag är att kasta ut barnet med badvattnet.

Den andra regeln till hjälp för kontrollarbetet gäller det minsta timantal som den medhjälpare maken har måst arbeta i företaget för att få tillgodoräknas ersättning som beskattas hos denne. Såväl utskottsmajoriteten som reservanterna är överens om att någon tidsgräns behövs av kontrollskäl, och i detta fall har alltså rättvisesympunkterna fått vika ur båda åsiktsskillnadernas synpunkt. Åsiktsskillnaderna gäller om den tidsgränsen skall vara 400 timmar per år, som majoriteten föreslår, eller 600 som reservanterna föreslår. Det rådde f. ö. bred enighet om gränsen 600 timmar per år i de båda utredningar som från början kom med förslaget.

Reservanterna menar att vid så lågt timantal som 400 om året finns det knappast någon möjlighet att kontrollera någonting. Av naturliga skäl finns praktiskt taget ingen annan kontrollmöjlighet än de egna anteckningarna att gå på, och med endast 400 timmar per år blir det svårt för taxeringsmyndigheten att bestrida riktigheten av yrkandena även om de är felaktiga. 600 timmar per år ger ytterligare en liten marginal, men jag är medveten om att för den som vill göra godtyckliga uppdelningar är inte heller den regeln till fyllest. 600 timmar är dock bättre än 400, men den viktigaste kontrollregeln är, som jag tidigare har sagt, ändå tredjedelsregeln.

När det sedan gäller hur barn som arbetar i föräldrarnas rörelse skall avlönas och beskattas så tror jag det är mindre som skiljer reservanter och majoritet från varandra än när det gäller makar. På den här punkten rör det sig om vilka kontrollmöjligheter som finns för att förhindra missbruk.

Statsrådet och utskottsmajoriteten anser att av kontrollskäl bör för barn upp till 16 års ålder inkomster från föräldrarnas rörelser beskattas hos föräldrarna. Reservanterna instämmer i detta ställningstagande, men man anser att samma skäl för att förhindra missbruk finns även för hemmavarande barn som är äldre, om dessa är fulltidssysselsatta genom studier på heltid. Dagens studiarbete är så hårt, att det inte kan bli mera tid över till förvärvsarbete när man kommit in i gymnasieskolan än det var på grundskolans högstadium.

Ersättning till barn som skall beskattas hos barnen själva bör därför inskränkas till ferier eller liknande ledigheter som omfattar minst en månad, och så är reglerna konstruerade i dag. Detta ger en garanti för att godtyckliga uppdelningar av familjeinkomsten kan begränsas i mycket hög grad. Jag medger gärna att det kan förekomma fall då arbetsinsatser i rörelsen görs även vid andra tillfällen, men omfattningen därav är säkerligen inte större än att skattens uttagande på föräldrarna i stället blir en mycket måttlig pålaga i förhållande till de kontrollvinster som göres. Jag tror f. ö. inte heller att det kan röra sig om belopp som är större än de som man förbjuder den som är under 16 år att ta upp som egen inkomst. I princip kan det alltså inte vara någon skillnad. Den särskilda regeln för 16-18-åringar, dvs. att de själva måste ha beskattningsbar inkomst för att få ta upp inkomst från föräldrarnas rörelse, kan tyckas vara i hårdaste laget, men den fyller säkert en stor kontrollfunktion för att förhindra godtyckliga överföringar, som då skulle bli helt skattebefriade.

I debatten har kritik riktats mot dessa regler om skatterna för barn som tillfälligt gör insatser i föräldrarnas jordbruk och rörelse, och man menar att det är en diskriminering av dessa i förhållande till de ungdomar som tar tillfälliga jobb på den vanliga arbetsmarknaden.

Utskottsmajoriteten har instämt i den kritiken. Vad man då bortser ifrån är att det på den öppna arbetsmarknaden finns två parter, men för barn i den egna rörelsen finns det bara en part. Det ligger i den partens intresse att minska föräldrainskomsten och överföra den till barnen där den många gånger kan bli helt skattefri eller i varje fall få betydligt lägre skatter. På öppna arbetsmarknaden finns en motpart som bedömer arbetsinsatsen. I det egna företaget kan den bli helt godtycklig. Alla jämförelser med den vanliga arbetsmarknaden haltar således betänkligt.

En annan faktor som man alltid bortser ifrån i debatten är att några sådana här möjligheter inte finns beträffande andra inkomster. Om barn hjälper sina föräldrar i deras tjänsteutövning torde det vara mycket svårt att få överföra inkomst av tjänst till barn. Om barn till ägare av schablontaxerad villa utför reparationsarbeten, går det inte att föra över inkomster från villan till barnet, medan det går alldeles utmärkt i fråga om en av föräldrarna ägd jordbruksfastighet. Av detta framgår att den här frågan redan nu är löst på ett sätt som inte är så moraliskt upprörande. Ett visst pris får man också lov att betala för att taxeringskontrollen över huvud taget skall fungera.

Herr talman! Det finns flera frågor att ta upp med anledning av detta betänkande, men till dem återkommer andra talare.

Med det anförda ber jag, herr talman, att få yrka bifall till de reservationer som finns fögade till utskottsbetänkandet.

Herr HERMANSSON (vpk):

Herr talman! Utskottsbetänkandet behandlar flera olika frågor. Jag tar upp dem i tur och ordning.

Beträffande beskattningen av företagare och medhjälpande familjemed-

Fredagen den
17 december 1976

*Ändrade beskatt-
ningsregler för
egenföretagare,
m. m.*

lemmar för inkomster för företaget: De lättnader i fråga om den s. k. faktiska sambeskattningen som beslutades i våras hade föreslagits av 1972 års skatteutredning. Denna var inte helt enig, men jag erinrar mig att nuvarande budgetministern Mundebo i en reservation tillsammans med centerpartisten Alvar Andersson skrev så här positivt: "Med detta förslag anser vi att de väsentligaste orättvisorna ifråga om beskattningen av makar som båda arbetar i ett gemensamt företag kommer bort." Mot denna bakgrund anser jag det vara uttryck för klåfingrighet av regeringen att nu vilja riva upp delar av ett beslut från i våras innan detta ännu trätt i kraft.

Jag erkänner gärna att det här handlar om ett svårt avvägningsproblem. Å ena sidan står intresset av att genomföra principen om individuell beskattning, å andra sidan står nödvändigheten av att ha en betryggande kontroll av att reglerna icke utnyttjas för skatteflykt. Herr Wärnberg har här utförligt belyst de risker som föreligger i det avscendet, och jag skall inte upprepa vad han har sagt.

Vi anser att den avvägning som gjordes i våras kan försvaras och motsätter oss därför de förslag till ändringar som har lagts fram i den nya propositionen.

Beträffande förslaget att företagarnas premier för grupplivförsäkring skall vara avdragsgilla: Det måste anses mindre lämpligt att utvidga avdragsmöjligheterna i ett läge när hela avdragssystemet prövas av skatteutredningarna. Vi vill emellertid inte motsätta oss förslaget, men vi anser att detta måste begränsas så att företagarna inte ges otillbörliga förmåner. Det kan ske genom strykning av ordet "väsentligt" i lagtexten.

Beträffande förslaget om höjning från 18 000 till 30 000 kr. av den avgiftsfria inkomstdelen för egenföretagare vid erläggande av allmän arbetsgivaravgift: Propositionen motiverar förslaget med att man vill, som man säger, "bereda egenföretagarna ytterligare lättnad". Det är naturligtvis också det saken gäller. En sådan speciell skattelättnad för en viss samhällsgrupp får i verkligheten betalas av andra skattebetalare, främst av lönearbetarna. Redan den nuvarande frigränsen, 18 000 kr., är generös. Vi kan inte finna att något hållbart skäl anförts för en ytterligare höjning.

Häromdagen genomdrev det borgerliga transportkompaniet särskilda skattelättnader för 25 % av inkomsttagarna - de med de högsta inkomsterna. Nu vill man genomdriva en extra skattelättnad för företagarna. Det är borgerlig politik i dess prydno! Gruppegotism från dem som ligger i de högre skikten när det gäller inkomster och förmögenheter är den borgerliga politikens kännetecken som den framträder i de skatteförslag som vi har haft till behandling de senaste dagarna.

Förslaget bör avslås.

Slutligen beträffande förslaget om utvidgning av den s. k. 80/85-procentsregeln: Denna fråga utreds f. n. av de sittande skatteutredningarna. Häromdagen avtog riksdagen en rad förslag med hänvisning just till detta förhållande. På den här punkten struntar man alltså blankt i sitt eget argument, som var så viktigt här i kammaren bara i förrgår! Det

är med den borgerliga majoriteten precis som Karl Marx skrev om den engelska högkyrkan, att den hellre förlåter ett angrepp på 38 av sina 39 trosartiklar än på en tretioniondel av sina penninginkomster.

80/85-procentsregeln bör över huvud taget inte utvidgas, utan i stället begränsas, framför allt på så sätt att förmögenhetsskatten inte inräknas. Skatt på förmögenhet har ju i och för sig inget samband med skatt på inkomst, utan den bör vara en skatt på förmögenheten.

Herr talman! Då den socialdemokratiska reservationen tar upp tre av de fyra förslag som ställts i vpk-motionen yrkar jag dels bifall till reservationen av herr Wärnberg m. fl., dels bifall till punkten 4 i motionen nr 31, den punkt som gäller 80/85-procentsregeln.

Herr andre vice talmannen MAGNUSSON (m):

Herr talman! Herr Wärnberg har ju mycket noggrant gått igenom de bestämmelser som vi har på det här området när det gäller familjeföretagens beskattning. Vi har sedan åtskilliga år, alltsedan år 1970, hårt kritiserat det system som man då skapade för denna kategori av inkomsttagare. Det berodde ju på det förhållandet att vi det året tog bort den egentliga sambeskattningen och införde en särbeskattning. När vi då jämför dessa två olika system finner vi att man tidigare har haft två olika skatteskalor, där det var en som gällde för sambeskattningsfallen och en som gällde för särbeskattningsfallen. På det viset hade man skapat någorlunda rättvisa mellan de två grupperna. När vi emellertid sedan fick ett system som i princip innebar en särbeskattning och vi därmed också nöjde oss med en enda skatteskala, fullföljde man inte någon konsekvens här, nämligen att man då också rimligen hade bort se till att de personer som tidigare varit sambeskattade och som även i fortsättningen skulle sambeskattas icke gavs möjlighet att dela upp sin inkomst.

Det är detta som har gjort att vi under alla dessa år sedan 1970 har bedrivit en utomordentligt orättvis beskattning mot alla de stora grupper av jordbrukare och en mängd småföretagare i vårt land som på det sättet har måst betala orimligt höga skatter genom att man har beskattat inkomsten gemensamt för de två i företaget arbetande makarna. Vi lyckades inte få till stånd någon ändring trots en oändlig massa motioner i riksdagen. Så småningom har vi emellertid fått en förändring, och det kanske främst berodde på den utredning som både herr Wärnberg och jag var med i, nämligen företagsskatteberedningen. Vi tog där, som herr Wärnberg mycket riktigt redovisat, upp problemet att aktiebolagsformen kommit att användas på ett sätt som man inte hade avsett från början. Man kom att t. o. m. sätta tjänster på bolag. Därmed uppstod en skatteflykt som vi inte kunde acceptera. Det var också därför det rådde enighet om att täppa till dessa möjligheter till oskälig uppdelning.

Men i det förslag som framlades föregående år fullföljde man inte – och det förvånade mig – den här principen och skapade rättvisa för de stora grupper som under så många år hade beskattats helt felaktigt. De tidigare sambeskattade skulle nu kunna dela upp sina inkomster,

Fredagen den
17 december 1976

*Ändrade beskatt-
ningsregler för
egenföretagare,
m. m.*

men då införde man den mycket snäva begränsningen att den medhjälpande maken skulle arbeta minst 600 timmar om året för att man skulle få göra en sådan uppdelning.

Vi erkänner också att det är nödvändigt med någon liten begränsning. Därför föreslog vi som en kompromiss 400 timmar. Men det är klart att man inte kan gå hur långt som helst här. Människorna tycker att det är egendomligt om de trots att de arbetar två och en halv månader – det motsvarar 600 timmar – inte själva skall få deklarerera för den inkomsten; det skall den s. k. företagsledande maken göra. Vid ganska vanliga inkomster ligger marginalskatten nu på omkring 70 %. Det gör att beskattningen av den del av inkomsten som den andra maken skulle ha tjänat och från vilken vederbörande skulle ha kunnat göra vanliga avdrag blir mycket hård.

Den mest markanta orättvisan i detta sammanhang är emellertid att den medhjälpande maken – vilken ofta är hustrun – inte har möjlighet att utnyttja de sociala stödåtgärderna. Vederbörande har inte kunnat få sin rättmätiga sjukkasseersättning, vederbörande har inte haft möjligheter att bygga upp ett pensionsskydd. Detta är förhållanden som ingen kan hävda är tillfredsställande. Det är nödvändigt, menar vi, att rätta till detta.

Detsamma är fallet med den av herr Wärnberg så omhuldade tredjedelsregeln. Den innebär ingenting annat än att den medhjälpande maken i de flesta företag inte kan få en marknadsmässig ersättning. För att vederbörande skall kunna få en marknadsmässig ersättning erfordras att den företagsledande maken har en inkomst som är dubbelt så stor som den marknadsmässiga ersättningen för den medhjälpande maken. Det är ytterligt få av dessa småföretag som ger en vinst som räcker till detta.

Nu säger herr Wärnberg att det system som vi föreslår skulle öppna alla vägar till skatteflykt. Vi har ju i stället täppt till möjligheterna att på ett orättmätigt sätt utnyttja bolagsbildningen. Det finns inga möjligheter att få en större inkomst än vad som motsvaras av en marknadsmässig ersättning. Det kan väl i alla fall inte vara en oskäligen del som man på det sättet lägger på vederbörande.

Förhållandet är ungefär likadant när det gäller barns deltagande i föräldrars verksamhet. Det beslut som fattades av vårriksdagen genom lottning innebär ett system där ungdomar som har fyllt 16 år icke kan få deklarerera för sin inkomst av arbete i föräldrarnas rörelse med mindre de har varit hemma och arbetat en hel månad i en följd. Vi som något litet känner till småföretagsamheten vet ju att barn och skolor ofta under kortare ferier, lördagar och söndagar på ett verksamt sätt bidrar med arbete i rörelsen. Då är det förskräckligt orättvist om de inte skulle ha möjlighet att uppbära någon ersättning, utan ersättningen för deras arbete skulle läggas ovanpå faderns inkomst och på det sättet bli föremål för en mycket hård marginalbeskattning.

Det är det som vi har reagerat emot, när vi har sagt att det är rimligt

och riktigt att vi får ett system som medger att dessa ungdomar får del av inkomsten för sitt arbete. Kamrater till en sådan ung person, som under en lördag och söndag går in i vårdarbete – det är inte alls ovanligt, jag känner oändligt många ungdomar som gör det – får hundra procentig timersättning där och får på det sättet ut ganska mycket pengar. Men om de inte når upp till en inkomst på 4 600 kr. om året behöver de inte betala någon skatt, medan däremot ungdomar, vilkas föräldrar har ett jordbruk eller en liten rörelse där dessa ungdomar hjälper till och arbetar lika mycket, skulle vara förhindrade att uppbära motsvarande inkomst. Jag tror inte att det går i längden att upprätthålla ett system som skapar en så utomordentligt allvarlig orättvisa. Jag tror att även herr Wärnberg är beredd att erkänna att det är rimligt att låta även dessa ungdomar ta del av inkomsten för sitt arbete.

Jag har här försökt att förklara hur vi ser på detta. Det är inte på det sättet, herr Wärnberg, att man öppnar möjligheter till skatteflykt. Kontrollmöjligheter finns, och vi är alla överens om att ställa ytterligare krafter till förfogande för taxeringsväsendet. Varje år tillförs taxeringsväsendet allt fler tjänster. Kom inte och säg att en grupp i riksdagen är förespråkare för ett system som skapar möjligheter till skatteflykt! Viljan att försöka skapa ett system som gör det möjligt att hålla efter dem som försöker smita från skatten är säkert lika god hos oss allesammans. Men vi får inte ha ett system som innebär att man för den här kontrollens skull skapar så utomordentligt allvarliga orättvisor som det nuvarande systemet gör.

Sedan skulle jag bara vilja säga några ord om ytterligare ett problem, som egentligen inte finns redovisat i betänkandet.

Vi hade tidigare motioner om att småföretagare skulle ha möjligheter att, när de gjort upp sitt bokslut, också göra en avsättning så att de ökade sin lön. Småföretagarna har ofta bekymmer med sin likviditet. Därför gör de ofta på det sättet att de tar ut minsta möjliga lön under året. När de sedan gör bokslutet och räknar ihop tillgångarna, kanske det visar sig att det finns möjligheter att öka inkomsten något. Men då har de kanske redan avlämnat sin egen deklaration och gör den här avräkningen i bokslutet. På det sättet får man inte deklarationen på samma år som man gör avdraget i böckerna. Det är ett system som har tillämpats väldigt mycket.

Nu hade utskottet till sitt förfogande en skrivelse från Sveriges Hantverks- och industriorganisation där man just påpekade detta förhållande och med ett exempel visade att om i bokföringen gjorda avdrag för företagsledarens räkning inte skulle godkännas kunde det innebära en 130-procentig marginalbeskattning. Vi menar att man i framtiden skall försöka se till att vi inte behöver ha det här, men på grund av att bestämmelserna togs så sent förra året finns det en del som ännu inte har observerat det. Då menar den här organisationen att man möjligen kunde ha gjort ett undantag genom övergångsbestämmelser. Utskottsmajoriteten ville emellertid inte vara med på det, och jag beklagar att

Fredagen den
17 december 1976

*Ändrade beskatt-
ningsregler för
egenföretagare,
m. m.*

vi inte kunde få samling omkring detta.

Men jag vet att flera talare kommer att ta upp problemet längre fram under debatten, och därför skall jag inte närmare gå in på det. Det var synd att man inte kunde göra en sådan övergångsbestämmelse, den hade inte inneburit någon som helst skatteflykt. Den hade säkerligen i stället kunnat rätta till problem som nu kommer att slå helt fel.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

I detta anförande, under vilket herr talmannen övertog ledningen av kammarrens förhandlingar, instämde herr Hovhammar (m).

Herr WÄRNBERG (s) kort genmäle:

Herr talman! Herr Magnusson har sagt att när vi genomförde särbeskattningen 1971 blev det kvar ett system som gav orimligt höga skatter just för de människor som fick behålla den faktiska sambeskattningen. Han kunde inte begripa varför. Men han svarar omedelbart själv och slår fast att vi i företagsskatteberedningen har kunnat konstatera att människor gick över och bildade bolag och gjorde en skatteflykt som vi icke kunde acceptera. Då förstår kanske herr Magnusson varför man inte kunde ta med alla från början. Det hade blivit exakt samma skatteflykt, även från dem som icke hade bolag.

När det gäller de 400 eller 600 timmarna säger herr Magnusson att man inte kan acceptera att människor kanske arbetar i två och en halv månad utan att få skatta för sina pengar själva. Men herr Magnusson accepterar två eller en och tre kvarts månader. Det är ingen principiell skillnad utan det är endast fråga om en gradskillnad om man skall ha 400 eller 600 timmar. 600 timmar är lättare att kontrollera, det blir nog ändå inte mer än 400 timmar. Ju mindre timantalet blir, desto svårare är det att kontrollera.

Herr Magnusson menar att man undanhölls de socialförmåner man hade rätt till. Jo, men herr Magnusson, om man fuskade skapade man sig också orättfärdiga socialförmåner som man inte har rätt till. De här påståendena kan vändas mot varandra.

Sedan menar herr Magnusson att det mest orättfärdiga av allt är att man här sätter den marknadsmässiga lönen i förhållande till makens inkomster. Ja, det är inte löntagarinkomster det rör sig om, utan företagareinkomster. Båda två har företagareinkomster, och det är hur den företagareinkomsten skall delas vi diskuterar. Om tredjedelsregeln är riktig, om det skall vara 40 eller 60 % kan man diskutera. Man kan alltså diskutera gradskillnader här också. Men att man i dag kan ge en medhjälpande make en marknadsmässig lön på 45 000 kr. och chefen inte får ett öre, det anser jag vara fel. Då har man alltså delat galet.

Man måste försöka dela företagareinkomsten på ett någorlunda vettigt och rimligt sätt. Det är där man öppnar alla dörrar nu. Låt oss anta att en riksdagsman, som ju har ett stort arvode, är företagare. Han vill kanske inte ta ut ett öre från företaget utan vill ge den medhjälpande

maken hela inkomsten intill den marknadsmässiga lönen. Det är ett exempel – jag skulle kunna ta många andra.

Man måste alltså här ta hänsyn till andra inkomster. Och att ge båda makarna samma inkomst om den ena är chef för företaget och den andra sköter ett jobb som ute på marknaden är mycket dåligt betalt, tycker jag är lika felaktigt.

Herr andre vice talmannen MAGNUSSON (m) kort genmäle:

Herr talman! Herr Wärnberg gör gällande att jag sagt att man skapade ett bolagssystem som kunde utnyttjas för skatteflykt. Det var i det sammanhanget inte dessa småföretagare jag talade om, utan vad jag avsåg var de bolag som tillkom för att man skulle kunna sätta löneinkomster på bolag och där makarna kunde dela upp inkomsten. Vi var överens om att detta var oriktigt, och det har vi redovisat i vår utredning.

När det gäller gränsen en och tre kvarts månader för att man skall få lön, sade jag i mitt anförande att vi har varit beredda att införa vissa begränsningar, bl. a. för att eventuellt skapa möjligheter till en bättre kontroll.

Herr Wärnberg tog exemplet att en företagschef skulle kunna låta en inkomst på 45 000 kr. gå till den medhjälpande maken, medan han själv inte tog ut någonting, eftersom han är riksdagsman eller har någon annan sysselsättning som ger en inkomst. Men en sådan ordning är ju helt naturlig. Om han har en krävande sysselsättning utanför företaget är det väl rimligt att maken, som tydligen sköter företaget, också får uppbära inkomsten. Jag kan inte förstå vad det är för fel med detta.

Därför är också tredjedelsregeln helt orimlig. Vi kan inte ha ett system som skapar en så utomordentligt stor orättvisa att den medhjälpande maken, vilken ju nästan alltid är kvinnan i familjen, inte skulle få en marknadsmässig lön, bara därför att socialdemokraterna i Sveriges riksdag anser att kvinnan inte får ha mer än hälften så stor inkomst som mannen. Det är ingenting annat än en ren diskriminering av kvinnan i familjen. Det är därför som vi har reagerat så hårt på denna punkt.

Herr WÄRNBERG (s) kort genmäle:

Herr talman! Herr Magnusson har nu erkänt – han sade det ordagrant – att det bildades bolag som medförde en skatteflykt, som inte kunde accepteras. Vad tror herr Magnusson att det skulle ha blivit för skillnad om samma regler hade gällt enskilda firmor? Hade han inte då fått en skatteflykt, som inte kunde accepteras, och hade vi inte då även i detta fall fått införa dessa spärrar? Jag tror inte att människorna ändras därför att det bildas ett bolag. Människorna finns kvar på samma sätt, och det går inte att komma undan detta problem. Det är bara så att anledningen till att vi haft en sambeskattnings under årens lopp är att vi velat förhindra skatteflykt. När vi sedan skapade spärrar för att hindra skatteflykt, ville man omedelbart luckra upp dessa spärrar.

Sedan är det tydligen bara en gradskillnad i orättvisan. Herr Magnusson

Fredagen den
17 december 1976

*Ändrade beskatt-
ningsregler för
egenföretagare,
m. m.*

accepterar en och tre kvarts månad utan socialförmåner men inte två och en halv månader. Jag säger att det blir nog inte mer än en och tre kvarts månad, även om vi fastställer två och en halv månader.

När det gäller tredjedelsregeln skall vi dela upp inkomsten i förhållande till makarnas arbetsinsatser. Den marknadsmässiga lönen för en företagsledare jämförd med den marknadsmässiga lönen för en person som sköter ett underordnat arbete är ju sådan, att det är rimligt att företagsledaren tar ut två tredjedelar av inkomsten. Men chefen skulle alltså nu inte behöva ta ut ett enda öre ens för att leva – därför att det skattemässigt kan vara fördelaktigare att den medhjälpande maken får så mycket som möjligt. Det är den möjligheten som utskottsmajoriteten här har ordnat upp på ett ännu bättre sätt än förut, för nu blir den legaliserad också. Förut var man åtminstone tvungen att ta ut marknadsmässig lön i alla lägen, men nu kan man flytta pengarna hur som helst. Man behöver inte ta ut ett öre om man inte vill. Och om det å andra sidan skulle visa sig att den medhjälpande maken har stora inkomster bredvid behöver den inte påföras ett enda öre.

Skillnaden är alltså att man nu helt godtyckligt kan göra precis som man vill.

I fråga om barnen säger herr Magnusson nu att ett barn som är hemma hos sina föräldrar när som helst kan göra en timme då och en timme då. Det enda bevis som finns för att han har gjort den där timmen är att han för en anteckning. Så enkelt är det alltså att föra över inkomster från föräldrar till barn. Man säger bara: Nu var han här och skrev upp en timme i min bok, så nu skall en timmes lön föras över. Sedan kan man lägga ihop detta under årens lopp.

Vi har sagt att barnet måste ha ledigt minst en månad för att kunna tillgodogöra sig sådan lön. Det är den stora skillnaden, och vi tycker att det är ett rimligt krav.

Det skulle också vara väldigt intressant att gå in på det här tantiemet som herr Magnusson tog upp nu senast och där utskottet vägrade att ta initiativ för det är ytterligare en skatteflyktsmöjlighet som han där vill öppna.

Herr andre vice talmannen MAGNUSSON (m) kort genmäle:

Herr talman! När herr Wårnberg talar om skatteflyktsmöjligheterna bortser han ju helt och hållet från att de förslag som vi i företagsskatteberedningen lade fram innebar utomordentligt hårda restriktioner för att få bort skatteflykten, eller vad vi kallar det. Det är ju därför vi i dag befinner oss i en helt annan situation än förut. Vi har t. ex. varit överens om att fr. o. m. nästa års deklARATIONER kräva mycket noggranna detaljupplysningar av de här företagen för att därigenom förhindra skatteflykt.

Det finns alltså helt andra kontrollmöjligheter i fortsättningen, och vi menar att när vi har infört detta kontrollsystem är det också möjligt för oss att skapa en rättvisa som vi anser vara nödvändig. Vi måste

väl också ta hänsyn till alla de seriösa människor som troget jobbar och sliter ute i småföretagen för att skaffa utkomst åt sig och de sina och samtidigt fyller en mycket stor uppgift i samhället.

Jag tycker – men det kanske inte herr Wärnberg gör – att det är av utomordentligt stor betydelse för vårt land att vi har kvar alla de här småföretagarna. De skapar ju också en mycket betydande sysselsättning för andra. Vi måste ta en viss hänsyn även till dessa människor, och det gör vi, tycker vi, på ett rimligt sätt genom de förslag som vi lagt fram. Vi har också skapat möjligheter för den kontroll som vi anser vara nödvändig.

Herr JOHANSSON i Jönköping (s):

Herr talman! I detta utskottsbetänkande behandlas bl. a. regeringens förslag till ändring av lagen om allmän arbetsgivaravgift när det gäller det s. k. fribeloppet. Tidigare talare har något berört också den delen av propositionen och betänkandet.

Regeringen och utskottsmajoriteten föreslår som bekant att egenföretagare skall betala arbetsgivaravgift endast på den del av inkomsten som överstiger 30 000 kr. F. n. gäller att avgift skall betalas på den del av inkomsten som överstiger 18 000 kr. De socialdemokratiska ledamöterna i utskottet har reserverat sig mot denna ändring och menar att 18 000-kronorsgränsen är mera rimlig. Flera skäl talar för att redan denna gräns är ganska generöst tilltagen.

Det anmärkningsvärda är att varken regeringen eller utskottsmajoriteten har presenterat några egentliga skäl för att höja gränsen till 30 000 kr. Man säger bara att syftet med höjningen är att egenföretagarna skall få ytterligare lättnader. Och det är klart att det blir en lättnad för denna grupp av företagare, men frågan är om det finns några sakliga skäl för att minska denna avgift med 480 kr. per år, som förändringen innebär.

Motivet för att över huvud taget ha ett fribelopp för egenföretagare har varit och är att det i rörelseinkomsten också kan finnas inkomst av exempelvis kapital, alltså inkomster som inte är belagda med arbetsgivaravgift för anställd personal. Men även om man beaktar detta går det inte, såvitt vi kan förstå, att sakligt motivera en höjning av fribeloppet utöver de 18 000 som nu gäller.

Riksdagen har vid flera tillfällen sagt att vår skatte- och avgiftspolitik bör vara konkurrensneutral, och jag tycker att vi också i fortsättningen borde hålla fast vid denna målsättning. Men om man nu som här har föreslagits befriar en viss grupp företagare från att betala avgift på en så stor del av inkomsten, då blir denna grupp onekligen gynnad i förhållande till andra grupper.

I den motion som reservationen bygger på erinras också om att det redan nu finns tendenser till att företag med ett visst antal anställda slås sönder till enmansföretag just för att skapa ett mera gynnsamt läge när det gäller arbetsgivaravgifterna. Om man nu höjer detta avgiftsfria belopp ytterligare blir det naturligtvis ännu mera lockande att slå sönder

Fredagen den
17 december 1976

*Ändrade beskatt-
ningsregler för
egenföretagare,
m. m.*

företag till enmansföretag, och det kan ju knappast vara meningen att vårt skatte- och avgiftssystem skall stimulera en sådan utveckling. Skulle det dessutom bli så att vi i den framtida skattepolitiken minskar den direkta inkomstskatten och i motsvarande grad höjer produktionsfaktorsbeskattningen, då kommer denna snedvridning av konkurrensen att bli än mer markerad.

Vi anser att man under alla förhållanden borde kunna vänta med att ändra nuvarande regler tills man diskuterat frågan om företagets skatter i sin helhet. Det har ju heller inte presenterats några direkta skäl för den föreslagna ändringen, och jag ber därför att få instämma i herr Wärnbergs yrkande om bifall till reservation nr 2.

Herr ANDERSSON i Knäred (c):

Herr talman! När man diskuterade detta system för att försöka eliminera de orättvisa verkningarna av den faktiska sambeskattningen hade man två utgångspunkter, och förslag lades fram i två utredningar som på slutet någorlunda avstämde mot varandra. Den ena utredningen på företagsskattesidan hade till uppgift att eliminera de betydande förmåner som fåmansbolagen hade. Den andra utredningen hade till uppgift att eliminera diskrimineringen av enskilda företag där sambeskattningen var obligatorisk.

Man kan naturligtvis, som herr Wärnberg har gjort i sin utredning, inrikta sig på att få fram exempel på hur fåmansbolag missbrukat det gällande skattesystemet eller, rättare sagt, exempel på hur bolag bildats enbart för att uppnå skattefördelar. Det är klart att den utredningen inte plockade fram något annat material än det som visade att det fanns företag som missbrukade situationen. De många andra var ju ointressanta. Utredningens betänkande blev något av en handbok för dem som letade efter möjligheter att smita undan beskattning.

Från andra sidan ställdes kravet att i enskilda företag där båda makarna deltar i förvärvsverksamheten skall dessa också ha var sin inkomst, bli betraktade som två skatteobjekt och kunna utnyttja socialförsäkringens fördelar men givetvis också betala avgifter till försäkringen. Då uppkom frågan vilken minsta arbetsinsats som krävs för att man skall få vara med i det här systemet. Uppfattningarna var mycket skilda. Herr Hermansson har apostroferat mitt arbete i utredningen – jag vill minnas att han nämnde mig tillsammans med nuvarande budgetministern. Vi började faktiskt resonera om 300 timmar, och i ett skede var vi överens om att lägga fram förslag om 400 timmar. Men som jag sade när vi diskuterade den här frågan i kammaren förra gången kom socialdemokraterna i utredningen att drabbas av total handlingsförklamation. Hela ärendet stoppades undan till dess att riksdagen begärde hos regeringen att utredningsarbetet skulle fortsätta. Det beslutet fattades med lottens hjälp.

För att över huvud taget få fram ett förslag och få möjlighet att diskutera frågan i riksdagen ansåg vi det vara bättre att gå med på 600

timmar än att det inte blev något resultat alls. Under remissbehandlingen framfördes mycket hård kritik både mot tredjedelsregeln och mot att det skulle krävas 600 timmar för att man skulle kunna särbeskattas. Efter den kritiken ansåg vi oss näppeligen ha anledning att hålla fast vid utredningsmajoritetens förslag.

Det mest anmärkningsvärda i den förra propositionen ansåg jag var behandlingen av barn över 16 år som arbetar i föräldrarnas företag. Det krävdes ju att de arbetar minst en månad sammanhängande för att de över huvud taget skall få räkna sig till godo någon lön. Det förekommer i mycket stor utsträckning att ungdomar som studerar på heltid förvärvsarbetar lördagar och söndagar, helgdagar osv. – antingen i föräldrarnas företag eller i annan verksamhet. De som arbetar på så obekvämt tid kan tjäna ihop mycket betydande belopp och får också lyfta lönen, utom då det är fråga om arbete i föräldrarnas företag. Jag skall ta ett exempel, som naturligtvis hör till de mera drastiska och väl inte i och för sig belyser vilka belopp man kan tjäna från fredag kväll till måndag morgon. Jag skulle vilja peka på medicine kandidater, som betraktas som heltidsstuderande för att så småningom bli läkare. Många av dessa vikarierar från fredag kväll till måndag morgon på läkartjänst. Då tjänar de flera tusen kronor varje veckoskifte. Detta är naturligtvis ett mera ovanligt exempel, men det är i alla fall ett exempel på att man kan göra betydande arbetsinsatser under fritiden, om man är frisk och stark och villig att arbeta.

Jag tyckte för min del att detta var det största och mest anmärkningsvärda felet i den proposition som riksdagen antog, delvis med lottens hjälp. Beträffande de andra avsnitten var det anmärkningsvärt att vi inte kunde nå enighet om en rimlig nivå.

När Erik Wärnberg säger att 600 timmar är nödvändiga för att taxeringsmyndigheterna skall kunna försäkra sig om att det föreligger förvärvsverksamhet i betydande omfattning, menar jag att det är att ställa kravet för högt. Under arbetets gång i företagsskatteberedningen lanserades ett tag förslaget att man skulle begära minst halvtid för att det över huvud taget skulle bli en delning av inkomsten. Den som arbetade 600 eller eventuellt 800 timmar skulle alltid samtaxeras. Detta leder ju till orimliga konsekvenser.

Att inte gå lägre än till 400 timmar kan kanske accepteras, så länge vi har avdraget på 1 800 kr. kvar i beskattningen. Då kan man ju få detta grundavdrag i stället. Men det ger ju inte stora möjligheter att komma in i socialförsäkringssystemet. ATP-systemet är ännu spärrat genom basbeloppet, men det är onekligen anmärkningsvärt att det inte skall gå att komma med i sjukförsäkringen.

Jag var ganska förvånad över Erik Wärnbergs anförande. Han brukar framträda mycket måttfullt och klokt i sina inlägg här i riksdagen. Men i dag säger han att om man följer regeringens och utskottsmajoritetens förslag kommer man att legalisera skatteflykt.

Jag tror att vi ganska lugnt kan ta det förslag som här föreligger. Om

Fredagen den
17 december 1976

*Ändrade beskatt-
ningsregler för
egenföretagare.
m. m.*

det efter några år skulle visa sig att detta verkligen ger legala möjligheter till skatteflykt av betydande mått – vilket jag inte tror – kan herr Wörnberg väl komma igen. Jag är dock ganska övertygad om att de spärrar som fortfarande finns kvar är tillräckliga. Det är ju de väsentliga spärrarna. Man får inte beräkna mer än marknadsmässig lön för det utförda arbetet vare sig det gäller medhjälpande make eller barn. Jag är övertygad om att taxeringsmyndigheterna kommer att kunna kontrollera detta så att det stoppar alla mera påtagliga tendenser till skatteflykt. Vi har ju i övrigt i skatteutredningarna att se på hur vi skall kunna bekämpa skatteflykten över hela fältet – om det blir med en generalklausul eller vilka andra metoder man skall använda. Jag utgår för min del från att det är en hel mängd olika metoder som vi får använda gemensamt. Men jag tror inte vi behöver befara att skatteflykten på något sätt kommer att öka genom de justeringar som görs för att lösa den faktiska sambeskattningen. Vi skall genom detta beslut ge de lättnader för de enskilda företagen som avsågs när vi gick in för att i princip avskaffa den faktiska sambeskattningen och i möjligaste mån införa särbeskattning också här. I fråga om fåmansbolagen skall vi ha tillräckliga spärrar för att det missbruk, som tyvärr tidigare förekommit i betydande mått, inte skall kunna fortsätta.

Jag ber med detta, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr GUSTAFSSON i Borås (fp):

Herr talman! Vi är överens om att det i princip inte skall vara sambeskattning av rörelsedrivande makar. Det har under många år varit ett krav från bl. a. folkpartiet. Vad vi inte är överens om är hur de spärregler skall utformas som förhindrar missbruk av möjligheten att dela upp inkomstbeskattningen mellan makarna. 600-timmarsgränsen och tredjedelsregeln, som ju blev riksdagens beslut i våras efter lottning, omöjliggör i många fall att önskemålet om individuell beskattning av makarnas inkomster kan tillgodoses. Låt mig bara ta ett par exempel beträffande 600-timmarsregeln.

En lantbrukarhustrus medverkan ca en och en halv timme vid morgonmjölkningen varje dag, dvs. totalt ca 500 timmar per år, skulle således inte vara tillräcklig för att ge henne rätt att deklarerat för egen inkomst.

En frisörska, som varje fredag och veckorna före jul biträder sin make i frisersalongen, dvs. totalt ca 450 timmar per år, skulle heller inte bli berättigad att deklarerat för egen inkomst.

Jag tycker att dessa exempel är nog för att visa att kraven på en sänkning av timmgränsen har fog för sig.

Beträffande tredjedelsregeln kan jag anföra ett par andra exempel:

Han driver verksamheten och hon hjälper till med i stort sett lika många insatstimmar per år. Hon sköter kanske djuren och bokföring^{en}, han jorden och skogen. Trots att makarna i detta exempel gör ungefär lika stor arbetsinsats per år skall han deklarerat för två tredjedelar och

hon för en tredjedel, dvs. hon skall bara deklarerat för hälften så stor lön som han.

Han har halvtidsarbete i staden och är på deltid ledare för ett mindre textilföretag, där hon och två andra arbetar på heltid. Han skulle få deklarerat för två tredjedelar av rörelsens nettoresultat men hon bara för en tredjedel, trots att hon gör dubbelt så stor arbetsinsats som han. Hon skulle t. o. m. kunna få lägre inkomster än sina två anställda arbetskamrater!

De båda anförda exemplen får vara nog för att visa det berättigade i att slopa tredjedelsregeln.

Det finns anledning att ha vissa spärregler som kontroll, så att inte missbruk av uppdelningsmöjligheten uppstår. Majoriteten och reservanterna är ense om detta. Det finns dock en mening i reservation nr 1, där reservanterna försvarar tredjedelsregeln med bl. a. följande ord: "Om en av makarna har en företagsledande funktion bör givetvis denne tillföras större del av inkomsten än en medhjälpande make."

Jag återvänder till ett av mina exempel: Han hade deltidstjänst i staden men förestod hemma på deltid ett mindre textilföretag. Här skulle det vara helt orimligt att ge honom den största inkomstdelen, då hon som arbetskraft gör en större tidsinsats. Hans arbete som företagsledare inskränker sig kanske till deltidssyssla med bokföring, inköp och en och annan försäljningsresa.

De kontrollmöjligheter som utskottet stannat för är dels 400-timmarsregeln, dels kravet att medhjälpande makes inkomst får högst nå marknadsmässig lönenivå. Med dessa regler har taxeringsnämnderna, såvitt jag kan se, godtagbara möjligheter att upptäcka uppenbart missbruk.

När man stiftar skattelagar får dessa inte utformas så, att de fiskaliska intressena dominerar på rimlighetens och rättvisans bekostnad. Tredjedelsregeln är, enligt min mening, en helt fiskalisk konstruktion, som kan innebära betydande orättvisor för enskilda skattskyldiga.

Tredjedelsregeln skulle oftast drabba den kvinnliga parten som vårt samhälle i dag fungerar. Hon skulle i många fall, trots betydande arbetsinsatser, inte få vare sig en rättvis sjukpenning eller en rättvis ATP-poäng. Slopandet av tredjedelsregeln är därför en inte oväsentlig insats för könsjämligheten i samhället.

I reservation 2 motsätter sig socialdemokraterna att man för egenföretagarna höjer det fribelopp på vilket man inte tar ut allmän arbetsgivaravgift från 18 000 till 30 000 kr. Att man vill bereda egenföretagarna en ytterligare lättnad är inte ett tillräckligt skäl för att vidta en åtgärd som snedvrider konkurrensen mellan olika företag, säger reservanterna. Inför den argumentationen ligger det nära till hands att ställa frågan om socialdemokraterna hyste samma farhågor när de tidigare började med ett fribelopp på 10 000 kr. och sedan fortsatte att höja det till 18 000 kr. Går det möjligen någon magisk gräns vid 18 000 kr.?

För folkpartiet, liksom för övriga som tillhör utskottsmajoriteten, står behovet av ytterligare lättnader på detta område för egenföretagare fullt

klart. Deras möjligheter att genom rationaliseringar, prishöjningar e. d. kompensera sig för denna allmänna arbetsgivaravgift är i de flesta fall ytterst begränsade. Den fungerar oftast som en extra inkomstskatt för de många jordbrukare, fiskare, handlare, hantverkare och andra som ändå pressas hårt av de övriga avgifterna.

Med dessa ord ber jag, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr JOSEFSON (c):

Herr talman! I skatteutskottets betänkande nr 12, som nu debatteras, behandlas också ett avsnitt om rätten till avdrag för egenföretagarnas grupplivförsäkring. Jag ser med tillfredsställelse att egenföretagarna nu kommer att få rätt att göra avdrag för kostnader för grupplivförsäkring i rörelse. Därmed likställs egenföretagarnas avdragsrätt med avdragsrätten för de anställda.

I den motion som Axel Kristiansson och jag under en följd av år upprepat har vi krävt en likabehandling av egenföretagare och anställda beträffande denna avdragsrätt. Nu är detta krav tillgodosett i ett enhälligt utskottsbetänkande och jag ser detta med tillfredsställelse. Kravet från oss som motionärer har aldrig gått längre än att vi har begärt en likabehandling av egenföretagare och löntagare. Därför kunde också utskottet helt enhälligt göra den mindre ändring i propositionen som innebar att man tog bort ordet "väsentlig". Kravet har aldrig gått längre än till likställighet.

När man ser på den omfattning som grupplivförsäkringen i dag har fått kan man starkt ifrågasätta om inte denna försäkring borde inbakas i den allmänna försäkringen och därmed omfatta alla medborgare. Det är kanske en fråga som så småningom kommer att aktualiseras.

I övrigt vill jag endast tillägga att jag med tillfredsställelse ser att de hårda och i vissa fall, enligt min mening, direkt orättvisa restriktioner som riksdagen beslutade om i våras nu förhoppningsvis kommer att slopas eller få en annan utformning än som beslutades då. Särbeskattningens införande 1971 innebar den största förändringen av skattesystemet under de senaste decennierna. Det är därför ett mycket berättigat krav som nu tillgodoses när denna rätt till särbeskattning vidgas till att omfatta också makar som gemensamt driver ett företag, där båda gör en arbetsinsats. Jag ser också med tillfredsställelse att företagsformen inte längre får något avgörande inflytande på hur skattereglerna skall tillämpas.

Man ger här i debatten sken av att detta förslag skulle vara särskilt välvilligt mot företagare. Vi skall då komma ihåg två saker, dels att företagare som deklarerar för enskild firma, och där båda makarna gjort en arbetsinsats som överstiger 400 timmar, först nu får göra en uppdelning av inkomsten, dels också att det sker en betydande skärpning av tidigare regler för bolag och handelsbolag.

Jag vill beröra ett par saker som sagts i den debatt som förts i dag. Jag kan helt instämma i inledningen av herr Wårnbergs anförande, där

han betonade att det är två olika slag av regler man måste ställa upp; man måste ta ställning dels till vilka regler som är berättigade för att åstadkomma ett rättvist skattesystem, dels till vilka regler man måste ha för att komma till rätta med skatteflykten. Det är egentligen detta vi diskuterat här hela tiden!

Jag delar också uppfattningen att om man utför lika arbete skall inkomsten delas lika. Men när herr Wärnberg säger att den ändring som utskottet har gjort – när man tog bort bestämmelsen att ersättningen till den medhjälpande maken skulle vara högst marknadsmässig lön – skulle skapa möjligheter för makarna att dela upp inkomsten mellan sig precis så som de själva önskar, kan jag inte längre dela hans uppfattning. Det är fortfarande klart fastslaget att det fordras en arbetsinsats, och den minsta arbetsinsatsen för att uppdelning skall kunna göras är 400 timmar.

Anledningen till den ändring utskottet föreslagit är denna: När man tar bort tredjedelsregeln skulle den situationen kunna uppstå – om den medhjälpande maken skulle erhålla marknadsmässig ersättning för sin arbetsinsats – att hela inkomsten kommer att gå till den medhjälpande och den som står som företagsledare skulle inte få någon inkomst alls. Det är ett extremt fall, men den situationen skulle kunna uppstå. Det var just för att kunna följa den princip som herr Wärnberg själv sade vara rättvis – att man skulle dela inkomsten efter den arbetsinsats som gjorts – som vi föreslog den ändringen att det skulle utgå högst marknadsmässig ersättning. Genom vårt förslag skapas förutsättningar för att nå det uppställda målet. Jag bedömer inte företagarna som en grupp människor som bara försöker smita från skatten utan de är – det vågar jag säga – lika ansvarsmedvetna medborgare som någon annan. Jag tror det är felaktigt att döma någon grupp hårdare än andra. Vi är, som också betonats i kammaren tidigare, helt eniga i utskottet om att man på allt sätt skall bekämpa skatteflykt, men jag tror samtidigt att det är värdefullt om vi också kan vara ense om att den ena gruppen varken är bättre eller sämre än den andra. Vad vi bör se som vår målsättning är att förhindra skatteflykt.

Vad gäller barnen har här talats om den grupp som gör bara en timmes arbetsinsats. Varför inte i stället ta den andra gruppen? Jag framhöll detta i våras och vill gärna upprepa det här. Vi kan ta studerande ungdomar som sköter föräldrarnas företag under deras semester, kanske under 14 dagar – de enda de är verkligen fria under hela året. Det skulle inte föreligga någon rätt att göra avdrag för dessa ungdomars arbetsinsats, utan ersättningen för det arbete de utfört skulle läggas på den av föräldrarnas inkomster som är högst.

Man kan peka på extrema fall i båda riktningarna, men jag tyckte mig förstå att vi var eniga om att försöka åstadkomma ett så rättvist system som möjligt, och det måste vara den grundläggande målsättningen.

Herr talman! I debatten i onsdags sades det någonting om att höjningen

Fredagen den
17 december 1976

*Ändrade beskatt-
ningsregler för
egenföretagare,
m. m.*

av det avgiftsfria beloppet från 18 000 till 30 000 kr. speciellt skulle gynna jordbrukarna. Jag vill bara slå fast att man vid varje årsskifte förhandlar om vilken kompensation som skall utgå enligt jordbruksavtalet och att det därvid också tas hänsyn till arbetsgivaravgiften. I och med att beslut om höjning av det avgiftsfria beloppet nu förmodligen kommer att fattas kommer också värdet av detta att frånräknas från den kompensation som i annat fall skulle ha utgått till jordbrukarna. Jag har en alldeles färsk uppgift om att höjningen av det avgiftsfria beloppet innebär att jordbruket kommer att frånräknas 28,4 milj. kr. Därmed är det helt klart att talet om att detta skulle innebära någon speciell kompensation till jordbruket är felaktigt. Man åstadkommer med denna förändring inte någon total inkomstförbättring för jordbrukarna. Däremot åstadkommer man ett system som är rättvisare och framför allt för den enskilde ter sig betydligt behagligare än om beloppet skulle läggas in i en totalkompensation och därför delas på prisökningar på olika områden.

Herr talman! Med det anförda ber jag att få yrka bifall till skatteutskottets hemställan.

I detta anförande instämde herr Persson i Heden, fröken Pehrsson och herr Stjernström (samtliga c).

Herr CLARKSON (m):

Herr talman! Jag tycker inte att man kan låta en debatt om ändrade beskattningsregler för företagsamheten föras i december månad utan att i det sammahanget också ta upp en av de bestämmelser som riksdagen genomförde när den första propositionen på det här området togs upp till kammarens behandling i våras. Jag tänker på beskattningsreglerna för uttag av tantiem och ägarlöner i fåmansföretag.

Tiotusentals företagare står i dessa decemberdagar inför frågan hur mycket de skall kunna tillgodoräkna sig i form av ägarlön när räkenskapsåret gått till sitt slut. Många tror att de utan vidare kan uppskatta detta ganska tidigt under räkenskapsåret, men så är i många branscher ingalunda fallet. Jag kan i detta sammanhang hänvisa till detaljhandeln, där många företag har en fjärdedel av sin årsomsättning på julhandelsmånaden december.

Hur skall man i sådana branscher, med en osäker och ryckig prisättning, kunna ens tillnärmelsevis uppskatta vad som blir den verkliga vinsten och därmed ägarlönen för det gångna året? Man har här gjort sig skyldig till att genomföra en helt obillig konstruktion, nämligen att för att en ägarlön med tantiem skall vara avdragsgill skall beloppet i fråga ha utbetalats under det räkenskapsår som det skall dras av på. En företagare i fåmansbolag, som vill ta ut lön ur sitt företag i förhållande till den vinst det skapat för året, måste senast den 31 december detta år göra sitt uttag ur företaget, med risk att han kan felberäkna skatten med tiotusentals kronor. Det är så uppenbart orimligt så att var och en som är praktiskt verksam inom detta område tycker att det är skevt.

Jag råder ärade kolleger i riksdagen att t. ex. under julupphållet tala med företagare, bokförare, revisorer om det här problemet. Ni skall finna att detta inte är ett problem som gäller ett litet fåtal och som man kan rycka på axlarna åt. Det gäller en stor mängd företagare.

Det är inte heller fråga om skatteflykt eller långt mindre skattefusk utan om hur en många gånger strävsam yrkeskår under ängsliga förhållanden skall få ersättning. Det är enkelt att ordna om den som är fåmansföretagare finge möjlighet att avlämna sin deklaration samtidigt med företaget. Då skulle han i rimlig och laga tid kunna inbetala fyllnadsskatt senast den 30 april för det gångna året. Den skattecredit som man här särskilt vänder sig emot skulle bli av ringa betydelse.

Jag har gripit till orda för att rikta kammarens uppmärksamhet på detta. Här har vi åter en övernitisk aktion från myndigheternas sida, där man skjuter för skarpt på dem det berör. Jag kan inte underlåta att säga detta, eftersom så många har klagat hos mig för den här sakens skull under den gångna tiden.

Jag tycker att det är viktigt att kammaren vet att detta inte är någon bagatell. Det är en viktig fråga hur fåmansföretagare, som mer än de flesta andra lever under förhållanden som skapar ängslan och oro – inte minst i tider som dessa –, skall få sin rimliga ersättning riktigt och rättvist skattebelagd.

Jag kan av formella skäl inte framställa något yrkande, utan får in-skränka mig till att vidarebefordra detta nödrop från alla de berörda!

Herr WÄRNBERG (s):

Herr talman! Låt mig först besvara en av herr Magnussons frågor, som jag inte hann med i det förra replikskiftet.

För mig och för hela utskottsminoriteten är det lika viktigt att ha småföretagen kvar. Det är en ärlig deklaration. Men småföretagen måste följa samma skatteregler som alla andra inkomstagare här i landet. Det är den saken vi talar om.

Jag har aldrig någonsin velat framställa en viss grupp av människor som speciellt stora skattesmitare. När herr Andersson i Knäred gör gällande att företagsskatteberedningen skulle ha sagt att en viss grupp människor är stora skattesmitare och att man skär alla över en kam, så är detta fel. Varken skatteberedningen eller jag har sagt någonting sådant, utan vi anser att huvudparten av alla människor är lojala. Men det förekommer ett omfattande missbruk i detta sammanhang.

När herr Andersson talar om att vi har upprättat en katalog eller en handbok för kommande skattesmitare, så är också detta felaktigt. Vi ingriper mot de förhållanden som vi tagit upp i handboken. Men herr Andersson är nu beredd att ta avstånd från två av de åtgärder som han själv tidigare varit med om att tillstyrka, nämligen regeln om 600 timmar och framför allt tredjedelsregeln, som är det viktigaste av allt.

Vad som skiljer barn i egen rörelse från barn i andra rörelser är att det inte förekommer några tvåpartsförhållanden i den egna rörelsen –

Fredagen den
17 december 1976

*Ändrade beskatt-
ningsregler för
egenföretagare,
m. m.*

där finns det bara en part. Vill föräldrarna minska sin skatt, har de stora möjligheter att föra över en eller annan timme på barnen. Detta är en möjlighet till skatteflykt som kan användas, men jag är inte säker på att den används. Men vi skall ha klart för oss att det inte går att jämföra detta med det arbete som har utförts på den öppna marknaden. Där bedömer man vad barnen kan uträtta, men det är inte fråga om det i den egna rörelsen. Det är detta som är den stora skillnaden.

Det är inte heller fråga om att man behöver *arbeta* där en månad, men förutsättningen för att man skall kunna föra över inkomsten är att man har *ledighet från heltidsstudierna under en hel månad*.

Jag tog i ordentligt, och herr Andersson tyckte att det var emot mina principer. Men någon gång måste också jag säga ifrån, herr Andersson! Här har faktiskt utskottsmajoriteten öppnat en legal väg till skatteflykt. Jag har sagt att det har fuskats tidigare av några, men nu behöver man inte fuska längre – nu kan man helt enkelt dela upp inkomsterna precis som man vill. Enligt herr Mundebos proposition var det obligatoriskt att ta upp marknadsmässig lön, men utskottsmajoriteten har ändrat det så att man får dela upp inkomsten hur man vill upp till den marknadsmässiga lörens nivå.

En företagare i Sverige har i dag – och vi är alla överens om att han skall ha det – möjlighet att skaffa sig skattekrediter och konsolidera sitt företag, och därmed har han möjlighet att själv bestämma hur stort uttag han vill göra. Man kanske inte vill göra ett större uttag än som motsvarar marknadsmässig lön till den medhjälpande maken, och då får man rätt att göra det. Det är ju tokigt att göra så förstås om man inte har inkomster bredvid. Det kanske den textilföretagare har som herr Gustavsson nämnde. Jag begriper förstås inte hur en företagsledare för en textillfabrik kan sköta ett annat jobb på något annat ställe. Det som jag tänkte på var kommunala uppdrag eller riksdagsuppdrag eller liknande. Hur man i övriga fall skall kunna ha ett heltidsjobb vid sidan om förstår jag inte.

Man kan alltså i sådana fall dela upp inkomsten. Jag sade att normalfallet blir att man delar inkomsten mitt itu mellan företagsledaren och medhjälpande maken för att få den absolut största skatteeffekten. Det är den bästa skatteflyktsvägen, som de här människorna får. Nu blir det inte skatteflykt längre, utan det blir legalt att göra på det sättet, om det här förslaget antas. Förut var det skatteflykt att göra så. Även om man i vissa lägen kom upp till marknadsmässig lön var man ändå tvungen att se till att också chefen fick en viss del av lönen.

Jag gjorde också vissa jämförelser med att barnen arbetar i rörelsen. Jag kan också göra en jämförelse med makar med tjänsteinkomster. Om barn hjälper sina föräldrar med ett hemarbete, eller med något extraknäck, får inte den som har tjänsteinkomsten föra över några inkomster på barnet för det.

Jag sade i mitt inledningsanförande att om man har en schablontaxerad villa och barnet gör reparationer på den får inte någonting av schablonintäkterna föras över på barnet för det, men det får man däremot göra

om man har ett lantbruk.

Jag har aldrig angripit någon grupp av företagare och sagt att de är speciellt dåliga, utan vad jag har angripit är utskottsmajoriteten, som ger möjligheter till skatteflykt. Jag hävdar med stor bestämdhet att hela vår verksamhet måste gå ut på att försöka förhindra skatteflykt. Därmed har jag inte anklagat någon. Det finns många ärliga människor som i dag måste finna sig i kontroller av olika slag för att skattefusk skall kunna förhindras.

Nr 49

Fredagen den
17 december 1976

*Ändrade beskatt-
ningsregler för
egenföretagare,
m. m.*

Herr andre vice talmannen MAGNUSSON (m):

Herr talman! Herr Wårnberg säger att samma skatteregler måste gälla för småföretagarna som för alla andra. Ja, det är det som vi har försökt att förfäktat men som med det system som vi f. n. har inte medges.

Vi kan ju ta det exempel som jag tog förut, att barn har en sysselsättning under lördag och söndag och där får en marknadsmässig ersättning som är mycket god genom att de arbetar på obekvämt arbetstid. De ungdomarna får då uppbära en stor inkomst, medan de ungdomar som är vänliga nog att sköta om sina föräldrars jordbruk för att föräldrarna skall kunna vara lediga över lördag och söndag icke får uppbära sådan ersättning. Ersättningen för det arbetet skall då läggas på faderns inkomst och bli föremål för hans mycket hårda marginalbeskattning. Det är detta som vi har reagerat mot och som vi tycker är orättvist.

Vidare säger herr Wårnberg att utskottsmajoriteten nu skapar oanade möjligheter till skatteflykt. Jag protesterar på det bestämdaste mot detta liksom tidigare talare gjort. Vi har åstadkommit ett system för att skapa en noggrann kontroll och förhindra den skatteflykt som vi tidigare kunnat konstatera. Detta har vi varit överens om. Men vi kan inte vara med om att man bibehåller ett system som innebär att en stor del av befolkningen blir föremål för en orättvis beskattning: De har icke möjlighet att själva skatta för sin inkomst och därmed är de inte heller delaktiga av de sociala förmåner som alla andra människor har. Skall en jordbrukarhustru eller en hustru till en liten handlande eller hantverkare inte ha rätt till vanlig sjukasseersättning som alla andra människor som arbetar? Varför skall inte dessa människor också ha möjlighet att bygga upp ett pensionsskydd?

Vi menar att de bestämmelser som med lottens hjälp fastställdes i våras var orättfärdiga. Det är därför vi nu skall rätta till dem.

Herr ANDERSSON i Knäred (c):

Herr talman! Jag har litet svårt att förstå att herr Wårnberg nu blandar in schablontaxeringen av villor i debatten. Han talar om möjligheterna att göra avdrag för lön till barn som hjälper till att reparera föräldrarnas villa kontra möjligheten att göra avdrag för lön till barn som hjälper till att reparera föräldrarnas lantbruksfastighet. De olika system för beskattning som gäller för villor och lantbruksfastigheter får vi väl resonera om när den frågan aktualiseras, och det gör den väl så småningom, i

Fredagen den
17 december 1976

*Ändrade beskatt-
ningsregler för
egenföretagare,
m. m.*

anslutning till behandlingen av det betänkande som f. n. är ute på remiss.

Det är olikheterna i beskattningen och värderingen av bostadsförmå-
nerna som är det väsentliga. Det är inte bara fråga om att villaägaren
inte kan göra avdrag för barnens lön om de skulle göra en insats, utan
han får över huvud taget inte göra avdrag för de arbetsinsatser som han
betalar för, vem de än utförs av. Å andra sidan har man ju mycket
låga hyresvärden i schablontaxeringen för villor.

Herr Wärnberg vidhåller att det nu skapas möjligheter att göra lö-
neavdrag för barn även om de i själva verket inte gör någon arbetsinsats.
Men man får ju inte lov att göra avdrag för mer än marknadsmässig
lön. Vi skall väl ändå kunna utgå ifrån att taxeringsmyndigheterna har
skaffat sig någon kännedom om förhållandena för dem som de taxerar.
Även om vi kommer att få en alltmer utpräglad tjänstemannataxering
skall väl lokalkännedom och liknande finnas med i bilden, så att man
kan få något begrepp om vad som döljer sig bakom uppgifterna. Jag
kan inte tänka mig annat än att det skall kunna gå även i fortsättningen,
ja, kanske t. o. m. gå bättre än hittills. Vid den tidigare utformningen
av fåmansbolagen hade man ganska stora möjligheter att fritt fördela
inkomsterna mellan familjens medlemmar. Men med den fyrsidiga blan-
kett som fåmansbolagen skall använda vid taxeringen för 1976 – låt vara
att det har framförts kritik mot den – kommer taxeringsmyndigheterna
att ha åtskilliga uppgifter att lägga till grund för taxeringen, så att den
kan bli riktig och rättvis.

Herr WÄRNBERG (s):

Herr talman! Jag har sagt att det kan finnas enstaka fall där framför
allt detta med barns inkomster kan slå fel, men jag har också påvisat
att de många, många gånger slår fel även för andra inkomsttagare. Man
kan inte, herr Andersson i Knäred, bortse ifrån det som jag har sagt
om schablontaxerade villor. Jag nämnde villor, och jag nämnde
tjänsteinkomster – det kan alltså slå fel i många andra fall också. Det
är inte fråga om så stora belopp, när man överför beskattning från barn
till föräldrar, att det innebär någon himmelskriande orättvisa. Det är
det pris man får betala för en någorlunda rimlig kontroll.

Sedan envisas herr Magnusson med att det skall vara löntagarinkomster
makarna emellan. Den ena maken skall absolut ha en marknadsmässig
lön, och sedan spelar det ingen roll vad företagsledaren får? Herr Mag-
nusson gör ett grundläggande fel – det är inte löntagarinkomster, det
är en företagarinkomst som skall delas på lämpligaste sätt. Om tred-
jedelsregeln är fel borde herr Magnusson ha föreslagit något annat och
inte kastat ut barnet med badvattnet, som jag har sagt förut. Någon
rimlig fördelning av företagarinkomsten måste vi ha.

Sedan skall jag också ta upp fallet med det belopp i botten av inkomsten
som är fritt från den allmänna arbetsgivaravgiften. Varför har social-
demokraterna gått med på först 10 000 och sedan 18 000 kr.? Jo, därför
att vi har accepterat den argumenteringen att det ligger något annat än

bara löntagarinkomster i en företagarinkomst. Det kan vara det i företaget insatta kapitalet som lämnar en förräntning, och på den skall det rimligtvis inte utgå någon arbetsgivaravgift. Men 18 000 kr. som ett bottenbelopp är synnerligen generöst tilltaget. Skulle det vara en kapitalavkastning har företagaren gjort väldigt stora kapitalinsatser i företaget. I så fall skulle det andra som ni har dragit upp här om inkomsten inte vara något problem.

Det finns alltså i dag inget sakligt skäl till att ett företag med bara en anställd eller ingen anställd skall ha olika skattebelastning i fråga om arbetsgivaravgiften – för det är dock en skattebelastning. Här har man alltså olika belastning, och om man fortsätter och drar ut konsekvenserna av dessa regler till att gälla företag med fem anställda, blir det fullständigt orimliga förhållanden.

Herr ANDERSSON i Knäred (c):

Herr talman! Herr Wärnberg talar om 18 000 eller 30 000 kr. och menar att det skulle vara mer än tillräckligt som avkastning på det investerade kapitalet. Det är väl i alla fall 4 % på det beloppet som det gäller* och inte hela beloppet. Då blir det inte alltför imponerande summor som avkastning på investerat kapital.

Herr WÄRNBERG (s):

Herr talman! Det är 18 000 kr. av inkomsten som är befriad från arbetsgivaravgift på 4 %. Det är alltså 18 000 kr. som är kapitalavkastning.

Överläggningen var härmed slutad.

Mom. 1 och 5.1

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels reservationen nr 1 av herr Wärnberg m. fl., och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan herr Wärnberg begärt vötering upplästes och godkändes följande vöteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller skatteutskottets hemställan i betänkandet nr 12 mom. 1 och 5.1 röstar ja,

den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammaren bifallit reservationen nr 1 av herr Wärnberg m. fl.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då herr Wärnberg begärde röst-räkning verkställdes vötering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja – 158

Nej – 148

Nr 49

Fredagen den
17 december 1976

*Ändrade beskatt-
ningsregler för
egenföretagare,
m. m.*

Mom. 2

Utskottets hemställan bifölls.

Mom. 3

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels motionen nr 31 av herr Werner m. fl. i motsvarande del, och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan herr Hermansson begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller skatteutskottets hemställan i betänkandet nr 12 mom. 3 röstar ja,
den det ej vill röstar nej.
Vinner nej har kammaren bifallit motionen nr 31 i motsvarande del.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då herr Hermansson begärde röst-räkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja - 289
Nej - 16
Avstår - 1

Mom. 4 och 5.4

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels reservationen nr 2 av herr Wärnberg m. fl., och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan herr Wärnberg begärde votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller skatteutskottets hemställan i betänkandet nr 12 mom. 4 och 5.4 röstar ja,
den det ej vill röstar nej.
Vinner nej har kammaren bifallit reservationen nr 2 av herr Wärnberg m. fl.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då herr Wärnberg begärde röst-räkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja - 159
Nej - 148

Mom. 5.2, 5.3 och 5.5

Kammaren biföll vad utskottet i dessa moment hemställt.

§ 21 Föredrogs

Finansutskottets betänkande

1976/77:6 med anledning av propositionen 1976/77:47 om sparstimulerande åtgärder

Arbetsmarknadsutskottets betänkande

1976/77:13 med anledning av propositionen 1976/77:15 om ändring i lagen (1970:742) om lönegarantiavgift, m. m.

Kammaren biföll vad utskotten i dessa betänkanden hemställt.

§ 22 Anmäldes och bordlades

Proposition

1976/77:50 om ändrade beskattningsregler för vissa ersättningar vid personskada

§ 23 Anmäldes och bordlades

Finansutskottets betänkande

1976/77:7 angående tilläggsbudget I till statsbudgeten för budgetåret 1976/77

§ 24 Herr talmannen meddelade att på föredragningslistan för morgondagens sammanträde skulle finansutskottets betänkande nr 7 uppläsa efter de två gånger bordlagda ärendena.

§ 25 Anmälan av interpellation

Anmäldes och bordlades följande interpellation som ingivits till kammarkansliet

den 17 december

1976/77:65 av fru *Kristensson* (m) till herr justitieministern om tillämpningen av bestämmelserna om kriminalvård i anstalt:

Flera kvalificerade rymningar från kriminalvårdsanstalter liksom andra missförhållanden, exempelvis grova permissionsmissbruk, har ägt rum under senare tid. Detta har med rätta väckt bestörtning. Den s. k. Sandhamnskungen fick t. ex. permission kort tid efter sin placering på kriminalvårdsanstalt – han återfanns på en av Stockholms lyxkrogar. Fritagningen av Clark Olofsson i somras väckte stor uppståndelse. Vid närmare undersökning visar det sig att – om rattfylleristerna räknas bort – ungefär var fjärde intagen i somras var på rymmen. Bland dem som hade rymt befann sig många som begått grova brott, såsom bank- och postrån m. m. Det är välkänt att vissa av dem som dömts för grova narkotikabrott under fängelsevistelsen har kunnat fortsätta den mycket

Fredagen den
17 december 1976

*Meddelande om
frågor*

lönande narkotikahandeln. Inte heller för dem har tydligen kontrollen av brev och telefonsamtal ansetts behöva tillämpas.

Lagen om behandling i anstalt innebär en differentiering så att större restriktivitet skall iakttas beträffande permissioner, placering på öppen anstalt och villkorlig frigivning för det grövre belastade klientelet. Även i fråga om brev och telefonsamtal kan begränsningar förekomma av säkerhetsskäl. Den fråga man med rätta ställer sig är om berörda missförhållanden bottnar i oklar lagstiftning eller om det brister i tillämpningen.

Karl Paukschs rymning i samband med permission ställer frågan på sin spets. Polisen har under många år sökt påverka den holländska polisen och myndigheterna i Holland att skärpa sin lagstiftning när det gäller centralstimulerande medel. Efter många års intensiva övertalningsförsök härvidlag beslöt slutligen den holländska riksdagen att genomföra en skärpning. Denna möjliggjorde att Karl Pauksch kunde överlämnas till Sverige och här dömas för sina brott. Karl Pauksch blev också dömd till strängaste möjliga straff med hänsyn till att hans brottsliga verksamhet var den direkta orsaken till den snabbt ökande marknaden för centralstimulerande medel i vårt land.

Självklart kommer informationen om att Pauksch kunnat rymma att snabbt spridas till de finanshajar världen över som styr narkotikahandeln. Risken är att vårt land kommer att bli en ännu mer attraktiv marknad för denna handel.

Åberopande det anförda anhåller jag att till statsrådet och chefen för justitiedepartementet få ställa följande frågor:

Anser statsrådet att bestämmelserna i lagen om kriminalvård i anstalt iakttagits beträffande behandlingen av Karl Pauksch?

Avser statsrådet att låta vidtaga översyn av bestämmelserna för att förhindra liknande rymningar?

§ 26 Meddelande om frågor

Meddelades att följande frågor framställdes

den 17 december

1976/77:162 av fru *Nordlander* (vpk) till herr industriministern om vissa företagsfusioner inom glasindustrin:

I en frågedebatt i riksdagen den 28 oktober 1976 rörande vissa företagsfusioner inom glasbranschen meddelade industriministern att överläggningar med kommunen, fackföreningen och företaget planerades. En redovisning hade begärts från det franska företaget om innehållet i uppgårelsen. Industriministern nämnde att de fackliga organisationerna varit tveksamma till att holdingbolaget skall ha säte i Danmark. Denna fråga

tillmätes mycket stor betydelse på fackligt håll. Man har begärt att företagens ledning förläggs till Sverige.

Med anledning härav vill jag till herr industriministern ställa följande fråga:

Har frågan om holdingbolagets placering varit föremål för behandling vid kontakterna med det franska företaget, och är regeringen beredd att verka för de fackliga ståndpunkterna?

1976/77:163 av herr *Johansson* i Arvika (s) till herr industriministern om en kartläggning av fritidsbåtsbranschen:

Antalet tillverkare av fritidsbåtar har under senare år ökat, men det finns ändå en viss fara för att sysselsättningen inom branschen kan komma att minska eftersom den är mycket konjunkturkänslig. Varsel om uppsägning av anställda har också nyligen utfärdats vid företag som tillverkar fritidsbåtar.

Småbåtsindustrin är numera så omfattande och berör så många anställda att det borde göras en branschutredning som kunde klara ut framtidsbilden för den aktuella industrigrenen.

Avser industriministern att vidta åtgärder som syftar till en kartläggning av fritidsbåtsbranschen och i anslutning därtill framlägga förslag för att trygga hotade anställningar inom detta område?

§ 27 Kammaren åtskildes kl. 18.37.

In fidem

BENGT TÖRNELL

/Solveig Gemert